

**T. C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI**

**BİRLEŞİK KRALLIK'TA NEOLİBERALİZM FİNANSALLAŞMA VE
EŞİTSİZLİK**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ali Sertaç KANACI

ŞANLIURFA - 2016

T. C.

**HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI**

**BİRLEŞİK KRALLIK'TA NEOLİBERALİZM FİNANSALLAŞMA
VE EŞİTSİZLİK**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ali Sertaç KANACI

**Danışman:
Prof. Dr. Abuzer PINAR**

ŞANLIURFA – 2016

T. C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Enstitünüz Maliye Anabilim Dalı 135218002 numaralı Ali Sertaç KANACI'nın hazırladığı "Birleşik Krallık'ta Neoliberalizm Finansallaşma ve Eşitsizlik" konulu yüksek lisans tezi ile ilgili tez savunması, 05/01/2016 tarihinde, saat 10:00'da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABUL (başarılı) olduğuna oybirliği/oy çokluğu ile karar verilmiştir.

05./01./2016...

(Danışman)
Prof.Dr. Abuzer PINAR

Üye
Prof.Dr. Nazım Kadri EKİNCİ

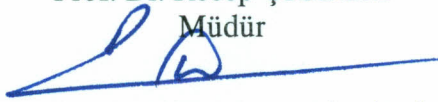
Üye
Yrd.Doç.Dr. Cihan YÜKSEL

Butezin Maliye Anabilim Dalında Yapıldığı ve Enstitümüz Kurallarına Göre Düzenlendiğini Onaylarım.

7./1./2016

Prof. Dr. Recep ÇİĞDEM
Müdür

Not: a) Butezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan alıntılar, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümler etabidir.

b) Tez, HÜBAK'tan Bilimsel Araştırma Projesi mali destek Almıştır Almamıştır.

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Enstitünüz Maliye Anabilim Dalı 135218002 no'lu **Yüksek Lisans** öğrencisiyim. Hazırlamış olduğum "Birleşik Krallık'ta Neoliberalizm Finansallaşma ve Eşitsizlik" konulu tezdeki bütün bilgilerin, akademik kurallara uygun olarak toplanıp sunulduğunu, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı, blok şeklinde alıntılar yapmadığımı ve tüm alıntılarım bilimsel atıf kuralları çerçevesinde kaynağımı gösterdiğimi beyan ederim.

Yükseköğretim kurulu bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesi ile Harran Üniversitesi bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesinin 8. maddesinde yer alan etik ihlallerden her hangi birisinin bu tezde yer almadığını, etik ihlal tespiti halinde, Enstitü yönetim kurulunca, bu tezimin ve diplomamın iptal edilmesini kabul ediyorum.

(05.../01/2016..)

Ali Sertac KANACI

İLETİŞİM ADRESİ _____ :

Harran Üniversitesi İİBF Maliye Bölümü
Haliliye / ŞANLIURFA

Tlf. Kod. (0.414) 318 3000 - 1034

e-mail : sertac.kanaci@harran.edu.tr

ÖNSÖZ

Bu çalışmada dünya ekonomisinin önemli yer tutan ekonomilerinden biri olan Birleşik Krallık'ta 1970'li yılların sonların itibaren uygulamaya girmiş olan neoliberal politikalar ve bu politikaların yaratmış olduğu finansallaşma olgusu incelenmiştir. Neoliberal politikaların ve finansallaşmanın Birleşik Krallık'ta neden olduğu toplumsal eşitsizlikler ele alınmıştır. Çalışma sırasında karşılaşılan en büyük güçlük, bana tanınan kısıtlı bir süre olmasına karşılık, neoliberalizm ve finansallaşma konularında oldukça geniş bir literatürün bulunmasından dolayı zaman meselesi olmuştur. Bu nedenle neoliberalizm ve finansallaşma konularında bazı eksiklikler bulunmaktadır. Bir diğer güçlük ise erişilen verilerde ortaya çıkmaktadır. Ne yazık ki Birleşik Krallık'ta hanehalkı borçlanmasına dair veriler 1997 yılından geriye gitmemektedir. Bu nedenle, finansal krizin tetikleyicisi olan bu olgunun daha geniş bir şekilde incelenmesi gerekmektedir.

Neoliberalizm, her ne kadar toplumu rekabet çerçevesinde örgütlemeye çalışsa da bu çalışma yalnızca kişisel çabam sonucu değil başkalarının kolektif fedakârlıkları sonucu gerçekleşmiştir. Çalışma sırasında bana yol gösteren ve bu çalışmayı Harran Üniversitesi'nde devam ettirmemi sağlayan değerli danışmanım Prof. Dr. Abuzer Pınar'a teşekkürü borç bilirim. Ömrüm boyunca beni sürekli desteklemiş olan aileme minnettarım. Dostluklarını her zaman yanımda hissettiğim arkadaşlarım Hakan Mertcan, Selim Çakmaklı ve Taylan Koç'a ne kadar teşekkür etsem azdır. Bana sürekli moral veren çalışma arkadaşlarım Erkan Nur, Mehmet Savaş ve Talha Elmalı'ya teşekkür ederim. Destek aradığımda her zaman yanımda olan Uğur Bülent Kaytancı'ya teşekkürü borç bilirim. Bu çalışmanın son dönemlerinde yokluğumu hissettirmeyen oda arkadaşım Betül Öktem'e teşekkür ederim. Hayatımı anlamlandıran insan, Hatice'nin bana verdiği destek olmasa bu çalışmanın tamamlanması asla mümkün olamazdı. Bu çalışmayı kendisine ithaf ediyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	II
İÇİNDEKİLER.....	III
KISALTMALAR.....	VI
TABLO LİSTESİ.....	VIII
ŞEKİL LİSTESİ.....	IX
ÖZET.....	XI
ABSTRACT	XII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

NEOLİBERALİZM NEDİR?

1.1. Bir Çıkış Noktası Olarak Klasik Liberalizm.....	3
1.1.1. Doğal Hukuk Yaklaşımı.....	4
1.1.2. Faydacı Yaklaşım	5
1.2. Neoliberalizm Kavramının Doğuşu	6
1.3. Neoliberalizmin Politika Önergeleri ve Maliye Politikası	11
1.3.1. Maliye Politikasına İlişkin Uygulamalar	11
1.3.1.1. Bütçe Açıkları.....	11
1.3.1.2. Kamu Harcama Politikası	12

1.3.1.3. Vergi Politikası	12
1.3.1.4. Özelleştirme	13
1.3.1.5. Kuralsızlaştırma.....	13
1.3.1.6. Mülkiyet Hakları	13
1.3.2. İktisat Politikasının Diğer Alanlarına İlişkin Uygulamalar	14
1.3.2.1. Faiz Politikası.....	14
1.3.2.2. Döviz Kuru.....	14
1.3.2.3. Dış Ticaret Politikası.....	14
1.3.2.4. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı.....	15

İKİNCİ BÖLÜM

FİNANSALLAŞMA

2.1. Finansallaşma Olgusunun Tarihi Üzerine Tartışmalar ve Günümüzde Finansallaşmanın Nedenleri	16
2.2. Modern Finansallaşma Üzerine Yaklaşımlar	19
2.2.1. Uzun Dalgalar Yaklaşımı	19
2.2.2. Finansallaşma ve Neoliberalizm	20
2.3. Finansallaşma, Hanehalkı Borçlanması ve Kriz	21

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİRLEŞİK KRALLIK'TA NEOLİBERAL DÖNÜŞÜM, FİNANSALLAŞMA VE EŞİTSİZLİK

3.1. İngiliz Ekonomisinin Genel Görünümü	23
3.2. Maliye Politikasında Dönüşüm.....	26
3.2.1. Vergi Politikası	26

3.2.1.1. Doğrudan Vergiler	27
3.2.1.1.1. Gelir Vergisi.....	27
3.2.1.1.2. Sosyal Güvenlik Primleri	29
3.2.1.1.3. Kurumlar Vergisi.....	31
3.2.1.1.4. Yerel Vergiler	33
3.2.1.2. Dolaylı Vergiler	36
3.2.1.2.1. Katma Değer Vergisi	36
3.2.1.2.2. Diğer Dolaylı Vergiler.....	38
3.2.1.3. Diğer Kamu Gelirleri.....	42
3.2.2. Kamu Harcamaları	44
3.2.2.1. Cari Harcamalar.....	45
3.2.2.2. Transfer Harcamaları	47
3.2.2.3. Yatırım Harcamaları.....	53
3.2.3. Kamu Kesimi Borçlanma Gereğini Etkileyen Diğer Etmenler ve Maliye Politikasının Genel Değerlendirmesi	55
3.3. İngiliz Ekonomisinde Finansallaşma ve Toplumsal Eşitsizlikler.....	60
3.3.1. İngiltere'de Finansal Deregülasyon	60
3.3.2. İngiltere'de Toplumsal Eşitsizlikler	63
3.3.2.1. İşsizlik	63
3.3.2.2. Gelir Dağılımı ve Yoksulluk	65
3.3.2.3. Hanehalkı Borçlanması.....	68
SONUÇ.....	70
KAYNAKÇA.....	72

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ERM	: European Exchange Rate Mechanism (Avrupa Döviz Kuru Mekanizması)
FCA	: Financial Conduct Authority (Finansal Yönetim Kurumu)
FIMBRA	: Financial Intermediaries, Managers and Brokers Regulatory Association (Finansal Aracılar, Yöneticiler ve Simsarlar Düzenleyici Birliği)
FSA	: Financial Services Authority (Finansal Hizmetler Kurumu)
GSYH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
HMRC	: Her Majesty's Revenue and Customs (Gelir İdaresi Başkanlığı)
KDV	: Katma Değer Vergisi
KKBG	: Kamu Kesimi Borçlanma Gereği
OECD	: Organisation for Economic Co-operation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)
OFT	: Office for Fair Trading (Adil Ticaret Dairesi)
ONS	: Office for National Statistics (Ulusal İstatistik Dairesi)

PRA : Prudential Regulatory Authority
(İhtiyati Düzenleme Kurumu)

SIB : Securites and Investments Board
(Yatırımlar ve Menkul Kıymetler Kurulu)

SRO : Self-Regulatory Organisations
(Özdenetim Kurulları)

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Uzun Dalgalar Yaklaşımına Göre Hegemonya Dönemleri.....	20
---	----

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Birleşik Krallık'ta Kar oranları	24
Şekil 2: Birleşik Krallık'ta Yıllık Büyüme Oranı 1949-2014.....	25
Şekil 3: Kamu Gelirlerinin Toplam İçindeki Payı.....	27
Şekil 4: Gelir Vergisi Hasılatının GSYH'ye Oranı 1970-2014.	28
Şekil 5: Sosyal Güvenlik Primlerinin GSYH'ye Oranı.....	29
Şekil 6: Kurumlar Vergisi Gelirlerinin GSYH'ye Oranı	31
Şekil 7: Belediye Vergisi Gelirlerinin GSYH'ye Oranı.....	34
Şekil 8: İşletme Vergisi Gelirlerinin GSYH'ye Oranı.....	35
Şekil 9: KDV Gelirlerinin GSYH'ye Oranı ve Toplam Gelirler İçindeki Payı	36
Şekil 10: Özel Tüketim Vergisi Gelirlerinin GSYH'ye Oranı.....	38
Şekil 11: Dizel Yakıt Üzerindeki Yakıt Vergisi Oranı.....	39
Şekil 12: 2014 Yılı Fiyatlarıyla Spesifik Tütün Vergisi (1000 adet sigara için)	40
Şekil 13: 1 Pint Bira Üzerindeki Alkol Vergisi Oranı.....	41
Şekil 14: Mali Yıllar İtibariyle Bira Üretimi (Bin Hektolitre).....	41
Şekil 15: Diğer Kamu Gelirlerinin GSYH'ye Oranı (1948-2014).....	42
Şekil 16: Kamu Harcamalarının GSYH'ye Oranı (1948-2014).....	44
Şekil 17: Cari Harcamaların GSYH'ye Oranı	46
Şekil 18: Transfer Harcamalarının GSYH'ye Oranı.....	48
Şekil 19: Alt Kalemler Bazında Önemli Transfer Harcamalarının GSYH'ye Oranı ..	48
Şekil 20: Yatırım Harcamalarının GSYH'ye Oranı	53
Şekil 21: Olağandışı Kamu Gelirlerinin ve Giderlerinin GSYH'ye Oranı	55
Şekil 22: Olağan Kamu Harcamalarının ve Kamu Gelirlerinin GSYH'ye Oranı	56
Şekil 23: Kamu Kesimi Genel Dengesi Göstergeleri.....	58
Şekil 24: Gayri Safi Katma Değer ve Finans Sektörünün Reel Büyüme Oranları	63
Şekil 25: Birleşik Krallık'ta İşsizlik Oranı ve İşsiz Sayısı.....	64
Şekil 26: Gini Katsayısı 1977-2013/14	65
Şekil 27: Barınma Masrafları Sonrası Yoksulluk Oranı (Ortanca Gelirin %60'ı).....	65
Şekil 28: Toplumun En Yüksek Gelirli Kesimlerinin Toplam Gelirden Aldığı Pay	

1949-2012.....	66
Şekil 29: Toplumun En Zengin Kesimlerinin Ortalama Gelirlerinin Geri Kalan %90'ın Ortalama Gelirine Oranı.....	67
Şekil 30: En Yüksek Gelirli %1'in Gelir Vergisi Nedeniyle Gelirinde Yaşadığı Düşüş (%)	68
Şekil 31: Hanehalkı Borçlarının Net Harcanabilir Gelire Oranı.....	68

ÖZET
BİRLEŞİK KRALLIK'TA NEOLİBERALİZM FİNANSALLAŞMA VE
EŞİTSİZLİK

Bu çalışmanın amacı 1970'li yıllardan bu yana Birleşik Krallık'ta uygulanmakta olan neoliberal politikaların sosyal ve ekonomik etkilerini ortaya koymaktır. Bu politikaların köken olarak klasik liberalizm ile ilişkisi incelenmekte ve neoliberal politikaların tamamlayıcı parçası olarak finansallaşma kavramı açıklanmaktadır. Bulgular, Birleşik Krallık'ta neoliberal politikaların devlet müdahalesini azaltmadığını, bunun yerine kamuyu yeniden yapılandırıldığını ortaya koymuş, neoliberal politikaların hanehalkı gelirlerinin finansallaşmasının ardında yatan ana neden olduğunu göstermiştir. Neoliberal politikalar ve finansallaşma sonucunda Birleşik Krallık'ta ekonomik ve toplumsal eşitsizliklerin arttığı tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Birleşik Krallık, Neoliberalizm, Finansallaşma, Eşitsizlik

ABSTRACT

NEOLIBERALISM FINANCIALIZATION AND INEQUALITY IN THE UNITED KINGDOM

Aim of this study is to expose social and economic effects of neoliberal policies that are being put into practice since 1970'ies in the United Kingdom. Relations of these policies with classical liberalism as their origination are examined. And financialization as an integral part of neoliberal policies is explained. Evidences suggest that neoliberal policies did not lead to a reduction of government intervention in the United Kingdom. Instead, these policies led to restructuring of government. And it shows that neoliberal policies are the main reason behind the financialization of household income. It is found out that social and economic inequalities increased in the United Kingdom as a result of neoliberal policies and financialization.

Keywords: United Kingdom, Neoliberalism, Financialization, Inequality

GİRİŞ

Bu çalışmada bizi çevreleyen dünyada hakim iktisadi sistem olarak kapitalizmin günümüzdeki hali neoliberalizm, neoliberalizmin içinde bulunduğumuz finansallaşma aşaması, finansın ekonomik bunalımdaki rolü ve bu durumun Birleşik Krallık ekonomisine yansımaları tarihsel süreç içerisinde ele alınmaktadır.

Günümüzde finansallaşma olgusu -tanımı üzerindeki tartışmalar devam etmekle birlikte- esas olarak finansın iktisadi düzen içerisinde egemen hale gelmesi ya da düzen içerisinde giderek özerkleşmesi olarak adlandırılmaktadır. Finansallaşma dünya tarihinde ilk defa gözlemlenen bir durum değildir. Orhangazi (2008)'ye göre ABD'de 19.yy'nin sonlarında ortaya çıkan J.P. Morgan'ın başını çektiği para tekeli ya da aynı dönemde Almanya'da görülen büyük bankalar sistemi finansallaşmanın ilk örneklerini oluşturmaktadır. Kapitalizmin bu döneminde ortaya çıkan finansallaşma, daha çok mali sermayenin sanayi sermayesini kontrol eder hale gelmesi olarak baş göstermiştir.

Şüphesiz ki günümüzde finansallaşma geçmiştekenden birçok farklılık göstermektedir. Bugün sanayi şirketleri sadece finans-kapital tarafından kontrol edilmemekte, aynı zamanda birer finans şirketi gibi hareket etmektedir. Bunun yanında hanehalklarının harcamalarının menkul kıymetleştirilmesi de en önemli kar kaynaklarından biri haline gelmiştir. Tüm bunların sonucunda iktisadi değer sistemi maddi sermayeden bağımsız hale gelmiştir. Bugünkü bunalımın en özgün özelliğini bu durum oluşturmaktadır. Buhranın kaynağını da para ve kredi sistemi oluşturmaktadır. Bu bunalımın arka planını ise neoliberal iktisat politikaları oluşturmaktadır.

Neoliberalizmi anlayabilmek için onun nasıl bir ortamda ortaya çıktığını anlamak gerekmektedir. Arrighi (2000)'ye göre II. Dünya Savaşı sonrasında altın çağını yaşayan kapitalizm, 1970'li yıllara gelindiğinde yüksek rekabet ve aşırı kapasite sonucunda sanayi karlarının düşmesi nedeniyle yeni bir krize girmiştir. Karların yeniden artabilmesi için hem iş gücünün karlardan aldığı payın azalması, hem de üretilen metallerin fiyatlarının artması gerekmektedir. Tam da bu nedenle durgunluk ve enflasyonun bir arada görüldüğü stagflasyon olgusu ortaya çıkmıştır. Tüm bunlara ek olarak 1973 yılında Bretton-Woods altın para sistemi de çökmüştür. Dönemin hakim görüşü Keynesçi iktisadın bu krizi açıklamakta ve soruna çözüm

bulmaktaki yetersizliği, alternatif olarak neoliberal politikaların doğmasına neden olmuştur.

Anglosakson ekonomileri yukarıda bahsedilen politika karmasının en önemli takipçileri olmuşturlardır. Bugün Birleşik Krallık – ABD ekonomisi ile birlikte – bu durumun en önemli örneklerden birini oluşturmaktadır. Her ne kadar parasalcı anti-enflasyonist yaklaşımlar daha önceden kullanıma girmiş olsa da, 1979'da Thatcher önderliğindeki Muhafazakar Parti'nin işbaşına gelmesi Birleşik Krallık ekonomisinde neoliberal politikaların dönüm noktasını oluşturmaktadır. İktisat politikası üzerine söylemini “Başka seçenek yok” (There is no alternative - TINA) sloganı üzerine kuran muhafazakar hükümet, neoliberalizmin doğumunu ilan etmiştir.

İşte bu tez çalışmasının ilk bölümünde yukarıda kısa bir şekilde özetlenmiş olan neoliberal politikaların kaynakları ve esas önermeleri açıklanmaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise finansallaşmanın tarihsel süreç içerisindeki yeri ve günümüz finansallaşmasının özgünlüğü incelenmektedir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise neoliberal politikaların İngiltere ekonomisinde nasıl uygulandığı ve neoliberalizmin ortaya çıkardığı toplumsal ve ekonomik sonuçlar da, önemli bir örnek olması açısından, esas ilgi alanımızı oluşturacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

NEOLİBERALİZM NEDİR?

Kapitalizmin belirli bir dönemini ifade etmek için kullanılan neoliberalizm kavramının, sosyal bilimlerin birçok alanında farklı bağlamlar içinde değerlendirilmesi nedeniyle üzerinde anlaşılmış bir tanımını yapmak oldukça zordur. Bu nedenle neoliberalizm Dardot ve Laval (2012)'a göre iktisattan çok daha fazla şey ifade etmektedir. Neoliberalizm modern kapitalizmin düşünme biçimi ve öncelikle bir ilişki kurma şekli ve yaşam normudur. Bu norm ise bireysel ve toplumsal ilişkileri rekabetçi piyasa sistemine uyumlaştırmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda neoliberalizm, “insanların evrensel rekabet ilkesi uyarınca yönetilmesinin yeni bir tarzını belirleyen söylemlerin, pratiklerin, düzeneklerin bütünü olarak tanımlanabilir.” (Dardot ve Laval, 2012: 2).

Çalışma genel olarak iktisat alanı ile ilgili olduğundan dolayı, sosyal bilimlerin diğer alanları da dikkate alınarak, iktisadi bir yaklaşım öne çıkacaktır. İktisadi bir doktrin olarak ise neoliberalizm “bireysel girişim ve yetenekleri, kuvvetli özel mülkiyet hakları, serbest piyasa ve serbest ticaret kavramları ile karakterize edilen kurumsal çerçeve içinde serbestleştirerek insanın sağlık, refah ve mutluluğunun en iyi şekilde artırılabilceğini tasarlayan politik iktisadi uygulamaların bir teorisidir.” (Harvey, 2005: 11). Bu tanımdan yola çıkacak olursak, neoliberalizm, liberalizmi yeni bir ideolojik çerçeve içinde tanımlama çabası olarak ele almak mümkündür.

Çalışmanın bu bölümde, öncelikle, yukarıdaki belirlemeden faydalanarak neoliberalizmin kökeni olarak klasik liberalizm ve onun içindeki farklı yaklaşımlar serimlenecek, ardından neoliberalizm kavramının ortaya çıktığı şartlar, klasik liberalizm ile ilişkisi ve politika önermeleri ele alınacaktır.

1.1. Bir Çıkış Noktası Olarak Klasik Liberalizm

Klasik liberalizmi sanayi devriminin ve dolayısıyla modern kapitalizmin ekonomi-politik teorisi olarak ele almak mümkündür. Ancak bu teoriyi bir tek yönden incelemek yetersizdir. Bu anlamda klasik liberalizm Foucault (2008)'ya göre kimi zaman birbiriyle çelişen kimi zaman ise birbiriyle çakışan iki yol üzerinde ilerlemiştir. Bunları doğal hukuk yaklaşımı ve faydacı yaklaşım olarak ele almak

mümkündür. Bu yaklaşımlar arasındaki fark esas olarak mülkiyet kavramına ve devletin iktisadi fonksiyonuna dair bakış açılarından kaynaklanmaktadır.

1.1.1. Doğal Hukuk Yaklaşımı

Doğal hukuk yaklaşımına göre bütün insanlar belirli haklara sahip olarak doğar. Locke (2012)'a göre bu haklar kaynağını yaratıcıdan alır. Bu haklar çerçevesinde birey öncelikle kendisini koruyabilmeli ve insanlığın korunması için elinden geleni yapmalıdır. Bu onun tanrıya karşı görevidir. Bu hakların en önemlisi mülkiyet hakkıdır. Bu hakkın iki kaynağı vardır. Birincisi bireyin yaşamını devam ettirebilmesi için vazgeçilmez olan ihtiyaçlarından kaynaklanan mülkiyet; ikincisi ise bireyin kendi emeği sonucu elde ettiği şeylerin mülkiyetidir. Bu belirlemeler ile birlikte özel mülkiyet kavramının tarihsel olarak toprak üzerinde ortaya çıktığı akılda tutulursa; bireyin belirli bir toprak parçasından emeği sonucu elde ettiği ürünlerin mülkiyeti kendisine ait olduğu için, toprağı çitleme hakkına da sahip olacağı sonucuna ulaşılır.

Böylece Emek, Başlangıçta ortaklaşa olan, oldukça büyük bölümü uzun süre ortaklaşa kalan ve halen de İnsanoğlunun kullandığından fazlası ortaklaşa olan şeyler üzerinde emeğini kullanmak isteyen herkese bir Mülkiyet Hakkı verdi. İnsanların büyük çoğunluğu ilk başta yardımcısız Doğanın, gereksinimleri için onlara sunduğu şeylerle yetindiler: Ancak Dünyanın bazı bölümlerinde (Paranın kullanımıyla birlikte, İnsan ve Stok artışının) Toprağı kıt ve belirli ölçüde Değerli hale getirmesinden sonra, bazı Topluluklar, Ülkelerinin topraklarına belirgin sınırlar koydular ve kendi içlerinde kendi toplumlarının özel insanların mülkiyetlerini Yasalarla düzenlediler ve böylece Emek ve Çalışmanın başlattığı mülkiyeti sözleşme ve anlaşmayla kurumsallaştırdılar (Locke, 2012: 34).

Locke (2012)'a göre iktidar, mülkiyet hakkının sınırlarının çizilmesi ve korunması için gereklidir. İktidar her bireyin rıza göstermesi şartıyla meşruiyet kazanır. Bu ise bir toplum sözleşmesi ile mümkündür. Bu sözleşme aynı zamanda iktidarın sınırlarını da çizmektedir. Bu bağlamda iktidar istikrarlı bir hukuki çerçeve oluşturmalıdır. Yasalar “ortak iyiliği” hedeflemelidir. Yani iktidar, özel mülkiyet üzerinde keyfi bir düzenleme yapma yetkisine sahip değildir. “Üstün iktidar hiçbir insandan kendi onayı olmaksızın mülkiyetinin herhangi bir parçasını alamaz.” (Locke, 2012: 91). Verginin de özel mülkiyet üzerinden alınan bir değer olduğu düşünülecek olursa, verginin konusunu oluşturan şey konusunda bir uzlaşma aranması gerektiği anlaşılır. Bu ilkelerin ardında yatan neden ise bireyin ve insanlığın korunmasının esas alınmasıdır. Bu durumda iktidara (ya da devlete) düşen görev,

yukarıda belirtilen çerçeve ışığında, yaşamın devamı için, mülkiyet haklarının düzenlenmesi ve korunmasıdır.

Dardot ve Laval (2012)' in belirttiği üzere, Locke'un ardılları, bu düşünceyi yalnızca bireysel hakların ve bu anlamda mülkiyet hakkının savunulmasına indirgemişlerdir. Bu bağlamda laissez-faire düşüncesinin de kaynağını oluşturmaktadır. Locke'un görüşlerine bu yönden bir yaklaşım geliştirilmesi, siyasal otoriteyi iktisadi politika alanında önemli ölçüde araçsız bırakmıştır.

1.1.2. Faydacı Yaklaşım

Faydacı felsefenin kurucularından Bentham (1907)'a göre insanı harekete geçiren şey haz alma ve acıdan kaçınma güdüleridir.

Doğa insanlığı iki efendinin, acı ve hazzın, yönetimine vermiştir. Ne yapmamız gerektiğini işaret etmenin yanı sıra, ne yapacağımızı da belirleyen tek şey onlardır (acı ve haz).(...) Yaptığımız, söylediğimiz, düşündüğümüz her şeyi onlar yönetir. Onlara itaatten kurtulmak için gösterdiğimiz her çaba, onların doğruluğunun kanıtlanmasına hizmet eder.(...) Fayda ilkesi bu itaati kabul eder ve amacı akıl ve hukuk aracılığıyla mutluluğu arttırmak olan düzenin temeli sayar (Bentham, 1907:1).

Bentham fayda kavramını ise şöyle açıklamaktadır:

Fayda, çıkarı düşünülen taraf için, avantaj, iyilik, mutluluk, haz ve yarar (bu örnekte hepsi aynı şey) getirme eğilimi olan bir nesnenin mülkiyeti ya da zararlı, acı, kötü ve mutsuz bir şeyin olmasını engellemek anlamına gelmektedir (Bentham, 1907:2).

Bentham (1843a)'a göre fayda ilkesinin hedefi toplumun mutluluğunu maksimize etmektir. Bunun yolu ise zenginliğin maksimize edilmesinden geçmektedir. Toplumsal zenginlik de bireysel zenginliklerin toplamından oluşmaktadır.

Bentham (2005)'a göre devlet, çıkarlar alanını yönetmektedir. Yönetime düşen görev, bireyleri faydalı olana doğru yönlendirmektir. Devlet, bireyler her ne kadar kendi çıkarlarını ararken genel çığara hizmet ediyor olsalar da, özel çıkar ve genel çıkarı uyumlaştırmalı; genel amaca uygun özel çıkarların teşviki sağlanmalıdır. Bentham (1983)'a göre devletin mülkiyet hakkını körü körüne savunmasının anlamı yoktur.

Mülkiyet, devletin özenini hak eden tek şeydir! Mülk sahipleri de, bundan dolayı, aynı özene layık tek kesimdir. Mülk sahipleri, egemen otoritenin bir kısmını ve bölümünü oluşturan temsili organ içinde ve bu organ tarafından temsil edilmeye

layık tek kesimdir! Yoksullar, bir toplum içinde zenginler tarafından köleleştirilmeyi hak eden kesimdir. Bireysel kölelikten muhtemelen daha kötü bir durum olarak toplu köleliğin üretimi ve devamı devletin asıl amacıdır (Bentham, 1983:315).

Bentham'ın bu eleştirisi doğrudan doğruya doğal hukuk yaklaşımına yapılmıştır. Çünkü Bentham (1843b)'a göre mülkiyet kavramı da eşitlik, özgürlük gibi kavramlar ile birlikte yasalarla birlikte var olan, yasalar ile korunan kavramlardır. Yani bir anlamda yasanın eseridir, doğadan kaynaklanmamaktadır. Bu bağlamda mülkiyet hakkı, mülk sahibi olmayanları ilgilendirmemektedir. Dolayısıyla, Bentham'a göre, doğal hukuk yaklaşımı toprak aristokrasisinin bir savunmasıdır. Mülkiyetin toplumsal bir hak olarak görülmesi ise yönetimde anarşiye yol açan bir yaklaşımdır. Bu nedenle, çıkarlar alanını yöneten devlet, sistemin sürekliliği için, fayda ilkesi çerçevesinde, hem özel çıkarları yönlendirmeli hem de toplumsal sınıflar arasında genel çıkarın maksimize edileceği bir uzlaşmayı sağlamalıdır.

Yukarıdaki görüşlerden de anlaşılacağı üzere henüz liberalizmin ilk aşamasında devletin fonksiyonu hakkında oldukça farklı görüşler mevcuttur. Doğal hukuk yaklaşımı devlete mülkiyetin korunması dışında görev yüklemeyen; faydacı yaklaşım devlete kapitalizmin devamı için çıkarların koordinasyonunu görev olarak yüklemektedir.

Bu görüşler 19. yüzyılda bir arada uygulama alanı bulmuştur. Bireylerin kendi faydalarını en çoklaştırmaları sonucunda, toplumsal faydanın maksimize edileceği ve piyasanın da tam istihdamda dengeye geleceği fikri egemen olmuştur. Bu nedenle devlet müdahalesine gerek olmadığı fikri öne çıkmıştır. Ancak 1929 buhranı ile bu görüşten sapmalar açıkça kendisini ortaya koymaya başlamıştır. İkinci Dünya savaşı sonrası dönemde ise devletin piyasaya aktif olarak müdahale ettiği bir dönem yaşanmıştır.

1.2. Neoliberalizm Kavramının Doğuşu

Neoliberalizm esas olarak II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan ve kaynağını Keynes (1936)'in eksik istihdam dengesi kavramından alan müdahaleci iktisat politikalarına ve dönemin sosyalist devletlerinin merkezi plana dayanan ekonomi politikalarına karşı ortaya çıkmış bir doktrindir. Ancak politik

önergelerinin kökenlerini 1929 buhranında aramak gerekmektedir. Çünkü, buhran klasik liberalizmin krizini de ifade etmektedir. Dardot ve Laval (2012)'a göre 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yükselmekte olan Amerikan ve Alman kapitalizmi, atomik bireye dayanan ortodoks iktisat teorisine uymamaktaydı. Adı geçen ülkelerde daha çok bankacılık, demiryolu, petro-kimya ve demir-çelik sektörlerindeki tekellerin ve kartellerin egemenliği ön plana çıkmıştı. Bu durum “bağımsız, iyi anlaşılabilir çıkarlar tarafından yönlendirilen ve kararları rekabetçi piyasa tarafından koordine edilen iktisadi aktörlerin çekirdek modelinin gerçekten mevcut sını ve mali sistemin yapılarına ve pratiklerine artık pek denk düşmediğini kanıtlıyordu” (Dardot ve Laval, 2012: 111). Ayrıca “ücretlilik ilişkisinin eşit iki iradeyi yükümlü kılan bir sözleşme olduğu fikri büyük sını ve kentsel yoğunlaşmanın yaşandığı dönemde, giderek toplumsal gerçeklikten uzak bir kurgu halini almaktaydı” (Dardot ve Laval, 2012: 112). “18. yüzyılda 'despotizm'in olası farklı biçimlerinin eleştirisi olan şey, adım adım mülkiyet haklarının tutucu bir savunmasına dönüşmüştü” (Dardot ve Laval, 2012: 113).

Klasik liberalizmin içine girmiş olduğu krizin üstesinden gelebilmek için doktrinin yeniden teorize edilmesi gereği ortaya çıkmıştır. Bu anlamda Mont Pelerin Cemiyeti çıkış noktası olarak ele alınmaktadır. Ancak böylesi bir inisiyatifin ilk nüveleri 1938 yılında Paris'te toplanan Walter Lippmann Kolokiyumu'nda görülmektedir. Kolokiyum, Lippmann'ın “The Good Society” isimli eserinin Fransızca'ya çevrilmesinin ardından, hem eserin hem de liberalizmin içinde bulunduğu durumun değerlendirilmesini amaçlamaktadır. Toplantının davetlileri arasında yirminci yüzyılın önemli liberalleri arasında sayılabilecek olan Hayek, Mises, Röpke, Rüstow gibi düşünürler bulunmaktadır. Walpen'e göre toplantının çağırıcısı olan Louis Rougier, Rappard'a yazdığı mektubunda amacının (Denord, 2009'da belirtildiği üzere) “yapıcı liberalizm taraftarı uluslararası bir kampanya başlatmak” olduğunu ifade etmektedir.

Pirou'nun çalışmasına göre (Denord, 2009'da belirtildiği üzere) toplantıda liberalizmin iki kanadı çatışmaktadır. Bunlardan ilki Hayek ve Mises gibi Avusturya Okulu iktisatçılarının başını çektiği liberteryen gruptur. Bu gruba göre krizin nedeni liberal ilkelere uyumsuzlukta aranmalıdır. Liberalizmin hatalı bir yanı bulunmamaktadır. Gelecekte Ordoliberalizmin kurucusu olacak olan Röpke ve

Rüstow'un başını çektiği, Lippmann ve Rougier'in de dahil olduğu, diğer grup ise “liberalizmin düşüşünün nedenlerini liberalizm kendi içinde aramakta ve sonuç olarak, çözümü liberalizmin köklü bir şekilde yenilenmesinde görmektedir”(Denord, 2009: 49).

Yukarıdaki tartışmadan da anlaşılacağı üzere henüz çıkış aşamasında liberaller arasında derin fikir ayrılıkları mevcuttur. Dardot ve Laval (2012)'a göre liberteryen grup devlet müdahalesinin bir kere kullanıma girdikten sonra sürekli arttığını öne sürer. Bu da totalitarizme yol açmaktadır. Bu durumda liberalizmin krizi söz konusu değildir. Krizin nedeni devlet müdahalesidir. Piyasa serbest bırakılırsa fiyat mekanizması bütün sorunları çözecektir. CIRL (Centre international d'études pour la Rénovation du Libéralisme)'in çalışmasına göre (Dardot ve Laval, 2012'de belirtildiği üzere) kolokyumda Mises, işsizliğin nedenlerini devlet müdahalesinde aramaktadır. Çünkü müdahale, ücretleri olması gerekenden daha yüksek seviyelere çekmektedir. Kartel ve tekellerin ise devletlerin korumacı politikalarının sonucunda ortaya çıktığını öne sürmektedir. Müdahaleden ve korumacılıktan vazgeçilirse, ücretler düşecek ve işsizlik azalacak, tekeller ve karteller uluslararası rekabet sonucunda ortadan kalkacaktır.

Audier'e göre (Dardot ve Laval, 2012'de belirtildiği üzere) krizin nedenlerini liberalizmin içinde arayan ve liberalizmin yenilenmesi gerektiğini savunan ikinci grup ise mülkiyet, para, piyasa, sözleşme vb. kurum ve kategorilerin gücünü hukuk sisteminden aldığı ve yasamanın eseri olduğunu öne sürmektedir. Klasik liberalizm “toplumsal bir sistemin işleyiş kurallarını doğal yasalar ile karıştırmaktadır” (Dardot ve Laval, 2012: 150). Buradan yola çıkarak bırakınız yapınlar ilkesine ulaşmakta ve iktisadi alanı yasal düzenlemelerden azade kılmaktadır. Lippmann (1938)'a göre mülkiyet hakkının yasalarla güvence altına alınması sermaye birikimi sağlamıştır. Ancak bu hakkın doğadan kaynaklandığını iddia eden dogmatik yorumlar liberalizmi çıkmaza sokmuştur.

Rougier'e göre (Dardot ve Laval, 2012'de belirtildiği üzere) “yapıcı liberalizm” devlet güdümcülüğünü gerektirir. Ancak bu kolektivist ve plancı müdahaleden farklıdır. Müdahale serbest rekabet sonucunda en etkin olanının kazanmasına yönelik olmalıdır. Rougier -daha sonra Hayek'in de Kölelik Yolu adlı çalışmasında kullanacağı- trafik kuralı metaforunu buna örnek vermektedir. Araçların

her yöne istedikleri gibi hareket etmelerine müsaade edilmesi trafik kazalarına ve tikanıklara yol açacaktır. Kuralların amacı araçların en etkin şekilde ulaşımını sağlamak olmalıdır. Rougier bu örneği iktisadi alana şöyle uyarlar;

İktisadi makineyi yağlamak, dengeyi kendi kendine düzenleyen faktörleri tikanıklıktan kurtarmak; fiyatların, faiz oranlarının, aykırılıkların, üretimi tüketimin -ödeme gücüne sahip kılınmış- gerçek ihtiyaçlarına yeniden uyarlanmasını sağlamak; tasarrufun talebin doğruladığı yatırım ihtiyaçlarına uyarlanması; dış ticaretin uluslararası doğal işbölümüne uyarlanması; ücretlerin işletmelerin teknik imkanlarına ve verimliliğe uyarlanması (Rougier'den aktaran Dardot ve Laval, 2012: 155).

İki grup arasındaki anlaşmazlık esas olarak devlet müdahalesi ile ilgilidir. Liberteryen grup her türlü müdahaleye karşı iken, liberalizmi reforme etmek isteyen grup müdahalenin piyasanın işleyişini kolaylaştırıcı olması gerektiğini öne sürmektedir. Bu tartışmayı klasik liberalizmin ilk aşamalarında ortaya çıkan hukuksal çıkarsamacı akım ile faydacı akım arasındaki tartışmanın devamı olarak anlamak gerekir.

Denord (2009)'a göre toplantının önemi, günümüzde neoliberalizm olarak adlandırdığımız kavramı tanımlamaya yönelik ilk girişim olarak ele alınmasında yatmaktadır. Kolokyumda fiyat mekanizması, optimal kaynak tahsisini gerçekleştirdiği iddiasıyla, vazgeçilmez olarak görülmektedir. Devletin hukuki çerçeveyi düzenlemesindeki önemi kabul edilmiş, ekonomik krizleri aşmak için piyasaya yansız müdahalesi ilk defa geniş bir şekilde tartışılmıştır.

Toplantı, II. Dünya Savaşı'nın patlak vermesi nedeniyle yarım kalan bir girişim olarak kalmıştır. Ancak izlerini savaş sonrasında Hayek'in davetiyle kurulan, günümüzde neoliberal düşüncenin kaynağı sayılan, Mont Pelerin Cemiyeti'nin amaç bildirgesinde görmek mümkündür.

Medeniyetin temel değerleri tehlikededir. Yeryüzünün büyük bir bölümünde insan onuru ve özgürlüğü için elzem olan şartlar ortadan kalkmış durumdadır. Yeryüzünün geri kalan kısmında ise, insan onuru ve özgürlüğü, ortaya çıkmış olan siyasal eğilimlerin sürekli tehdidi altındadır. Bireysel ve gönüllü grubun konumu, keyfi iktidarın aygıtları tarafından artan bir şekilde zayıflatılmaktadır. Hatta Batı'nın en değerli varlığı olan düşünce ve ifade özgürlüğü, azınlıkta bulunan görüşlerine hoşgörü gösterilmesi talebinin, kendileri dışındaki bütün görüşleri bastıran ve yok eden bir iktidarın kurulması arayışı olduğu, inancının yayılmasıyla tehdit altındadır.

Grup, bu gelişmelerin bütün mutlak ahlaki değerleri reddeden bir tarih görüşünün ve hukukun üstünlüğünü sorgulayan teorilerin ortaya çıkmasından kaynaklandığını düşünmektedir. Dahası özel mülkiyete ve rekabetçi piyasaya olan inancın azalmasından beslendiğini ileri sürmektedir. Bu kurumlarla ilgili inisiyatiflerin ve yaygın bir gücün bulunmaması durumunda özgürlüğün etkili bir

şekilde korunabileceği bir toplum hayal etmek güçtür (Mont Pelerin Society, <https://www.montpelerin.org/montpelerin/mpsGoals.html>, Erişim Tarihi 5 Nisan 2014).

Yukarıdan da anlaşıldığı üzere neoliberal görüş özel mülkiyeti ve serbest piyasayı, özgürlükler için gerek şart olarak görmekte, devlet müdahalesine, özgürlükler önünde engel oluşturduğunu ileri sürerek, ilke olarak, karşı çıkmaktadır. Yalnız şunu unutmamak gerekir ki bu görüş, özünde devletin varlığına karşı değildir. Karşı olduğu şey Hayek(1995)'e göre devlet müdahalesinin piyasa ve özel mülkiyet yanlısı olmamasıdır. Yine Friedman (1962)'a göre devlet özgürlüklerin korunması için gereklidir. Çünkü bireyler özgürlüklerini devlet aygıtı üzerinden kullanmaktadır. Buradan yola çıkacak olursak devletin fonksiyonu piyasanın işlemlerini sağlayan ve özel mülkiyeti koruyan bir hukuk sistemi kurmak, Friedman ve Friedman (1981)'a göre istikrarlı bir parasal çerçeve oluşturmak ve bu sistemin çalışması için otorite kullanmaktır. “Tutarlı bir liberal anarşist değildir.”(Friedman, 1962: 34).

Hayek (1995) ve Friedman (1962) -esas olarak neoliberal görüş- planlı ekonomiye ve Keynesçi devlet müdahalesine karşı iki neden ileri sürer. Birincisi, serbest piyasada mübadelenin karşılıklı gönüllülüğe dayandığı ve bunun tarafların yararına olduğu varsayımından hareketle, devletin gerek plan, gerekse piyasaya müdahale yoluyla bireylerin seçme özgürlüklerini kısıtladığını veya yok ettiğini öne sürerler. Hayek (1995), kolektivist yönetimlerin toplumu tek bir amaç çerçevesinde örgütlediğini, bu anlayışın totaliter bir yönetim tarzı olduğunu iddia eder. İkinci neden olarak ise kamu harcamalarının verimsiz olduğu ve devlet müdahalesinin, dışlama etkisi nedeniyle, etkinlik kaybına yol açtığını ileri sürerler. Hayek (1995) bir merkezin devamlı değişen arz ve talep ile ilgili bütün bilgilere sürekli sahip olamayacağını ve piyasanın, işleyişini ayrıntılı bir şekilde anlayamayacağımız akıllı bir varlığın bilinçli kararları sonucunda ortaya çıkmış bir tasarım olduğunu savunur. Kaynakların optimal tahsisini serbest piyasada fiyat sisteminin sağlayabileceği düşüncesindedir. Böylece mümkün olan en iyi gelir dağılımı da sağlanmış olacaktır. Bunun yanında Hayek (1995) iktisadi alanda tarafların eşit olduğu bir müzakereye dayalı karar alma mekanizmalarına da karşıdır. Çünkü bu alanda tarafların çıkarlarının birbirine uzak olduğunu ve bir uzlaşma mümkün olmadığını, sadece üzerinde uzlaşmanın mümkün olduğu alanlarda bu mekanizmaların kullanılabilirliğini öne sürer.

Yukarıda açıklanan politik çerçeve savaş sonrası dönemde uygulanan Keynesçi refah devleti politikalarının başarısı dolayısıyla, gerek akademik gerekse bürokratik çevrelerde, marjinal bir görüş olarak kalmıştır. Dönemin hakim görüşü Keynesçi iktisadın 1970'li yıllarda ortaya çıkan stagflasyon olgusunu açıklamaktaki ve ekonomik krize çözüm bulmaktaki yetersizliği, alternatif olarak neoliberal politikaların kullanıma girmesine neden olmuştur.

1.3. Neoliberalizmin Politika Önergeleri ve Maliye Politikası

Çalışmanın bu bölümünde yukarıda açıklanan politik çerçeve içerisinde, neoliberal iktisadın devletin iktisadi alan içindeki faaliyetlerinin sınırlarının neler olması gerektiği üzerine önergeleri açıklanacaktır. Bu konuda esas alınan çalışma Williamson (1990)'dır. Bu çalışma bölümün temel çerçevesini çizmektedir.

Williamson (1990) çalışmasında, 1970'li yıllardan itibaren Latin Amerika'da uygulanmakta olan, uluslararası finansal kuruluşların üzerinde zimmi bir uzlaşmaya vardığı, günümüzde “Washington Konsensüsü” olarak da adlandırılan neoliberal politika önerilerinin genel açıklamasını on başlık altında yapmaktadır. Bu başlıkların bütçe açıkları, kamu harcama politikası, vergi politikası, kuralsızlaştırma, özelleştirme ve mülkiyet hakları gibi kısımları doğrudan doğruya maliye politikasını ilgilendirirken; faiz politikası, döviz kuru, ticaret politikası, doğrudan yabancı yatırım gibi başlıklar ise maliye politikasını dolaylı olarak ilgilendirmektedir.

1.3.1. Maliye Politikasına İlişkin Uygulamalar

1.3.1.1. Bütçe Açıkları

Neoliberal görüş, klasik liberalizme benzer biçimde, piyasaya devlet müdahalesinin mümkün olduğunca az olması için kamu kesiminin küçültülmesini, dolayısıyla, bütçe açıklarının azaltılmasını savunmaktadır. Williamson (1990)'a göre neoliberal görüş, devlet müdahalesinin, diğer bir deyişle bütçe açıklarının; enflasyon, dış ticaret açıkları, sermaye kaçıışı vb. makroekonomik dengesizliklerin temel kaynağı olduğunu öne sürmektedir. Bernheim (1989)'a göre ekonominin tam istihdamda bulunduğu bir durumda, bütçe açıkları, tüketimin artmasına ve tasarrufların azalmasına yol açacaktır. Buna bağlı olarak, sermaye piyasalarının yeniden dengeye gelmesi için faiz oranları yükselecektir. Bu durumda bütçe açıkları, özel sektör sermaye birikimini azaltacaktır. Sermaye birikiminin azalması büyüme

oranını düşürecektir. Bunun yanında Barro (1974)'ya göre ise açık bütçe politikasının uzun vadede genişletici etkisi bulunmamaktadır. Çünkü bireyler bugünkü açığın gelecekte yüksek vergiler ile finanse edileceğini öngörmektedirler. Bu nedenle bütçe açığı GSMH'ye oranla %1-2'yi geçmemelidir.

1.3.1.2. Kamu Harcama Politikası

Williamson (1990)'a göre neoliberal politikalar, bütçe açıkları söz konusu olduğunda gelir yanı yerine harcama yanına odaklanılmasını önermektedir. Bu harcamalar içinde sübvansiyonlar, kamu yatırımları, eğitim ve sağlık harcamalarına özel önem verilmektedir.

Neoliberal görüşe göre sübvansiyonlar sadece bütçe açıklarını arttırmamakta, hem kaynak dağılımını bozmakta hem de israfa neden olmaktadır. Yarı kamusal nitelikli eğitim ve sağlık hizmetlerine ise birincil hizmetler dışında destek olunmamalıdır. Devlet sadece özel sektör yatırımlarını tamamlayıcı etkisi olan kamu yatırımları yapmalıdır. Örneğin, altyapı yatırımları. Kamunun doğrudan üretime dönük yatırım yapması hem kaynak tahsisini özel sektör aleyhine bozmaktadır; hem de piyasada rekabete engel olmaktadır. Bu nedenle kamu bu alanlara yatırım yapmamalıdır. Buna bağlı olarak, kamu çalışanlarının sayısı azaltılmalı, çalışma süreci esnekleştirilmelidir. Sosyal güvenlik sistemi devletin yükünü azaltacak şekilde yeniden düzenlemeli; emeklilik yaşı yükseltirken, emeklilik ödemeleri azaltılmalıdır.

1.3.1.3. Vergi Politikası

Williamson (1990)'a göre neoliberal iktisat, vergi gelirinin arttırılmasındansa, kamu harcamalarının azaltılmasının tercih edilmesi gerektiğini öne sürmektedir. Swank ve Steinmo (2002)'ya göre 1970'li yıllardan itibaren hükümetlerin öncelikleri, vergi politikası açısından, yeniden dağıtım ve eşitlikten, büyüme ve etkinliğe kaymıştır. Bu değişimin altında yatan neden ise 1970'li yıllarda ortaya çıkan birikim krizidir.

Bu bağlamda neoliberal görüş; fiyat mekanizmasının işleyişini etkileyen saptırıcı vergilerin ağırlığının azaltılması gerektiğini iddia etmektedir. Vergi

gelirlerinin arttırılması için ise vergi tabanının genişletilmesi gerekmektedir. Bu nedenle vergi muafiyetlerinin ve indirimlerinin kaldırılmasını ve artan oranlı vergi tarifelerinden düz oranlı vergi tarifelerine geçilmesi önerilmektedir. Böylece marjinal vergi oranı da düşecektir. Bu politikaların sonucunda sermaye birikiminin artması, ekonominin büyümesine yol açacaktır.

1.3.1.4. Özelleştirme

Williamson (1990)'a göre özelleştirme önerisinin arkasında temel iddialar şunlardır: Kamunun özel sektöre nazaran daha verimsiz olması, kamu işletmelerinin devlet tarafından desteklenmesi nedeniyle fiyatların piyasada serbestçe oluşumunu engellemesi ve kaynak dağılımını bozması. Bu kurumların daha verimli çalışması, rekabetin sağlanması ve kaynak tahsisindeki etkinsizliğin ortadan kaldırılması için özel girişimcilere devredilmesi gerektiği ileri sürülmektedir. Böylece, devlet kısa vadede yeni bir gelire sahip olmakta, uzun vadede ise bu işletmelerin yatırım harcamaları kamu tarafından finanse edilmemektedir.

1.3.1.5. Kuralsızlaştırma

Williamson (1990)'a göre devletin piyasa üzerindeki denetiminin kaldırılması gerektiği, piyasaları düzenleyen kuralların rekabeti bozduğu ifade edilir. Şirket kurulması ve yabancı yatırımlar üzerindeki kontroller azaltılmalı; fiyat kontrolleri ve dış ticareti azaltıcı kota ve tarifeler kaldırılmalıdır. Kar transferleri ve işten çıkarmalar kolaylaştırılmalı, finansal piyasalar serbestleştirilmelidir. Böylece piyasaların daha etkin işleyeceği varsayılmaktadır.

1.3.1.6. Mülkiyet Hakları

Mülkiyet hakları ile ilgili görüşler, bölümün başında da belirtildiği gibi, iktisat biliminin başlangıcından itibaren önemli bir tartışma konusu olmuştur. Mülkiyetin korunması sermaye birikiminin arttırılması için devlete düşen esas görev olarak ifade edilmektedir. Williamson (1990)'a göre de mülkiyet haklarının kapsamlı şekilde korunması kapitalizmin işleyişi açısından oldukça büyük bir önem arz etmektedir. Bu nedenle hükümetler bu hakları korumak için gerekli düzenlemeleri yapması ve düzenlemelerin uygulanması için devlet aygıtını kullanması gerektiği ileri sürülmektedir.

1.3.2. İktisat Politikasının Diğer Alanlarına İlişkin Uygulamalar

Bu başlık altında inceleyeceğimiz politika önerileri devlet müdahalesinin azaltılmasına ve/veya kaldırılmasına ilişkin olarak yukarıda açıklanmış olan kuralsızlaştırma ve serbestleştirme önerileri ile yakından ilgilidir.

1.3.2.1. Faiz Politikası

Williamson (1990)'a göre neoliberal politikalar faiz oranlarının piyasada arz ve talep tarafından belirlenmesini esas almaktadır. Bu önerinin arka planını ise McKinnon-Shaw hipotezi oluşturmaktadır. McKinnon (1973)'a göre ekonomi bölünmüş bir yapı göstermektedir. Hanehalkları ve firmalar; emek, sermaye ve nihai ürünler için farklı efektif fiyatlarla karşılaşmaktadır. Bunun nedeni ise devlet müdahalesidir. Finansal kısıtlamaların ve faiz tavanı vb. uygulamalarının kaldırılmasının bölünmüş yapıyı ortadan kaldıracağı ve sermaye piyasalarında kaynak tahsisinde etkinliğe yol açacağı ileri sürülür. Sermaye piyasalarının serbestleşmesi sayesinde faiz oranları piyasa seviyesine yükselecek, bu da tasarrufları teşvik edecektir. Tasarrufların teşvik edilmesi sonucunda sermaye birikimi artacak, büyüme oranını olumlu yönde etkileyecektir.

1.3.2.2. Döviz Kuru

Stiglitz (2008)'e göre, her ne kadar Williamson'ın çalışmasında belirtilmemiş olsa da, uluslararası sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesinin önerildiği görülmektedir. Sermaye akımlarının serbestleşmesiyle dünya piyasaları birbirine eklenecektir. Döviz kuru piyasada belirlenecek, yatırım için kullanılabilir kaynak miktarı artacaktır. Bununla beraber, döviz kuru ekonominin rekabetçiliğini engellemeyecek seviyede olması tavsiye edilmektedir. Bu sayede ödemeler dengesi sorunları ithal ikameciliği yerine ihracat artışı ile çözülebilecektir.

1.3.2.3. Dış Ticaret Politikası

Williamson (1990)'a göre Washington Konsensüsü korumacı politikalarından vazgeçilmesini önermektedir. Serbest ticaret esas olmalıdır. Dış ticaretin vergilendirilmesi iç piyasada fiyatların yükselmesine neden olmakta, kaynak tahsisinde etkinlik kaybına yol açmaktadır. Yerli sanayinin korunması için ithalatın kısıtlanması, ara ürün ithalatını maliyetli hale getirerek, ihracatçı sektörleri

cezalandırmakta, kaynak tahsisinde bozulmalara yol açarak, ekonomiyi yoksullaştırmaktadır.

1.3.2.4. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı

Williamson (1990)'a göre neoliberal yaklaşım doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının kısıtlanmaması gerektiğini savunmaktadır. Bu yatırımlar hem ülkelerin iç piyasa için ya da ihracat için üretim kapasitesinin arttırılmasına neden olacak, hem de ülkelere teknik bilgi transferi sağlanmış olacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

FİNANSALLAŞMA

Finansallaşma, çok çeşitli açılardan değerlendirilebilecek bir kavramdır. Epstein (2005)'e göre bazıları bu kavramı şirket yönetiminde “hissedar değerinin” (shareholder value) değer artan rolü olarak tanımlarken, bazıları Hilferding'ten hareketle rantiyeye sınıfının artan siyasal ve ekonomik egemenliğini, bazıları ise yeni finansal enstrümanların artışı sonucunda finansal işlemlerdeki artışı kastetmektedir. Epstein (2005)'e göre karların artan bir biçimde meta üretimi yerine finansal kanallardan kaynaklandığı bir birikim rejimi anlaşılmaktadır. Epstein (2005)'in bu tanımlardan yola çıkarak yaptığı genel geçer tanım ise şöyledir: “Finansallaşma, ulusal ve uluslararası ekonomilerin işleyişinde finansal güdülerin, finansal piyasaların, finansal aktörlerin ve finansal kurumların artan rolü anlamına gelmektedir” (Epstein, 2005:3).

Çalışmanın bu bölümünde yukarıdaki tanımlardan yola çıkarak finansallaşma kavramının tarihsel arka planı incelenecek, günümüzde finansallaşma kavramına karşı çeşitli yaklaşımlar açıklanacak, küresel kriz bağlamında finansallaşmanın geçmişten farkları ortaya konulmaya çalışılacaktır.

2.1. Finansallaşma Olgusunun Tarihi Üzerine Tartışmalar ve Günümüzde Finansallaşmanın Nedenleri

Finansallaşma dünya ekonomisinde ilk defa ortaya çıkan bir olgu değildir. Orhangazi (2008)'ye göre 19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın başlarında ABD'de tekelleşmiş konumda bulunan güçlü bir finansal sektörün bulunuyor olması bu durumun en önemli göstergelerinden biridir. Sanayi bu dönemde J.P. Morgan bankasının liderliğindeki finansal kurumların oluşturduğu Para Tekeli'nin büyük oranda etkisi ya da kontrolü altındadır. Finansal kurumlar bu kontrolü holdinglere geniş krediler vererek ve holding hisselerini satın alıp, yönetim kurulunda söz sahibi olarak sağlamışlardır. Hilferding (1995)'e göre benzer bir durum Almanya için de söz konusudur. Dönemin Almanya'sının büyük bankaları, 19. yüzyılın sanayi kartellerini kontrol altında tutmaktadır. Bu kontrol hisse alımı, kişisel bağlantılar ya da verilen krediler sonucunda finansal kurumların elde ettiği bilgilerden kaynaklanmaktadır.

Orhangazi (2008)'ye göre gerek ABD'deki Para Tekeli'nin gerekse büyük Alman bankalarının bu holdingleri kontrol altına alması, aralarındaki kıyasıya rekabete son vermiş, firmalar arasında koordinasyon sağlamıştır. Finansal kuruluşlar merkezi yatırım planlama kurulu işlevi görmektedir. Finansal kuruluşların bu gücü ise sanayi kuruluşların henüz emekleme aşamasında olmasından kaynaklanmaktadır. Firmalar, genişleme ihtiyaçları nedeniyle, artan bir şekilde finansmana ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle varlıklarını sömürge ticaretinden elde etmiş olan bankalara başvurmuşlardır.

Orhangazi (2008)'nin belirttiği üzere bu yeni kurumsal çerçeve holdinglerin yönetiminde yeni bir anlayış ortaya çıkarmıştır. Bu holdinglerin büyümesi ve genişlemesi sonucunda holdinglerin sahipliği ve yönetimi birbirinden ayrılmıştır. Orhangazi (2008)'ye göre sahiplik ve yönetim arasındaki bu ayrım finansallaşmanın ardından atılan ilk adım olarak görülmektedir. Ancak bu dönemde, günümüzde görülmekte olan, firmanın tek amacının piyasa değerini arttırmak olduğu "hissedar kapitalizmi" (shareholder capitalism) söz konusu değildir.

Orhangazi (2008)'nin 1920'li yıllar kuralsız piyasalarda spekülasyon işlemlerinin hakim olduğu yıllardır. Bankacılık sektöründe mevduat için aşırı rekabet faiz maliyetlerini arttırmıştır. Bu artış bankaları yüksek getirili kredi verme arayışına itmiştir. Bu yüksek getirili krediler, yüksek riskli kredilere dönüşmüştür. Bu spekülasyon krediler ödenemez duruma geldiğinde bankaların iflasına neden olmuş ve 1929 buhranı patlak vermiştir.

Kriz sonrasında öncelikle ABD'de, savaş sonrasında ise tüm dünyada finansal sistemin sıkı bir şekilde denetlenmesi söz konusu olmuştur. Orhangazi (2008)'ye göre ticari bankacılık ve yatırım bankacılığı kesin bir şekilde birbirinden ayrılmıştır. Yatırım bankalarının faaliyetleri hisse senedi ve tahvil işlemlerine aracılık etmekle sınırlandırılmış, ticari bankaların spekülasyon olarak adlandırılacak menkul kıymetler edinmesi yasaklanmıştır. Buna ek olarak mevduat faiz oranlarına üst sınır getirilerek yıkıcı rekabetin önüne geçilmeye çalışılmıştır.

Orhangazi (2008)'ye göre 1970'li yıllarda artan enflasyon reel faizlerin düşmesine yol açmıştır. Bu düşüş ise ticari bankaların karlılığına yansımıştır. Finansal sektör bu düşüşü telafi edebilmek için çeşitli finansal yeniliklere gitmiş ve

finansal piyasaların kuralıdırılması sağlamaya yönelmiştir.

Orhangazi (2008)'ye göre 1970'li yıllarda finansal kuruluşlar mevcut düzenlemelerin arkasından dolanarak karlılık sorununa çözüm bulmaya çalışmışlardır. Böylece katı düzenleyici çerçevenin dışına çıkmaya çalışmışlardır. Dönemin düzenleyici kurumları da bu durumu görmezden gelmişlerdir. Mevduat toplayan ancak kredi vermeyen yatırım ortaklıkları (mutual funds), kredi veren ancak mevduat toplamayan mortgage kuruluşları ortaya çıkmıştır. Hatta bazı büyük sanayi kuruluşları kendi finans şirketlerini kurmuşlardır. Bunlara en iyi örnek Ford Credit Company'dir. Tüketiciler Ford firmasından aldıkları araçların finansmanını firmanın kendi finans kuruluşundan sağlamaya başlamışlardır. Bu kurum öyle bir seviyeye gelmiştir ki bazı yıllar Ford Motor Company'den daha büyük miktarda kar etmiştir.

Orhangazi (2008)'ye göre finansallaşmanın arkasında yatan bir başka neden üretimin uluslararasılaşma ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Ulusal sınırlarına ulaşmış bulunan büyük sanayi kuruluşları, karlılık seviyelerini korumak için kısıtlayıcı düzenlemelerin kaldırılmasını talep etmektedirler. Böylece bu firmalara yeni genişleme alanları açılacaktır. Bu firmalar genişlerken finansman ihtiyaçlarının karşılanması için daha geniş ve çeşitli finansal hizmetlere ihtiyaç duymaktadırlar. Bu nedenle finansal serbestleştirme ve kuralıdırılma sanayinin finansmanını sağladığı ve karlılığını koruduğı sürece sanayi tarafından da arzulanan bir olgu haline gelmiştir.

1970'li yıllarda petrol fiyatlarının yükselmesiyle finansal kuruluşların ellerinde sürekli artan bir şekilde petrol üreten ülkelerden gelen fonlar birikmekteydi. Elleriindeki biriken fon miktarı finansal kuruluşların siyasal etki gücünü arttırmaktadır. Orhangazi (2008)'ye göre finansal kuruluşlar ABD'nin ve Avrupa ekonomilerinin yavaşlaması nedeniyle bu ülkeler yatırım yapmayı karlı bulmamaktadır. Bu nedenle sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi ve sermaye piyasalarının kuralıdırılmasını talep etmektedirler.

Orhangazi (2008)'ye göre finansallaşmanın bir başka vechesini ise kurumsal yatırımcıların sermaye piyasalarına artan bir şekilde yatırım yapmaları olmuştur. Elleriinde büyük miktarda fon bulunduran bu yatırımcılar, şirket yöneticilerinin hedeflerini karlılıktan hissedar değerine çevirmelerine neden olmuştur. Şirket

yöneticilerine prim olarak hisse senedi opsiyonu verilmesi nedeniyle hissedar değeri kavramını daha da önem kazanmıştır.

Orhangazi (2008)'ye göre finansal piyasalardaki bu değişim, finansallaşmanın yükselişini hızlandıran üç önemli kuvvet ortaya çıkarmıştır. Bunlardan birincisi finansın etki, büyüklük ve karlılığının artmasıdır. İkincisi sanayi kuruluşlarının finansal hizmetler vermeye yönelmesidir. Üçüncüsü ise finansörlerin sanayi kuruluşları yönetiminde söz sahibi olması ve yöneticilerin hisse alım opsiyonları nedeniyle şirket yönetimlerinin hissedar değerini arttırmaya yönelmeleridir. Bu yönelim şirketlerin üretim ve planlama ufkunu daraltmıştır (Orhangazi, 2008: 39).

2.2. Modern Finansallaşma Üzerine Teorik Yaklaşımlar

Günümüzde finansallaşma olgusunu açıklamaya yönelik en önemli yaklaşımlardan bazılarını şöyle sınıflandırabiliriz. Bunlardan birincisi kapitalizmi Fernand Braudel'in tarih anlayışından faydalanarak hegemonya dönemleri bağlamında inceleyen, uzun dalgalar yaklaşımıdır. İkincisi ise, finansallaşmayı neoliberalizm ile ilişkilendiren çeşitli çalışmalar oluşturur.

2.2.1. Uzun Dalgalar Yaklaşımı

Uzun dalgalar yaklaşımını finansallaşmaya ilişkilendiren en önemli eser Arrighi (2000)'dir. Bu eser, çalışmanın bu kısmında referans noktamızı oluşturacaktır.

Uzun dalgalar yaklaşımına göre her kapitalist çevrim (cycle) ya da hegemonya dönemi iki aşamadan oluşmaktadır. Bu aşamaların ilki maddi genişleme aşamasıdır. Bu aşamada maddi üretim artar ve sermayenin aşırı birikimi ile sonuçlanır. Bu aşırı birikim krizinin aşılabilmesi için finansal genişleme aşamasına geçilmektedir. Arrighi (2000)'ye göre finansal genişleme aşaması aynı zamanda bir hegemonya döneminin sonbaharını işaret etmektedir ve bu aşama dünya çapında bir hegemonya krizi ile sonlanır. Lenin (2014)'in Hilferding (1995)'ten ödünç alarak belirttiği gibi finans-kapitalin yükselişi ve ekonomiyi para tekelleri ve büyük bankalar aracılığıyla yönetmesi emperyalizmin son aşamasını oluşturmaz. Bu hegemonya krizinin sonunda ise yeni bir güç odağı ortaya çıkar. Bu döngü sürekli bir şekilde devam etmektedir. Arrighi (2000)'ye göre Lenin'in gözlemlediği şey modern

kapitalizmin üçüncü çevriminin tamamlanmasıdır. Arrighi tarihsel olarak hegemonya dönemlerini şöyle sınıflandırmaktadır:

Tablo 1: Uzun Dalgalar Yaklaşımına Göre Hegemonya Dönemleri

Dönem		Hegemonik Güç
Başlangıç	Bitiş	
15.yy Ortası	17.yy	Cenevizliler
17.yy	18.yy Sonu	Hollanda
18.yy Sonu	20.yy Başı	Birleşik Krallık
20.yy Başı	21.yy	Amerika Birleşik Devletleri

Arrighi (2000)'ye göre 1970'li yıllarda maddi genişleme aşamasının sonuna gelinmesi, piyasalardaki rekabetin artmasından kaynaklanmaktadır. Aşırı rekabet karlılığı düşürmektedir. Bunun sonucunda yeni genişleme alanı arayan sermaye, finans sektörüne yönelmektedir. 1970'li yılların sonlarından itibaren yapılmaya başlanan finansal serbestleştirme ve deregülasyonlar ise finansal genişleme aşamasına geçişi temsil etmektedir. Arrighi (2003)'ye göre finansal genişleme, finansal olmayan kuruluşların kaynaklarını talep yaratan yatırımlardan, spekülasyon yatırımlara yönlendirmesine neden olmaktadır. Bu yönelim, gelir dağılımının bozulmasına ve eşitsizliklerin artmasına yol açmaktadır.

Arrighi'nin yaklaşımını yorumladığımızda 2008 finansal krizi yalnızca ekonomik bir kriz değil, Amerikan hegemonyasının krizini de oluşturmaktadır. Buna bağlı olarak, dünya sisteminde yeni güç odaklarının ortaya çıkması beklenmelidir.

2.2.2. Finansallaşma ve Neoliberalizm

Bu kısımda finansallaşmayı neoliberal politikaların bir yönü olarak gören Harvey (2004) ve Harvey (2005) eserleri esas alınmaktadır. Harvey'in yaklaşımı genel olarak Arrighi ile benzerlik gösterse de finansın yükselişi ve hegemon devletin güç birikimi konusunda farklılaşmaktadır.

Harvey (2004)'ye göre finansallaşma yeni bir birikim rejimi değildir. Finansallaşma, neoliberal birikim rejiminin tamamlayıcı parçasıdır. 1980'li yıllar sonrasında Amerikan ekonomisinin hizmetler ve rantiyeye ekonomisine dönüşümünü

ifade etmektedir. Harvey (2005)'ye göre finansal piyasaların artan gücü finansal olmayan kuruluşları da finansal işlemlere yöneltmiştir. Bunun en önemli biçimini şirket yöneticilerine hisse opsiyonu verilmesi oluşturmaktadır.

Harvey finansallaşmanın iki farklı yönünü bir araya getiren bir açıklama ortaya koymaktadır. Harvey (2004)'ye göre sermayenin aşırı birikimi nedeniyle karlılığın azalması, üretim süreçlerinin zamansal ve mekansal olarak değiştirilmesi gerekliliğini getirmiştir. Aşırı birikim, yatırımların dünyanın daha karlı bölgelerine kaydırılmasına neden olmuştur. Finansallaşma, sermaye akımlarını bir mekandan diğerine yönlendirerek bu “zaman-mekan sabitesine” yardımcı olmuştur. Harvey (2005)'e göre ise 1970'li yıllar sonrasında finansallaşma; finansal serbestleşme ve deregülasyon yoluyla kapitalist sınıfın gücünü onarmakta oldukça etkili olmuştur. Finansal piyasalar, gelirin ve varlıkların kapitalist sınıfta yoğunlaşmasını sağlayan araçlar sunmuştur. Böylece finansallaşma “burjuvazi içindeki güç ve çıkar dengesinin üretim etkinliklerinden mali sermaye kurumlarına kaymasını gerektirdi” (Harvey, 2004: 54).

ABD şirketlerinin güçlü kaldığı alanlarda ürünün kimi unsurlarının, hatta tüm ürünün ülke dışında üretilmesi, elde edilen karların ülkeye geri dönmesine rağmen gittikçe daha fazla kapasitenin ABD sınırları dışına çıkmasına yol açtı. Diğer alanlarda patentli teknolojilere ve lisans kanunlarına bağlı tekel imtiyazları ABD'nin üretimdeki üstünlüğünün bütünüyle kaybolmasını engelledi. ABD, yurt dışında rantıye, yurt içinde de hizmet ekonomisi olma yolunda ilerliyordu (Harvey, 2004: 56).

Bu durum Amerikan ekonomisinin sanayisizleşmesine neden olmuştur. Gerek ABD'de gerekse hegemon devlet olan ABD'nin politikalarının takipçisi olan ekonomilerde uygulanan bu politikalar önemli oranda işsizliğe ve yoksulluğa yol açmıştır.

2.3. Finansallaşma, Hanehalkı Borçlanması ve Kriz

Lapavitsas (2010)'a göre 2007 yılında ilk sinyalleri ortaya çıkan kriz tam anlamıyla finansallaşmış kapitalizmin krizidir. Krizin özgün yanını üretici sektörlerden değil para ve kredi sisteminden kaynaklanması oluşturmaktadır. Amerikan toplumunun en alt kesimlerinin konut borçlarının tarihte görülmemiş bir biçimde artmış olması krizi hızlandıran bir faktör olmuştur. “Dolayısıyla kriz, başta konut olmak üzere eğitim, sağlık, emeklilik ve sigortayla ilgili harcamalara sarf edilen kişisel gelirin finansallaşmasıyla doğrudan ilgilidir” (Lapavitsas, 2010: 25).

Lapavitsas (2010)'a göre finansal deregülasyonlar ve serbestleştirme sonucunda ticari bankaların reel sektörü finanse etmek yerine, yatırım bankacılığı faaliyetleri göstermeye başlamaları özellikle 2001 yılı sonrasında kişisel gelirin finansallaşmasına yol açtı. Bu yönelim sadece ABD'de değil Birleşik Krallık gibi ülkelerde de çok büyük bir finansal balona yol açmış, en sonunda büyük bir krizle neticelenmiştir.

Lapavitsas (2010)'a göre bankaların kar kaynaklarının değiştiği görülmektedir. Karlar çalışan kesimlerinin gelirlerine dayanmaktadır. Bu karlar daha çok komisyonlar, hizmet ücretleri ve yatırım bankacılığı faaliyetlerinden elde edilmektedir. Bu süreç "finansal müsadere" olarak adlandırılmaktadır. Özellikle 2001 sonrasında mortgage kredilerindeki artış, toplumların yoksul kesimlerinden kaynaklanmaktadır. Eşik altı (subprime) krediler olarak adlandırılan bu kredilerdeki artış finansal kurumların risklerini arttırmıştır. Burada anahtar kavram olarak menkul kıymetleştirme devreye girmektedir. Menkul kıymetleştirme, "İpoteklerin küçük parçalara bölünüp daha büyük bileşimler içinde paketlenmesi ve bunların yeni menkul kıymetler olarak satılması" olarak tanımlanmaktadır (Lapavitsas, 2010: 29). Bu yöntemle finansal kurumlar risklerini azalttıklarını düşünmektedirler. "Böylece, ikinci kalite ipotek borçlarından oluşan ufak parçalar, dünyanın dört bir yanındaki finans kurumlarının ellerinde tuttıkları menkul kıymetlere katıştırılmış oldu" (Lapavitsas, 2010: 30).

Lapavitsas (2010)'a göre konut fiyatlarının yükselmesi mortgage sözleşmelerinin yeniden finansmanı yoluyla tüketimi arttırdı. Bu durum hanehalkı tasarruflarının negatife düşmesine neden oldu. FED'in 2000 yılında patlayan dot.com balonundan sonra düşürdüğü faiz oranlarını 2004 yılından itibaren yükseltmesi ve 2007 yılında konut fiyatlarının düşmesi, artan sayıda değişken faizle borçlanmış olan borçlunun kredilerini geri ödeyemez hale gelmesine neden oldu. Krediler geri ödenemedikçe finans kurumlarının ellerinde tuttıkları menkul kıymetler değer yitirdi ve satılamaz hale geldi. Finansal kurumların ödeme gücü konusunda şüpheler oluştu ve kendilerini piyasadan finanse edemez hale geldiler. Bunun sonucunda bazı yatırım bankaları ve mortgage kredisi üzerine uzmanlaşmış "hybrid" finansal kuruluşlar ya iflas ettiler ya da kamulaştırıldılar.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİRLEŞİK KRALLIK'TA NEOLİBERAL DÖNÜŞÜM, FİNANSALLAŞMA ve EŞİTSİZLİK

Birleşik Krallık ya da yaygın kullanımdaki adıyla İngiltere, on sekizinci yüzyıldan yirminci yüzyılın ilk yarısına kadar geçen dönem içinde, dünya sistemindeki hegemon konumunun da etkisiyle, modern siyasal hareketlerinin çoğunun beşiği olmuş bir ülkedir. İkinci dünya savaşı sonrasında egemen konumunu kaybetmiş olsa dahi, günümüzde dünya sistemi içindeki en önemli güç odaklarından biri olmayı sürdürmektedir. Bu görüş İngiltere'nin neoliberal politikaları uygulamaya koyan ilk erken kapitalistleşmiş (diğer bir deyişle “gelişmiş”) ülkelerden biri olması bağlamında da geçerliliğini korumaktadır.¹

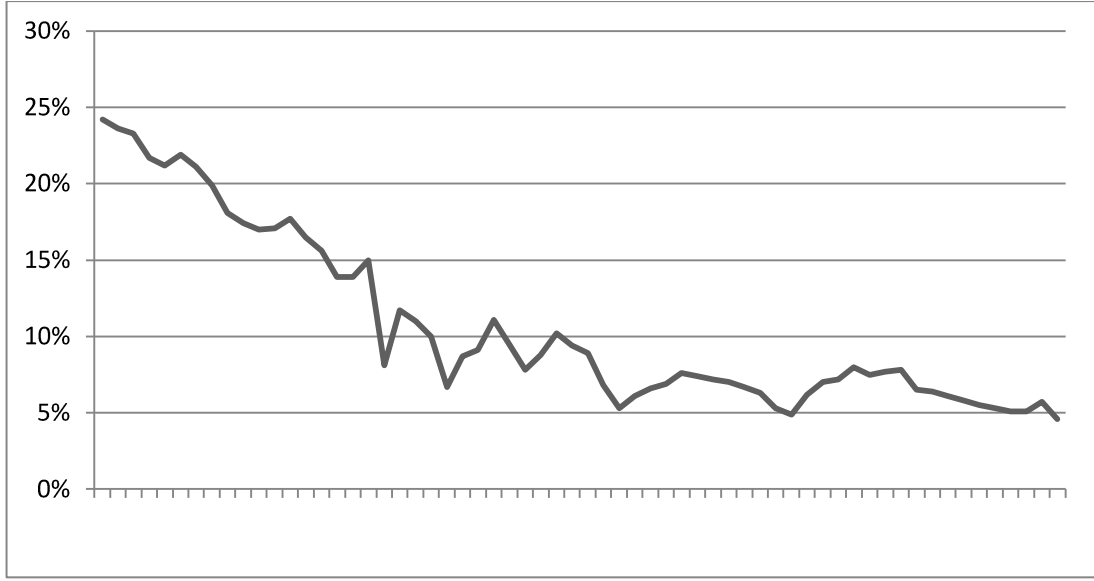
Çalışmanın bu bölümünde, öncelikle İngiliz ekonomisinin genel yapısı ortaya konacak ardından, yukarıda “neoliberallere göre neoliberalizm” olarak da adlandırılabilir politik önermelerinin ışığında;² İngiltere'de yaşanan neoliberal dönüşümün nedenleri ve bu dönüşümün, özellikle hanehalkı gelirlerinin de finansallaşmasının sonucunda daha da derinleşen, yarattığı toplumsal eşitsizlikler ortaya konulacaktır.

3.1. İngiliz Ekonomisinin Genel Görünümü

İngiliz ekonomisinin savaş sonrası dönemini ikiye ayırmak mümkündür. İlk dönemde efektif talep yönetimi yoluyla ekonominin devlet tarafından yönlendirilmesi söz konusudur. Kömür madenleri, demir yolları, elektrik ve gaz dağıtımı, İngiltere Merkez Bankası (Bank of England) devletleştirilmiş, refah devleti politikaları genişletilmiştir. Ücret artışları verimlilik artışına bağlı olduğundan, kitlesel üretim ve tüketimde büyük artışlar görülmüştür. Altvater (1988)'e göre 1945'ten 1970'li yılların ortalarına kadar uzanan bu dönem, devletin iktisadi örgütlenmesi bağlamında Keynesyen, birikim rejimi açısından fordist olarak adlandırılabilir.

1 İngiltere, erken kapitalistleşmiş bir ülke olarak neoliberal politikaları uygulamaya koyan ilk ekonomilerden biri olmasına rağmen, bu politikaların laboratuvarının 1970'li yılların başında Latin Amerika'da oluşturulan askeri rejimler olduğunu da akılda tutmak gereklidir.

2 Bkz. Bölüm 1.3.

Şekil 1: Birleşik Krallık'ta Kar oranları

Kaynak: Maito (2014)

İkinci dönemde ise Brenner (2007) ve Maito (2014)'ya göre kapitalistler arasındaki rekabetin yükselmesi nedeniyle kar oranları düşmüştür. Keynesyen talep yönetimi ve fordist birikim modeli sürdürülemez hale gelmiştir. Dönemin İşçi Partisi hükümeti başbakanı James Callaghan 1976'da Blackpool'da yaptığı konuşmasında bu konuyu şöyle dile getirmiştir.

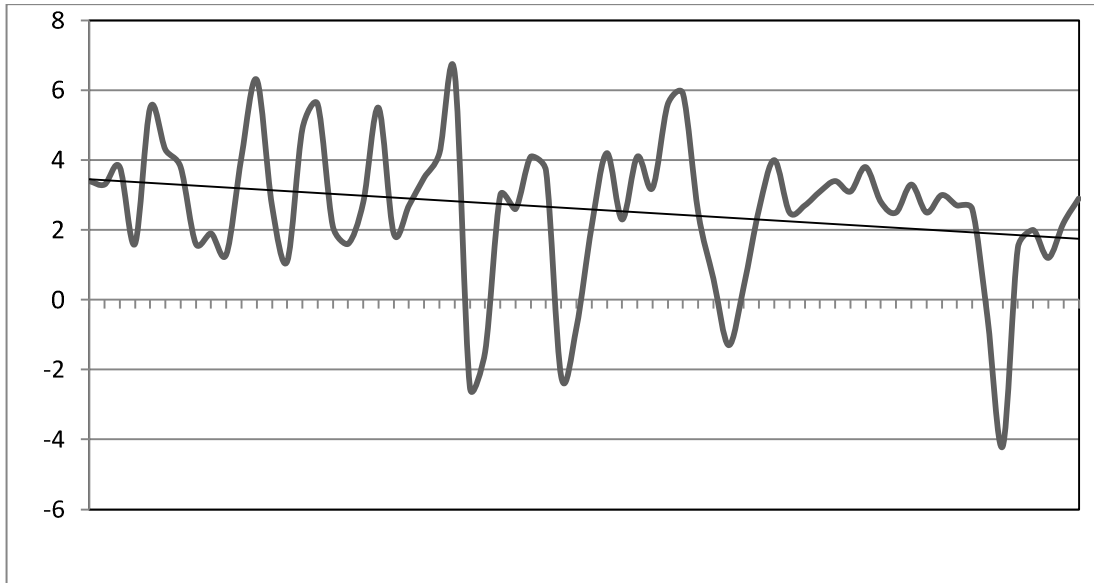
Eskiden vergileri azaltıp, kamu harcamalarını arttırarak durgunluktan çıkılabileceğini ve istihdamın arttırılabileceğini sanırdık. Size bütün samimiyetle söylüyorum ki bu seçenek artık mevcut değildir. Bu seçenek, savaştan bu yana her kullanıldığında, ekonomiye yalnızca daha yüksek bir enflasyonun enjekte edilmesine neden olmuştur. Bir sonraki adımda ise yüksek enflasyon yüksek işsizlik seviyelerine yol açmıştır. (British Political Speech, <http://www.britishpoliticalspeech.org/speech-archive.htm?speech=174> , Erişim Tarihi 19 Eylül 2015)

Callaghan'ın konuşması, İngiliz ekonomisinin 1970'li yılların ortalarından itibaren talep yönetimine dayalı Keynesyen politikaları terk etmeye başladığını göstermektedir. Bu hükümetin uygulamaya koyduğu anti-enflasyonist programa göre gelirler politikası yoluyla ücretler baskılanmıştır. Kamu harcamalarında önemli kesintilere gidilmiştir. Dönemin sendikaları ilk başlarda bu politikaya rıza gösterseler de 1978 yılında ücret artışlarına %5 oranında limit getirme girişimi ülke çapında grevlere neden olmuştur. 1979 Şubat'ına kadar geçen bu dönem Hoşnutsuzluğun Kışı

(Winter of Discontent) olarak adlandırılır.

Hükümetin bu grevleri engelleyememesi 1979 yılında Margaret Thatcher liderliğindeki Muhafazakar Parti'nin iktidara gelmesine neden oldu. Bu hükümet, savaş sonrası ortaya çıkan uzlaşmayı rafa kaldırıp, kamu harcamalarının azaltılması, özelleştirme, deregülasyon ve serbestleştirmeye dayalı politikaları uygulamaya koymaya başladı. 1997 yılında iktidara gelen Tony Blair liderliğindeki İşçi Partisi de bu politikaları değiştirmeye çalışmamış, sürdürücüsü olmuştur. 1970'li yılların ortasından günümüze kadar uzanan bu dönem devletin iktisadi örgütlenmesi açısından neoliberal, birikim rejimi olarak post-fordist olarak adlandırılabilir.

Bu iki ayrı birikim rejiminin büyüme performansları birbirlerinden oldukça farklıdır. İngiliz ekonomisi ikinci dünya savaşı sonrasında günümüze kadar geçen süreçte (1949-2014) ortalama olarak yıllık %2,59 oranında büyüme göstermiştir. Bu süreci 1949-1978 ve 1979-2014 olarak iki döneme ayıracak olursak, 1979 öncesi dönemde ortalama büyüme hızı %3,06 iken 1979 sonrası dönemde ortalama büyüme hızı %2,2'dir.

Şekil 2: Birleşik Krallık'ta Yıllık Büyüme Oranı 1949-2014

Kaynak: ONS, Quarterly National Accounts

Şekil 2'den de görüldüğü gibi İngiliz ekonomisi özellikle 1970'li yılların ortalarından itibaren resesyona girmiştir. Büyüme oranı 1949 ile 1974 arasında bir kez dahi olsun %1'in altına düşmemiştir. İngiliz ekonomisi 1974 yılından sonra 1980-

81, 1991 ve 2008-2009 yıllarında 3 kez daha resesyona girmiştir. 1950'li ve 1960'lı yıllarda görülen %6'lık büyüme oranlarına 1987-1988 yılları haricinde bir daha asla yaklaşılamamıştır. Büyüme trendinin, 1980'li yılların başlarından itibaren ortalamasının altına düştüğü görülmektedir.

1974 yılındaki durgunluk, dünya genelindeki durgunluktan kaynaklanmaktadır ve bir birikim rejiminin sonunu işaret etmektedir. Sawyer (2005)'a göre 1980-81 yıllarındaki küçülme Thatcher hükümetinin uygulamaya koyduğu sıkı maliye politikasından; 1991 resesyonu ise İngiltere'nin 1986-1988 yılları arasındaki kredi patlamasından ve Sterlin'in Avrupa Döviz Kuru Mekanizması'na (European Exchange Rate Mechanism – ERM) dahil olmasından kaynaklanmaktadır. 1991'den sonra %2 ile %4 arasında istikrarlı bir seyir izleyen büyüme oranında, 2008-2009 küresel finansal kriziyle birlikte büyük bir düşüş gözlenmiştir. Bu kriz aynı zamanda neoliberal iktisat politikalarının krizini de oluşturmaktadır ve etkileri günümüzde halen devam etmektedir. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde bu etkiler ayrıntılı bir şekilde açıklanacaktır.

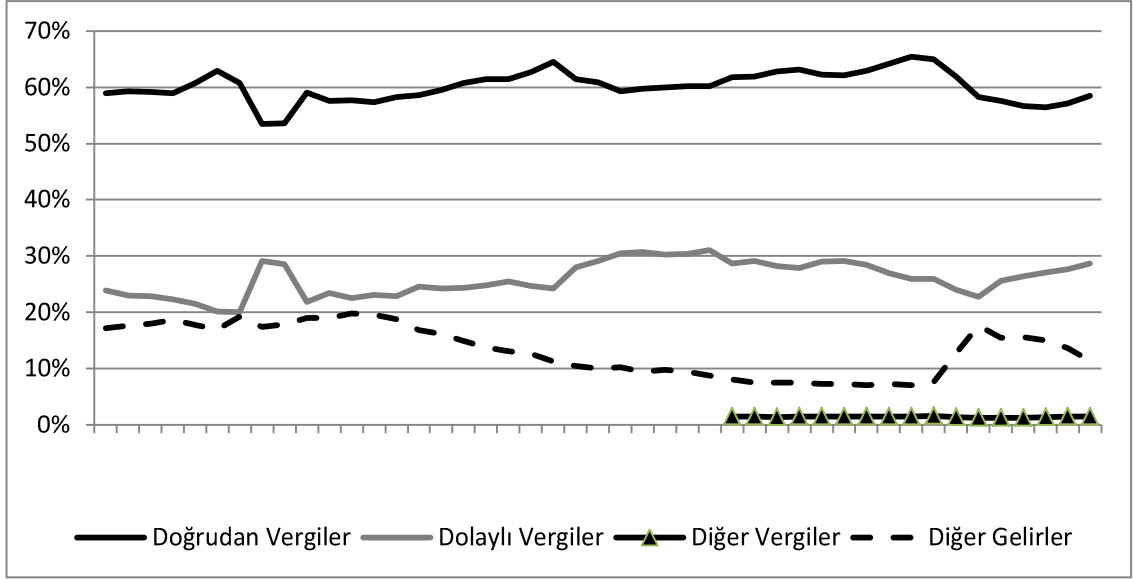
3.2. Maliye Politikasında Dönüşüm

Neoliberal politikalar, İngiltere kamu maliyesinde oldukça kökten bir değişim yaratmıştır. Bu politikalar her ne kadar Callaghan hükümeti ile kullanıma girmeye başlamış olsa da, Keynesyen politikalardan geri dönüşü Thatcher hükümeti getirmiştir. Çalışmanın bu bölümünde maliye politikası harcamalar ve vergi politikası başlığı altında incelenecektir. Ardından kamu kesimi genel olarak değerlendirilecektir.

3.2.1. Vergi Politikası

Vergileri doğrudan vergiler ve dolaylı vergiler olarak sınıflandırabiliriz. Doğrudan vergiler arasında en önemlileri gelir vergisi (income tax), kurumlar vergisi (corporation tax) ve sosyal güvenlik primleridir (social security contributions). Bunun yanında yerel vergi olarak hane değeri üzerinden alınan belediye vergisi (council tax) ve işletmelerin faaliyet gösterdiği emlakın değeri üzerinden alınan işletme vergisi (business rates) önemli gelir kaynaklarıdır. Dolaylı vergiler arasında en önemli vergiler ise katma değer vergisi, yakıt vergisi, alkol vergisi ve tütün vergisidir. Vergiler dışında brüt işletme artığı, kar payı, faiz ve kira gelirleri de

kamunun diğer gelirleri yer almaktadır.

Şekil 3: Kamu Gelirlerinin Toplam İçindeki Payı

Kaynak: ONS, Public Sector Finances

Kamu gelirlerinin GSYH'ye oranı 1948-2014 yılları arasında ortalama %38'dir. Bu oran 1948-78 ve 1979-2014 dönemleri için de %38'dir. Ancak bu iki dönem arasında kamu gelirlerinin bileşimi açısından önemli farklılıklar bulunmaktadır.

3.2.1.1. Doğrudan Vergiler

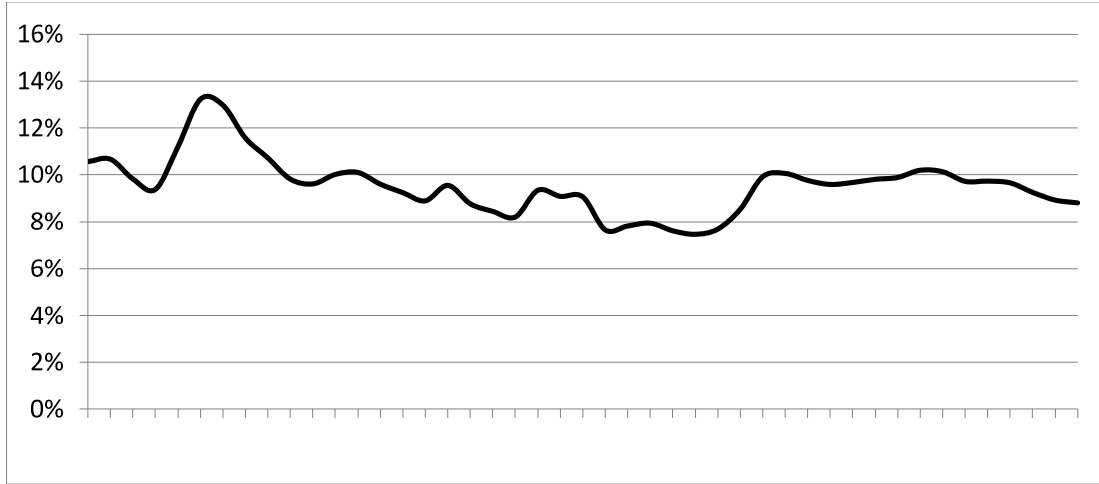
Şekil 3'ten de görüldüğü üzere kamu gelirleri içindeki en yüksek payı doğrudan vergiler almaktadır. Doğrudan gelirlerin toplam içindeki payı 1970-2014 yılları arasında genellikle %60 çevresinde salınım göstermiştir. Bu gelirlerin büyüklüğü 1979-2014 yılları arasında GSYH'ye oranla ortalama %22,5 civarındadır ve Muhafazakar Parti iktidarı (1979-1996) ve İşçi Partisi iktidarı (1997-2010) arasında büyüklük açısından önemli farklılık görülmemektedir. Bu gelirlerin içindeki en büyük pay sırasıyla gelir vergisi, sosyal güvenlik primleri, kurumlar vergisi ve belediye vergisine (council tax) aittir.

3.2.1.1.1. Gelir Vergisi

1970'li yıllardan bu yana gelir vergisinin toplam gelir içindeki payı sürekli en yüksek seviyede olmuştur ve hiçbir zaman %20'nin altına düşmemiştir. Bu durum gelir vergisinin yapısında hiçbir değişiklik olmadığı anlamına gelmemektedir. Eon-

Seon ve Koray (2004)'a göre 1979 yılında Thatcher hükümeti iktidara gelmesinin ardından gelir vergisi oranlarında yüksek gelirli lehine düzenlemeler yapmıştır. En yüksek vergi diliminin oranı 1979'da %83'ten %60'a düşürülmüş, temel oran ise %33'ten %30'a düşürülmüştür. Vergi dilimi sayısı on birden yediye düşürülmüştür. 1988 yılında dilim sayısı ikiye düşürülmüş, üst dilimin oranı ise %40'a düşürülmüştür. Temel oran ise %25'e çekilmiştir. Major Hükümeti 1992 yılında dilim sayısını üçe çıkartmış, en alt dilim vergi oranını %20 olarak belirlemiştir. 1992-1996 yılları arasında asgari geçim indirimi sabit tutulmuş, fiyat artışlarına endekslenmemiştir. Temel oran 1997 yılında %23'e düşürülmüştür.

Thatcher ve Major liderliğindeki Muhafazakar Parti iktidarları boyunca gelir vergisi gelirlerinin GSYH'ye oranı %10'dan %7,4'e düşmüştür. Vergi oranlarında ve dilimlerinde sürekli olarak yüksek gelirli sınıfların lehine değişikliğe gidildiği, gelir vergisinin daha adaletsiz bir hale geldiği, vergi yükünün düşük ve orta gelirli kesimlere yıkıldığı anlaşılmaktadır.

Şekil 4: Gelir Vergisi Hasılatının GSYH'ye Oranı 1970-2014.

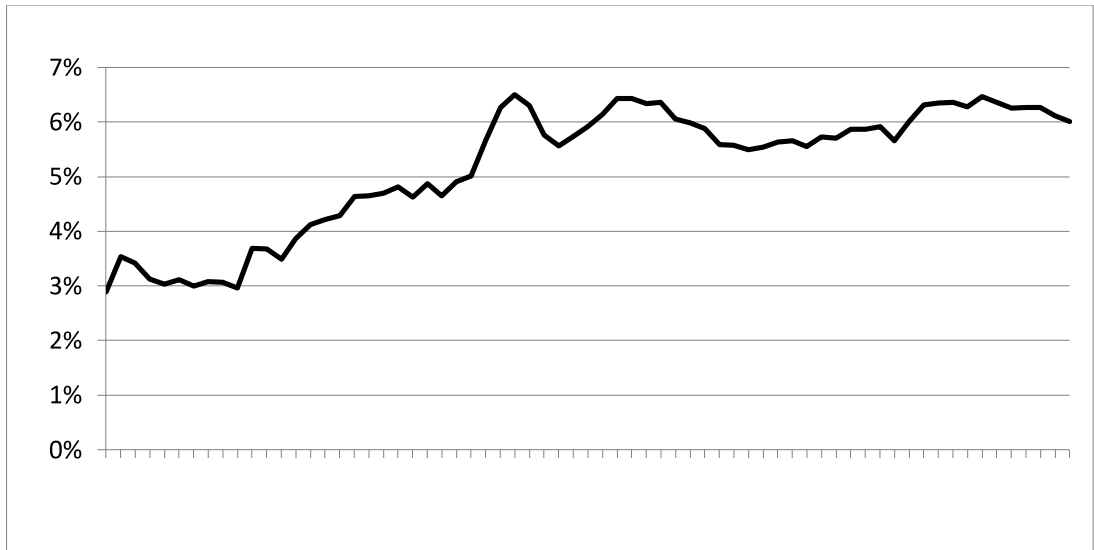
Kaynak: ONS, Public Sector Finances ve Quarterly National Accounts.

1997 yılında işbaşına gelen Tony Blair liderliğindeki İşçi Partisi hükümeti gelir vergisi oranlarında yüksek gelirli aleyhine hiçbir değişiklikte bulunmamıştır. Birinci dilim vergi oranını 1999 yılında %20'den %10'a düşürmüştür, temel oranı ise 2000 yılında %22'ye düşürmüştür. 1999 yılında temettü gelirlerinden alınan temel vergi oranı %20'ye, en yüksek temettü geliri dilimi üzerinden alınan vergi oranı ise %32,5'a düşürülmüştür. 2008 krizinde birçok batık finansal kurumu devralan

Brown hükümeti dilim sayısını üçten ikiye düşürüp birinci vergi dilimin oranını %20'ye yükseltmiş, temettü gelirleri üzerinden alınan temel vergi oranını %10'a düşürmüştür. İşçi Partisi hükümeti döneminde gelir vergisi hasılatının GSYH'ye oranı zaman zaman %10 seviyesine ulaşabilmiş, ancak bu seviyede kalıcı olamamıştır. Bu dönemde başlangıçta alt sınıflar lehine bazı düzenlemelerde bulunmuş olsa da, kriz sonrasında vergi gelirlerini arttırmak amacıyla gelir vergisi yükü alt sınıflara yüklenmiştir.

2010 yılında David Cameron liderliğinde iktidara gelen yeni sağ koalisyon sıkı maliye politikasının sürdürücüsü olmuş, 150.000£'un üzerinde kalan gelirlere 2013 yılına kadar %50 oranında vergi uygulamış, bu oranı 2013 yılında %45'e indirmiştir. Ayrıca 100.000£'un üzerindeki her 2£ için asgari geçim indirimi 1£ düşürülmeye başlanmıştır. 150.000£'un üstünde kalan temettü gelirleri üzerinden alınan vergi oranı ise 2010 yılında %42,5'e yükseltilmiş, 2013 yılında bu oran %37,5'a çekilmiştir. Vergi oranlarındaki bu artışlar gelir vergisinden elde edilen gelirleri arttırmamış, ekonomik kriz nedeniyle düşen gelir seviyesi sonucunda gelir vergisi hasılasının GSYH'ye oranı 2014 yılında %8,8'e kadar düşmüştür. Cameron hükümetinin kamu gelirlerini arttırmak amacıyla marjinal vergi oranını geçici bir süreyle arttırdığı, bunu aşağı çekme eğiliminde olduğu anlaşılmaktadır.

3.2.1.1.2. Sosyal Güvenlik Primleri

Şekil 5: Sosyal Güvenlik Primlerinin GSYH'ye Oranı

Kaynak: ONS, Public Sector Finances ve Quarterly National Accounts.

Doğrudan vergiler içinde gelir vergisinin ardından kamunun en büyük gelir kaynağı sosyal güvenlik primleridir. Kamu kesimi gelirleri içerisindeki ortalama payı 1948-2014 yılları arasında %13,5'tir. Bu dönemi 1948-1978 ve 1979-2014 olarak ikiye ayırdığımızda bu oranlar sırasıyla %10,9 ve %15,7'dir. Bu gelirin GSYH'ye oranı 1948-1978 döneminde ortalama %4,2 iken aynı oran 1979-2014 döneminde ortalama %6 olmuştur.

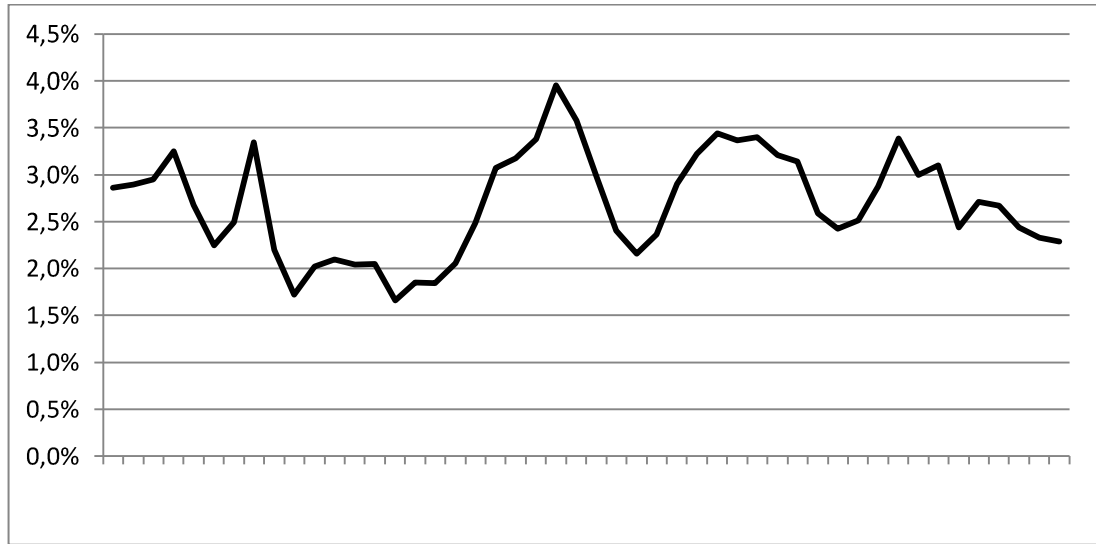
Şekil 5'ten de görüldüğü üzere, savaş sonrasında sürekli artış eğiliminde olan sosyal güvenlik prim gelirleri GSYH'ye oranla 1976'dan itibaren %6 etrafında salınım göstermektedir. Sosyal güvenlik primlerinin bileşimi ise özellikle 1979 yılında Thatcher iktidarıyla değişmeye başlamıştır. 1978 yılında alt limitin üzerindeki kazançlar için %6,5 olan işçi katkısı 1985 yılında düzenli artışlar sonucunda %9'a yükselirken, işveren katkısı ise %10'dan yalnızca %10,45'e yükselmiştir. 1986 yılında ise yeni bir düzenlemeye gidilmiştir. İşçilerin her kazanç dilimi için ödeyeceği prim oranları sırasıyla %5, %7 ve %9 olarak belirlenmiştir. İşverenlerin ise her kazanç dilimi için ödeyeceği prim oranları sırasıyla %5, %7, %9 ve %10,45 olarak belirlenmiştir. 1989 yılında işçiler için kazanç dilimleri yeniden düzenlenmiş, alt limitin üzerindeki kazançlar için prim oranı %9+altlimit(0,02) olarak belirlenmiştir. 1991 yılında kendisine araç ve ücretsiz yakıt sağlanan çalışanlar için özel bir işveren prim oranı belirlenmeye başlanmıştır. Bu oran 1991-1994 yılları arasında %10,2'dir. İşçi prim oranları 1994 yılında %10+altlimit(0,02)'ye yükseltilmiştir. İşverenlerin her kazanç dilimi için ödeyeceği prim oranları ise 1995 yılında sırasıyla %3, %5, %7 ve %10,2 oranına düşürülmüştür. Sosyal güvenlik primlerinin 1949-1978 yılları arasında GSYH'ye oranla ortalama %4,8 olan büyüklüğü Muhafazakâr Parti iktidarında %5,8'e yükselmiştir. 1979-1997 yılları arasında aralıksız iktidarda olan Muhafazakâr Parti'nin işverenler üzerinde prim yükünü azalttığı, işçiler üzerindeki prim yükünü ise arttırdığı görülmektedir. Bu politikalar muhafazakâr iktidarın sınıflar arasındaki tercihini bir kez daha ortaya koyması açısından dikkat çekicidir.

1997 yılında iktidara gelen İşçi Partisi hükümeti 1999 yılında alt kazanç limiti üzerindeki işçi prim oranını %10'a çekmiş, işveren primlerindeki dilimler kaldırılmış, prim oranını %12,2'ye yükseltmiştir. Kendisine araç ve ücretsiz yakıt

sağlanan çalışanların için işveren prim oranı da %12,2'ye yükseltmiştir. 2003 yılında işçi prim oranı %11'e yükseltilmiş üst kazanç limiti üzerinde gelir elde edenler için ek olarak %1 prim getirmiştir. İşveren prim oranı ise %12,8'e çıkarılmıştır. İşçi Partisi hükümeti döneminde prim oranlarında işçiler lehine kayda değer bir değişikliğe gitmemiştir. Ancak işverenler aleyhine olacak düzenlemelere gitmiştir.

Yeni sağ koalisyon ise, 2011 yılında hem işveren üzerindeki hem de işçiler üzerindeki prim oranını arttırmıştır. İşçiler alt kazanç limiti üzerindeki gelirlerinin prim oranını %12'ye, üst kazanç limiti üzerindeki için ek prim oranını %2'ye çıkarmıştır. İşveren prim oranı ise %13,8'e yükseltmiştir. Bu politikalar daha çok ekonominin krize girmesi ve batık bankaların kurtarılması sonucunda artan borç stokunun yükselmesiyle alakalıdır.

3.2.1.1.3. Kurumlar Vergisi

Şekil 6: Kurumlar Vergisi Gelirlerinin GSYH'ye Oranı

Kaynak: ONS, Public Sector Finances ve Quarterly National Accounts

Kurumlar vergisi, İngiliz vergi sisteminde 1965 yılından itibaren uygulanan bir vergidir. Bu tarihten önce bütün şirket gelir vergisi tarifesine tabiydiler. 1967-2014 yılları arasında kurumlar vergisi gelirlerinin GSYH'ye oranı %2,7 iken, aynı dönemde toplam kamu gelirleri içindeki ortalama payı %7'dir. Bu büyüklükler, 1979 yılından itibaren işbaşına gelmiş bütün hükümet dönemlerinde ortalama olarak yukarıdakine oldukça yakın oranlarda seyretmişleridir. Bu büyüklüklerin en yüksek olduğu dönem sırasıyla %2,9 ve %7,9 ile İşçi Partisi dönemi; en düşük olduğu

dönem sırasıyla %2,4 ve %6,2 olan dönem Yeni Sağ Koalisyon dönemidir.

Hükümet bazında bakacak olursak sermaye yanlısı bir programla işbaşına gelen Muhafazakar Parti kurumlar vergisi oranlarında kökten bir değişime gitmiştir. Alt limitin üzerindeki karlar için %52 olan temel oranı 1983 yılında %50'ye, takip eden yıllarda da bu oranı sürekli aşağı çekerek 1991 yılında %33'e kadar düşürmüştür. Küçük karlar için de %42 olan kurumlar vergisi oranını da 1979 yılında %40'a düşürmüş, takip eden yıllardaki sürekli indirimlerle bu oran 1996 yılında %24'e çekilmiştir. 1979 yılında %2 civarında olan kurumlar vergisi gelirlerinin GSYH'ya oranı finans sisteminde yapılan serbestleştirmeler sonucunda 1989 yılında %4'e kadar yükselmiş olsa da, 1993 yılında tekrar %2 seviyesine kadar inmiştir. 1994-1996 yılları arasında ise bu oran ortalama olarak %2,8 seviyelerinde seyretmiştir. 1970'li yıllarda karlılık krizine giren firmaların problemine yanıt Muhafazakar Parti hükümetinden geldiği görülmektedir. Kamu yaptığı düzenlemelerle sermayenin karlılığını arttırmaya yönelik düzenlemelerde bulunmuştur.

İşçi Partisi hükümetleri de, Muhafazakar Parti kadar radikal olmasa da, benzer bir çizgi izlemiştir. İşçi Partisi'nin sermayeye kriz döneminde karlılığını koruması adına alan açtığı görülmektedir. Kurumlar vergisi oranını 1997'de %33'ten %31'e ardından 1999'da %30'a düşürmüştür. 2008-2009 kriziyle beraber sermayenin vergi yükünü biraz daha azaltmış ve bu oranı %28'e çekmiştir. Küçük karlar için vergi oranını ise, 1996 %24 iken 2006 yılında %19'a kadar düşürmüştür. Bu oranı 2007 yılında önce %20'ye daha sonra %21'e yükseltmiştir. 2000-2005 yılları arasında başlangıç oranı uygulamasına gidilmiştir. Bu uygulamayla 2000-2002 yılları arasında 10.000£'un altında kar eden işletmelere özel olarak %10 vergi oranı uygulanmış, 2002 yılından sonra bu miktarın altındaki karlardan vergi alınmamaya başlanmıştır. 10.000£ ile 50.000£ arasındaki karlar küçük karlar oranına göre vergilendirilmiş, karın başlangıç oranı üst limitiyle arasındaki farkın yaklaşık %5'i kadar indirim imkanı verilmiştir. Bu muafiyet ve indirimlere 2006 yılında son verilmiş, alt limitin altındaki tüm karlar için küçük karlar oranı uygulamaya başlanmıştır.

Bu bilgiler ışığında kurumlar vergisi gelirlerinin GSYH'ye oranı

incelediğinde, 2000 yılına kadar yaklaşık %3,5 seviyesinde seyrederken, bu yıldan 2005 yılına kadar bu gelirlerin, başlangıç oranı uygulamasından dolayı, düşüş gösterdiği görülmektedir. Her ne kadar bu uygulama ortadan kaldırıldıktan sonra gelirlerin GSYH'ye oranı artmış olsa da, gerek küresel finansal kriz gerekse vergi oranlarında yapılan indirimlerden dolayı, bu gelirlerin GSYH'ye oranı düşüş trendine girmiştir.

Yeni Sağ koalisyon ise 2010 yılında %28 olan temel oranı her yıl yaptığı düzenlemelerle 2014 yılında %21'e düşürmüştür. Küçük karlar üzerindeki oran ise %21'den %20'ye düşürülmüştür. Böylece küçük karlar üzerindeki vergi oranı ile temel oran arasındaki fark hemen hemen ortadan kalkmıştır. Gerek düşük büyüme trendinin devamı gerekse vergi oranlarında devam eden düşüş dolayısıyla kurumlar vergisi gelirlerinin GSYH'ye oranı tekrar %2 seviyesine yaklaşmıştır.

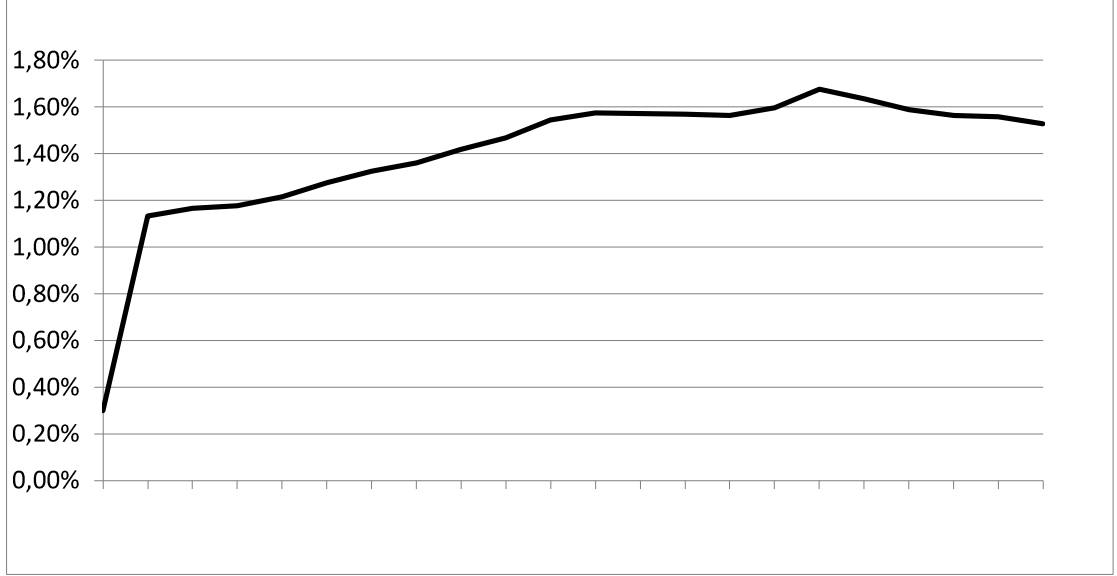
Yukarıdan anlaşılacağı üzere devlet, özel kesimin karlılığını arttırmak için kurumlar vergisi oranlarını sürekli bir şekilde düşürmüştür. Bu düşüşe bağlı olarak da vergi gelirlerindeki değişim ise daha çok konjoktüre bağlıdır. İstikrarsız bir birikim rejiminde vergi oranlarının da sürekli olarak düşürülmesi verginin otomatik istikrarlandırıcı işlevinin azalmasına yol açtığı görülmektedir. 1979-2014 döneminde genişleme dönemlerinde GSYH'ye oranı %4'e yaklaşırken resesyon ve buhran dönemlerinde bu gelirlerin GSYH'ye oranı %2'ye kadar düşmüştür. Bu değişim reel anlamda %50'lik bir azalışa işaret etmektedir. Bu oranlar bu kadar aşağı çekilmiş olmasaydı değişim oranı bu kadar yüksek olmaz, büyüme trendi ise daha istikrarlı bir seyir izleyebilirdi.

3.2.1.1.4. Yerel Vergiler

İngiliz vergi sisteminde uygulanan yerel vergiler ise belediye vergisi ve işletme vergisidir. Belediye vergisinden önce Thatcher hükümeti 1989 yılında Toplum Vergisi (Community Charge) adında bir başka vergi duyurmuştur. Ancak topladığı tepkiler nedeniyle 1993 yılında toplum vergisini kaldırarak yerine belediye vergisini uygulamaya koymuştur.

Toplum vergisi, "bir yerel yönetim sınırları içinde yaşayan 18 yaşından büyük herkesin ödemesi zorunlu olan bir vergidir. Bu vergi, "Kelle Vergisi-Poll Tax"

olarak da adlandırılmış ve büyük tartışmalara konu olmuştur. Öğrenci ve yaşlılara indirim yapıldığı, akıl hastalarının ödemediği bu verginin oranını her yerel yönetim kendisi belirlemekteydi” (Karasu, 2004:118). Bireyin gelirinden bağımsız olarak her yetiştikten alınan bu vergi oldukça adaletsizdir. Bu nedenle toplumsal tepki çok büyük olmuş, hatta Thatcher'ın 1990 yılının sonlarında siyasetten çekilmesine yol açan en önemli etkenlerden biri olmuştur.

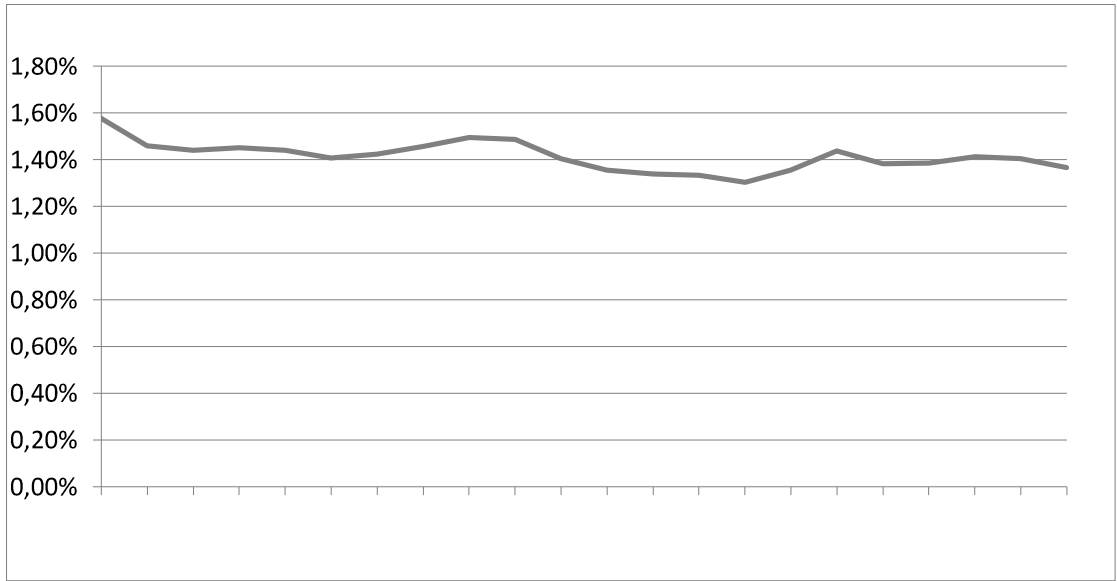
Şekil 7: Belediye Vergisi Gelirlerinin GSYH'ye Oranı

Kaynak: ONS, Public Sector Finances ve Quarterly National Accounts

1993 yılından itibaren uygulanan belediye vergisi ise toplum vergisinin yerini almış olan bir vergidir. Pope ve Roantree (2014)'ye göre hanenin piyasa değeri üzerinden alınan bu verginin oranını yerel yönetimler belirlemektedir. Ödenecek olan vergi ise hanede oturan kişi sayısı, evde bulunan boş oda sayısı gibi göstergelere göre belirlenmektedir. Örneğin bir tek yetişkinin yaşadığı haneler için %25 vergi indiriminde bulunmaktadır. Belediye vergisi gelirlerinin GSYH'ye oranı 1993-2014 yılları arasında ortalama olarak %1,4 olarak gerçekleşmiştir. Bu oranlar Muhafazakar Major hükümeti döneminde ortalama %0,9 iken İşçi Partisi döneminde %1,4; yeni sağ koalisyon döneminde %1,5 olmuştur. Finansal deregülasyonla beraber gayrimenkul mortgage sözleşmelerinin menkulleştirilmesine bağlı olarak emlak fiyatlarının yükselmesi sonucunda 1994 yılında %1,1 olan belediye vergisinin GSYH'ye oranı sürekli yükselerek 2004 yılında %1,6'ya yaklaşmış 2008 yılına kadar

bu seviyesini korumuştur. 2008-2009 finansal krizinden de etkilenerek bu oran 2008 yılında %1,6'nın da üzerine çıkmış daha sonra ise %1,5 seviyelerinde seyretmiştir.

İşletme vergisi ise işletmelerin faaliyet gösterdiği mülkün kira değeri üzerinden hesaplanan bir vergidir. Pope ve Roantree (2014)'ye göre işletme vergisi oranı 2014-2015 yılı itibariyle İngiltere'de ve İskoçya'da %48,2; Galler'de %47,3'dür. Kuzey İrlanda ise daha farklı bir sistem kullanmakta ve temel vergi oranı %33,91 olmakla beraber bu oran bölgesel olarak %18,9 ile %31,62 arasında değişmektedir. Bu verginin gelirleri 2013 yılına kadar merkezi bir havuzda toplanır, belirli bir formüle dayanarak yerel yönetimlere tahsis edilirdi. 2013 yılında yapılan değişiklik ile her yerel yönetime kendi bölgesinde toplanan işletme vergisi hasılatının %50'si doğrudan tahsis edilmekte ve geriye kalan kısmı ise merkezi hükümet tarafından belirli formüllere göre dağıtılmaktadır.

Şekil 8: İşletme Vergisi Gelirlerinin GSYH'ye Oranı

Kaynak: ONS, Public Sector Finances ve Quarterly National Accounts

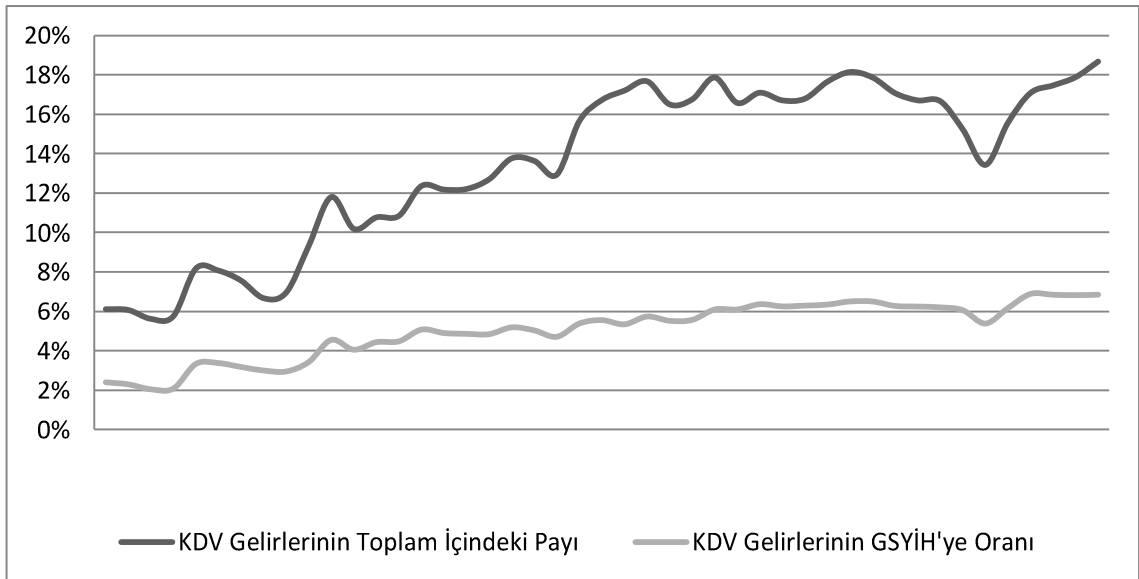
İşletme vergisi gelirlerinin GSYH'ye oranı 1993-2014 yılları arasında ortalama olarak %1,4 olarak gerçekleşmiştir. Bu oranlar hem Muhafazakar Major hükümeti döneminde hem İşçi Partisi döneminde; hem de yeni sağ koalisyon döneminde ortalama %1,4 olmuştur.

3.2.1.2. Dolaylı Vergiler

İngiliz vergi sisteminde dolaylı vergilerin en önemli kalemlerini, Katma Değer Vergisi (KDV), Alkol Vergisi, Tütün Vergisi ve Yakıt Vergisinden oluşturmaktadır. Dolaylı vergilerin toplam kamu gelirleri içindeki payı 1970-2014 döneminde ortalama olarak %26'dır. 1970-1978 döneminde bu oran %23,5 iken özellikle 1979 sonrasında dolaylı vergilerin ağırlığının arttığı görülmektedir. Neoliberal dönemde bu ortalama %26,6'dır. Yeni Sağ koalisyon döneminde ise bu oran %27'nin üzerine çıkmış durumdadır.

3.2.1.2.1. Katma Değer Vergisi

1973 yılında satın alım vergisi (purchase tax) yerine yürürlüğe giren katma değer vergisi, dolaylı vergiler içinde en önemli büyüklüğe sahip olan vergidir. KDV ve satın alım vergisi, satış vergileri olarak birlikte düşünüldüğünde 1970-2014 yılları arasında toplam kamu gelirleri içindeki ortalama payı %13,5'tir. Bu oran 1970-1978 döneminde %6,7'dir. Neoliberal dönem ortalaması ise %15'tir. Satın alım vergisi gelirlerinin GSYH'ye oranı 1970'te %2 iken, katma değer vergisi gelirleri için bu oran 2014 yılında %6,8'e kadar çıkmıştır. KDV gelirlerinin üç kattan fazla arttığı görülmektedir. Bu oran savaş sonrası dönemin en yüksek seviyesini oluşturmaktadır. Bu değişimin nedenleri bu bölümün devamında açıklanmaktadır.

Şekil 9: KDV Gelirlerinin GSYH'ye Oranı ve Toplam Gelirler İçindeki Payı

Kaynak: ONS, Public Sector Finances ve Quarterly National Accounts

Yukarıda belirtildiği gibi 1973 yılında uygulamaya giren KDV oranı %10 olarak belirlenmiştir. 1974 standart oran %8'e indirilmiş, lüks ürünler ve petrol için %12,5 özel bir oran olarak belirlenmiştir. Bu özel oran aynı yılın Kasım ayında %25'e çıkarılmıştır. 1976'da ise tekrar %12,5'e indirilmiştir. Bu değişikliklerin sonucunda 1974 yılındaki büyük krizin de etkisiyle 1973 yılında %2 olan KDV gelirlerinin GSYH'ye oranı 1975 yılında %3,3'e çıkmıştır. 1979 kadar %3 civarında seyretmiştir. Bu artışın esas nedeni 1970'li yılların ikinci yarısındaki resesyona beraber vergi oranlarının artırılmış olmasıdır. KDV'deki esas dönüşüm ise 1979 yılında Muhafazakar Parti iktidara geldikten sonra ortaya çıkmıştır. Standart oranı %8'den %15'e yükseltirken, lüks ürünlere ve petrole uygulanan özel oranı kaldırmıştır. 1978'de %3 olan KDV gelirlerinin GSYH'ye oranı 1989'da %5 seviyesine çıkmıştır. Toplum vergisine karşı oluşan tepkiden dolayı bu vergiden yeterli gelir edemeyen muhafazakar hükümet bunun yerine 1991 yılında KDV oranını %17,5'e yükseltmiş, daha önce üzerinden vergi alınmayan elektrik ve gaz tüketimine %8 oranında KDV getirmiştir. Bu artış sonucunda KDV gelirlerinin GSYH'ye oranı 1994 yılında %5,7'ye kadar çıkmıştır.

Muhafazakar Parti yukarıda görüldüğü üzere neoliberal programına uygun hareket etmiş, vergi sisteminde adaletten çok etkinliğe önem vermiştir. KDV oranını sürekli yükselterek toplumun geniş kesimleri üzerindeki vergi yükünü sürekli arttırmıştır.

İşçi Partisi ise 1997'de iktidara gelir gelmez, gaz ve elektrik tüketimi ile enerji tasarrufu sağlayan ürünler üzerindeki KDV oranını %5'e indirmiştir. 2001 yılında ise sosyal faydası yüksek bir dizi ürün üzerindeki KDV oranlarını %5'e düşürmüştür. 2008 kriziyle beraber ekonomiyi canlandırmak amacıyla KDV oranı Aralık 2008'de %15'e indirilmiştir. Ancak bu oran vergi gelirlerindeki düşüş nedeniyle 2010 yılı başından itibaren tekrar %17,5'a yükseltilmiştir.

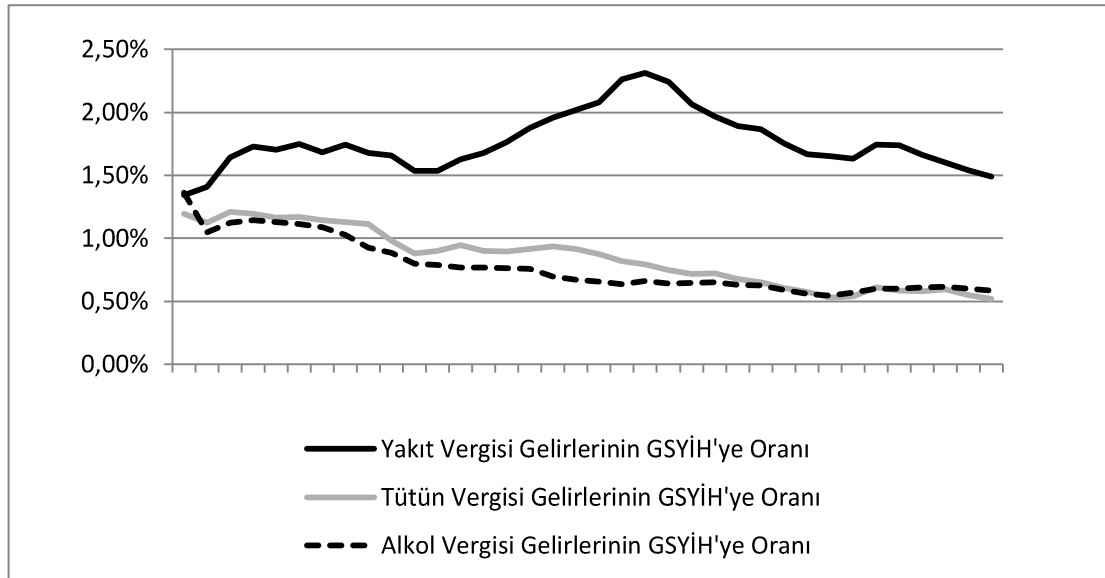
İşçi Partisi hükümeti KDV'de esaslı bir değişime gitmemiş, bazı ürünlere vergi indirimine gitmek dışında Muhafazakar Parti'nin takip ettiği yolda devam etmiştir. 1996 yılında %5,5 olarak devraldığı KDV gelirlerinin GSYH'ye oranı, İşçi Partisi iktidarında ortalama %6,1 seviyesinde seyretmiştir. Krizle beraber ekonomiyi canlandırmak adına vergi indirimine gitmiş olsa da bunun KDV gelirlerinde yarattığı

aşınma nedeniyle bu indirimi de geri almıştır. Krizin yükünü çalışan kesimler üzerine yüklemiştir.

Yeni Sağ koalisyon ise uygulamaya koyduğu sıkı maliye politikası eşliğinde 2011 yılından itibaren KDV oranını %20'ye yükseltmiştir. Krizin ardından ekonomide yaşanan görece toparlanmayla birlikte KDV gelirlerinin GSYH'ye oranı %6,8'e yükselerek İngiltere tarihinin en yüksek seviyelerine çıkmıştır. Yeni sağ koalisyon İşçi Partisi'nin başlatmış olduğu krizin yükünü işçi sınıfına yükleme politikasını daha da arttırarak sürdürdüğü ortaya çıkmaktadır.

3.2.1.2.2. Diğer Dolaylı Vergiler

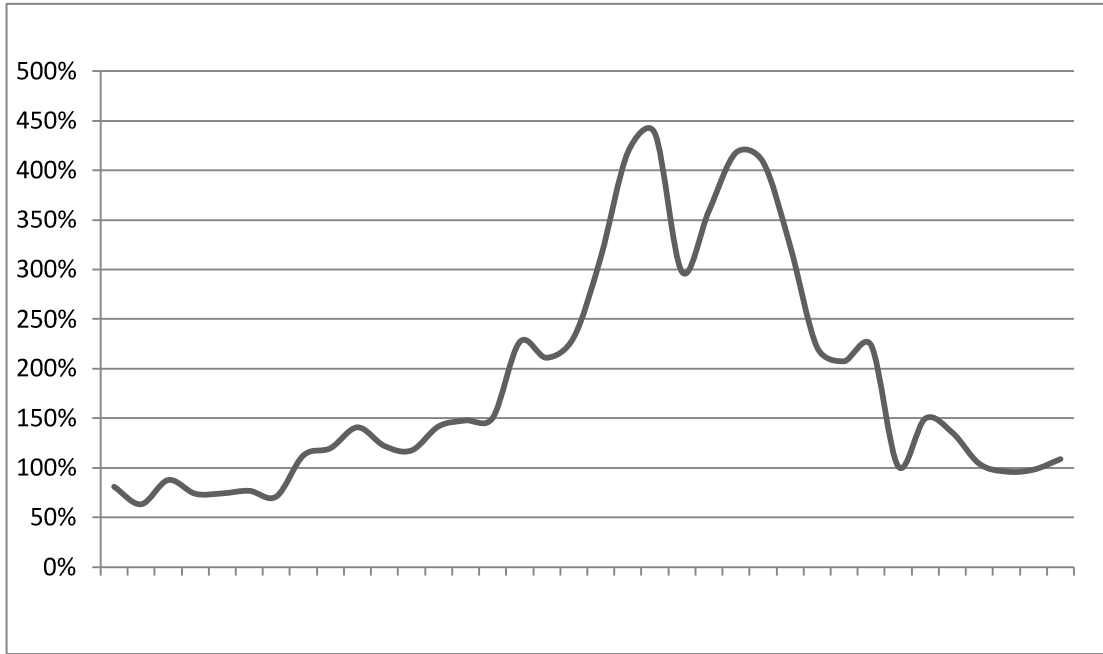
Bu vergilerin en önemlileri, yukarıda da açıklanan genel satış vergisi olarak KDV'nin dışında yakıt, alkol ve tütün tüketimi üzerinden alınan özel vergilerdir. Yakıt vergisi litre başına tüketim üzerinden alınan spesifik bir vergidir. Bu verginin miktarı sürekli olarak yakıt fiyatlarına göre değişmektedir. Alkol vergisi, alkollü içkinin türüne göre ve alkol hacmi başına belirlenen spesifik bir vergidir. Tütün vergisi ise sigara paketi başına hem ad valorem, hem de spesifik bir vergidir. Bu vergilerin toplam büyüklüğü 2014 itibariyle GSYH'ye oranla %2,59'dur. Bu vergiler içindeki en büyük pay GSYH'ye oranla %1,5 ile yakıt vergisine aittir.

Şekil 10: Özel Tüketim Vergisi Gelirlerinin GSYH'ye Oranı.

Kaynak: ONS, Public Sector Finances ve Quarterly National Accounts

Yukarıdaki şekilden de görüldüğü gibi yakıt vergisi gelirlerinin GSYH'ye oranı sürekli yükselirken, diğer özel tüketim vergilerinin GSYH'ye oranı düşmüştür. Yakıt vergilerinin GSYH'ye oranı 1999 yılına kadar hükümetlerden bağımsız olarak sürekli bir artış eğilimi içinde olmuştur. Muhafazakar Parti iktidarı döneminde GSYH'ye oranı ortalama %1,6 yakıt vergisi gelirleri İşçi Partisi döneminde %1,9'a çıkmıştır. Yeni sağ koalisyon döneminde 2010 yılından itibaren yakıt vergisinde kayda değer bir değişiklik yapılmadığından bu oran 1979 seviyesine geri dönmüştür ve %1,5 seviyesine düşmüştür. Bunu dizel benzin üzerinden alınan vergi oranı hesaplamasından anlamak mümkündür.

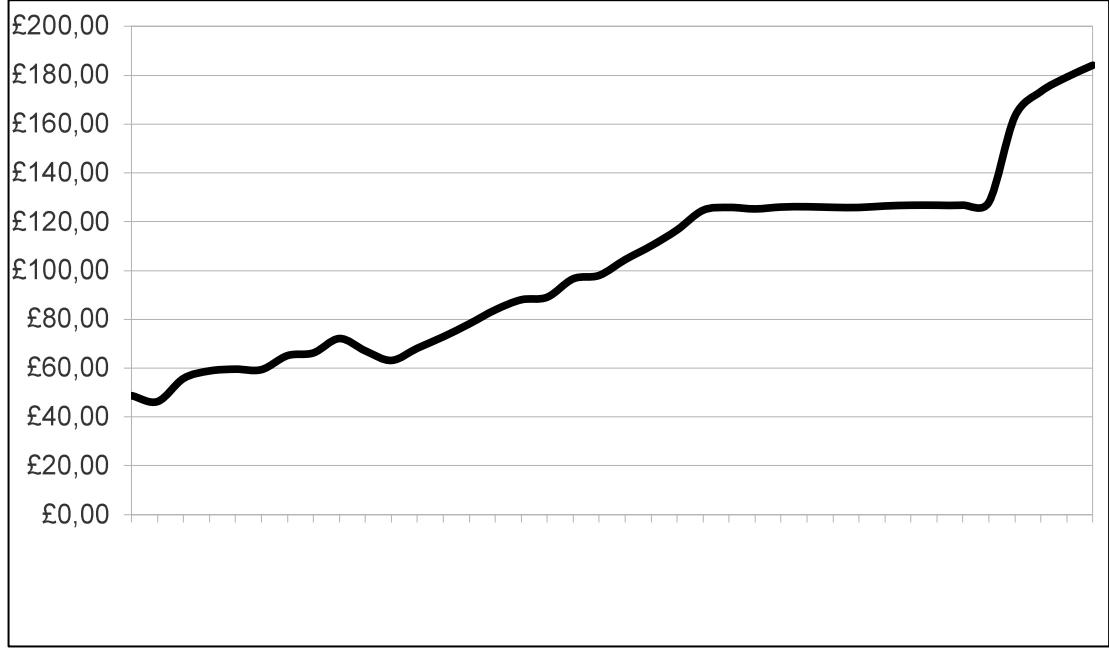
Şekil 11: Dizel Yakıt Üzerindeki Yakıt Vergisi Oranı

Kaynak: HMRC, Quarterly Energy Prices.

Şekil 11'de 1998-2002 yılları arasında dalgalanmanın yüksek olmasının nedeni ise yakıt fiyatlarında zaman zaman düşüşler yaşanmış olmasına rağmen vergi miktarında herhangi bir düşüş yaşanmamış olmasıdır. Bu da vergi gelirlerine yansımıştır.

Tütün vergisi gelirlerinin düşmesinin iki nedeni vardır. En önemli neden sigara tüketimindeki azalmadır. 1991 yılında bandrol verilen sigara adedi 95 milyon iken 2014 yılında bu sayı 32 milyon civarındadır. Diğer bir neden ise sigara

üzerindeki ad valorem vergideki değişimden kaynaklanmaktadır. 1978 'de %30 olan bu oran Thatcher hükümetinin işbaşına gelmesiyle beraber 1979'da %21'e, 1993'te %20'ye indirilmiştir. 1996'da ise tekrar %21'e çıkarılmıştır. Ad valorem vergideki bu düşüğe karşılık spesifik verginin miktarı 1979-1996 arasında 2014 yılı fiyatlarıyla 1 kat artmıştır. Ad valorem vergideki azalış bir anlamda telafi edilmiştir. Bu verginin GSYH'ye oranı 1979-1996 döneminde ortalama %1 olmuştur.

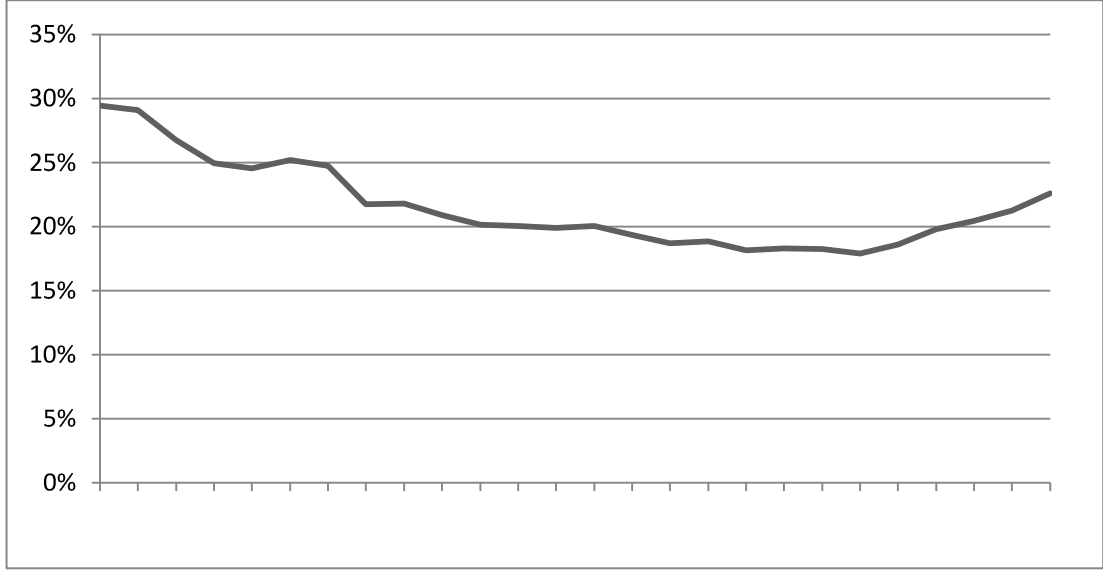
Şekil 12: 2014 Yılı Fiyatlarıyla Spesifik Tütün Vergisi (1000 adet sigara için)

Kaynak: HMRC, Tobacco Bulletin ve ONS, Quarterly National Accounts.

İşçi Partisi döneminde ise vergi oranı 1998'de %22'ye 2008'de ise %24'e çıkarılmıştır. Spesifik verginin miktarı ise 1997-2000 yılları arasında %25 oranında artmıştır. 2000 yılından 2010 yılına kadar geçen dönemde ise önemli bir değişim olmamıştır. Bu dönemde de sigara tüketimindeki azalışa bağlı olarak tütün vergisi gelirlerinde dikkate değer bir azalış görülmüştür. Tütün vergisi gelirlerinin GSYH'ye oranı ortalama %0,6 olmuştur.

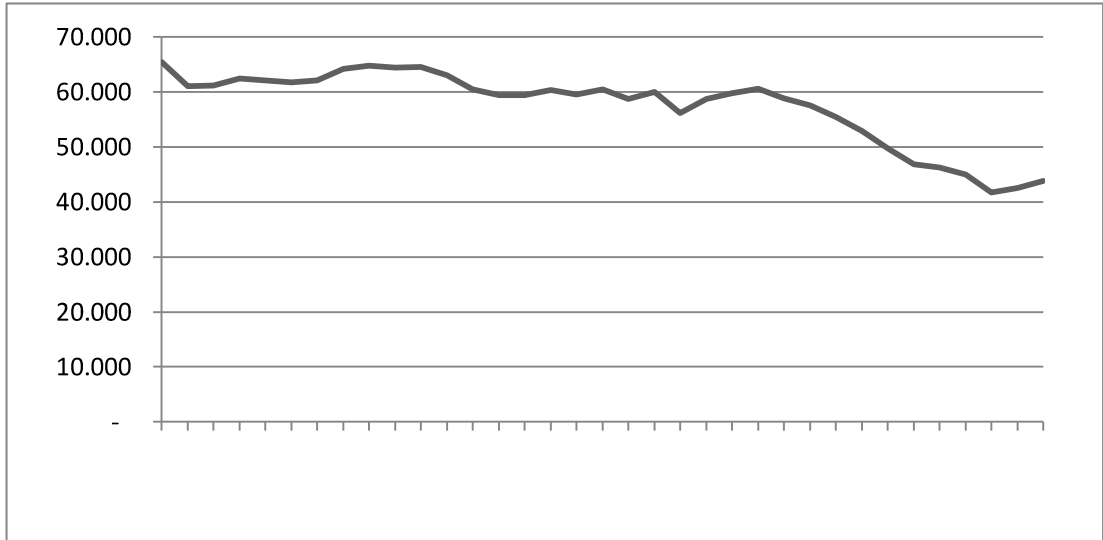
Yeni sağ koalisyon ise 2011 yılında vergi oranını %16,5'e çekmiş, spesifik vergi miktarını ise %27 oranında arttırmıştır. Spesifik verginin 2010-2014 yılları arasında artış oranı %44'dür. Tütün vergisindeki artışlar sonucunda, krize ve tütün tüketimindeki azalışa rağmen, tütün vergisi gelirlerinin GSYH'ye oranında önemli bir azalış gerçekleşmemiştir.

Alkol vergisi ise alkollü ieenin türü ve alkol oranına göre alınan spesifik bir vergidir. 1979 yılında GSYH'nin %1,4' oranında olan alkol vergisi geliri 1986 yılından sonra %1'in altına düşmüştür. 1996 yılından bu yan ise GSYH'nin %0,6'sı civarında bir byklge sahiptir. Alkol vergisi gelirindeki bu azalmanın en önemli nedeni hem geleneksel olarak yüksek miktarlarda tüketilen bira üzerinden alınan verginin oransal olarak azalması, hem de bira tüketiminin azalmasıdır.

şekil 13: 1 Pint Bira zerindeki Alkol Vergisi Oranı

Kaynak: HMRC, Alcohol Factsheet October 2013

şekil 14: Mali Yıllar İtibariyle Bira retimi (Bin Hektolitre)

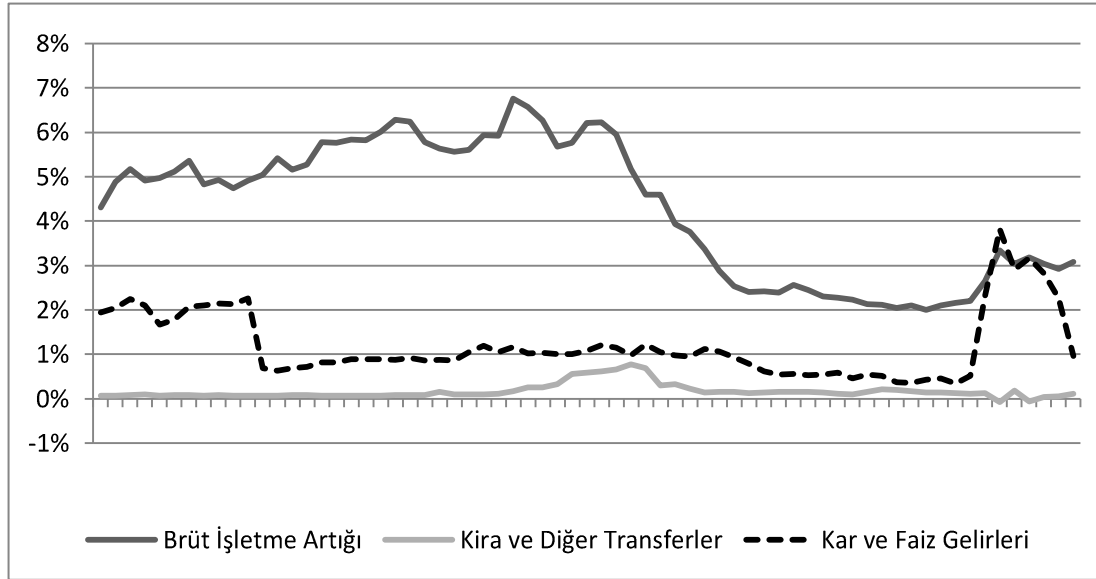
Kaynak: HMRC, Alcohol Factsheet October 2013 ve Alcohol Bulletin.

Şekil 13 ve Şekil 14'te de görüldüğü gibi bira üzerindeki alkol vergisi oranı sürekli olarak düşerken, 1980/81 mali yılında 65 milyon hektolitreye olan bira üretimi, 2003/04 mali yılından itibaren sert bir şekilde düşüşe geçmiştir ve 2013/14 mali yılında 41 milyon hektolitreye kadar gerilemiştir. Bunun sonucunda alkol vergisi gelirlerinde önemli bir azalış meydana gelmiştir.

3.2.1.3. Diğer Kamu Gelirleri

Diğer kamu gelirleri üç kalemden oluşmaktadır. Bu üç kalem brüt işletme artışı, kira ve diğer transferler ve özel kesimden ve dış alemden aktarılan kar payları ve faiz gelirlerinden oluşmaktadır.

Bu gelirlerin GSYH'ye oranı 1948-2014 dönemi için ortalama %5,6'dır. Aynı oran Keynesyen dönem (1948-1978) için ortalama %6,9 iken neoliberal dönem (1979-2014) için ortalama %4,6'dır. Düşüşün en önemli nedeni özellikle doğal tekel konumundaki devlete ait işletmelerin özelleştirilmesi sonucunda brüt işletme artışı kalemindeki azalıştır.

Şekil 15: Diğer Kamu Gelirlerinin GSYH'ye Oranı (1948-2014)

Kaynak: ONS, Public Sector Finances ve Quarterly National Accounts

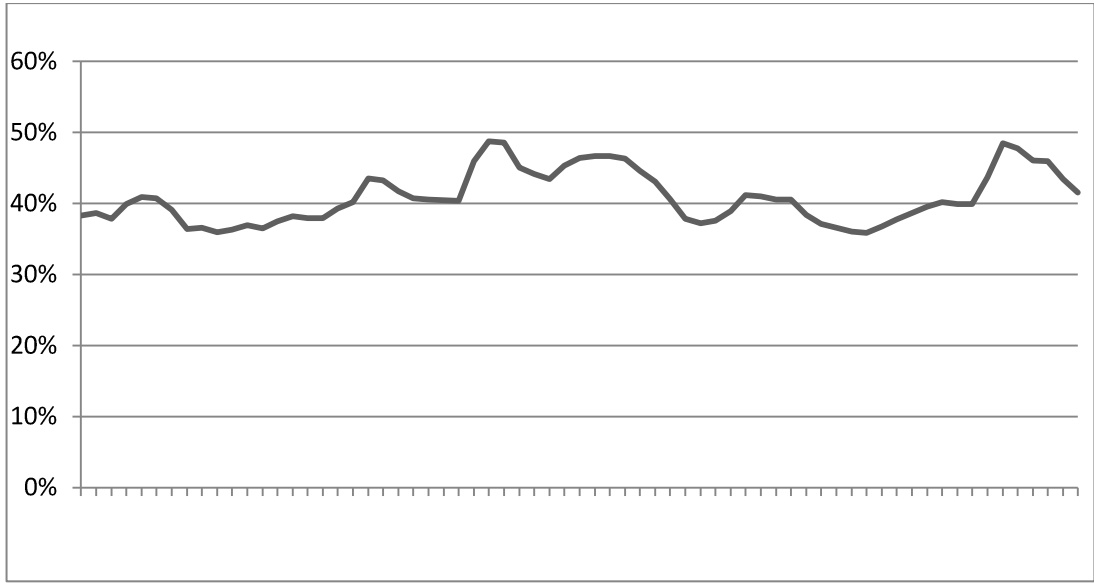
1979 yılında Muhafazakar Parti'nin iktidara gelmesiyle geniş bir özelleştirme programı başlamıştır. 1981 yılında British Aerospace, 1982 yılında Britoil ve National Frieght, 1984 yılında British Telecom, 1986 yılında British Gas,

1987 yılında British Airways, 1988 yılında British Steel, 1990 yılında elektrik piyasası, PowerGen ve National Power, 1994 yılında kömür madenleri, 1994-97 yılları arasında ise British Rail özelleştirilmiştir. Bu nedenle 1978'de %6,2 olan brüt işletme artığının GSYH'ye oranı 1997 yılında %2,3'e düşmüştür. Karahanoğulları (2009)'nın hesaplamalarına göre finansal olmayan kamu şirketlerinin karlarının GSYH'ye oranı 1979'da %4,6 iken Muhafazakar Parti iktidarında bu oran hızla azalmış ve 1997 yılında %0,9'a kadar gerilemiştir. Muhafazakar Parti 1970'li yılların ortasından itibaren karlılık krizinde bulunan sermaye kesiminin ihtiyaçlarına cevap vermiş, doğal tekel konumundaki işletmeleri özelleştirerek özel sektöre yeni genişleme alanları açmıştır. Bir anlamda karları özelleştirmiştir.

Kamulaştırmayı programından çıkaran Yeni İşçi Partisi, yapılan özelleştirmeleri geri almamıştır. İşçi Partisi iktidarında Sawyer ve Arestis (2007)'e göre artık özelleştirilecek pek bir şey kalmadığından brüt işletme artığının büyüklüğünde önemli bir değişim olmamıştır. 2007 yılından sonra GSYH'ye oranla %3 seviyesine çıkmıştır. Bu artışın nedeni ise ekonomik kriz nedeniyle GSYH'nin küçülmesidir. Bu büyüklük Yeni Sağ Koalisyon döneminde bu %3 seviyesini korumuştur.

Özel kesimden ve dış alemden aktarılan kar payı ve faiz gelirleri ise Muhafazakar Parti iktidarında özellikle 1990'lı yıllardan sonra adeta erimiştir. 1970'li yıllardan 1990'a kadar GSYH'ye oranla %1 - %1,2 seviyelerinde seyreden faiz ve kar payı gelirleri kamunun ortak olduğu işletmelerdeki hisselerini tamamen satmasıyla önemli bir düşüş yaşamış 2006 yılına gelindiğinde bu büyüklük %0,3'e kadar düşmüştür. 2008 finansal kriziyle birlikte faiz ve kar payı gelirlerindeki sıçrama batık bankaların kurtarılmasıyla bu bankaların gelirleri kamu kesimi istatistiklerinde pozitif olarak yansımından kaynaklanmaktadır. Ancak kurtarma operasyonunun kamu dengesi üzerindeki genel etkisinin negatif olduğu akılda tutulmalıdır.

3.2.2. Kamu Harcamaları

Şekil 16: Kamu Harcamalarının GSYH'ye Oranı (1948-2014)

Kaynak: ONS, Public Sector Finances ve Quarterly National Accounts

Çalışmanın bu kısmında İngiliz ekonomisinde kamu harcamaları ekonomik sınıflandırma çerçevesinde analiz edilecektir. Bu harcamalar cari harcamalar, transfer harcamaları ve yatırım harcamalarıdır. İngiliz ekonomisi 1948-2014 yılları arasında kamu harcamalarının GSYH'ye oranı ortalama %40,8'dir. Bu oran 1948-1978 dönemi için ortalama %40,2 iken, 1979-2014 dönemi için ortalama %41,4'dür.

1970'li yılların ortasında başlayan krizle birlikte kamu harcamalarının GSYH'ye oranı 1975 ve 1976 yıllarındaki krizle beraber %48 seviyelerine yükselmiştir. Callaghan hükümetinin uyguladığı gelirler politikası sonucunda bu büyüklük 1978'de %44 seviyelerine kadar inmiştir. 1979 yılında işbaşına gelen Thatcher hükümeti sıkı maliye politikasına devam etmişse de bu politika ekonomide küçülmeye yol açmış kamu harcamalarının GSYH'ye oranı %46'ya yükselmiştir. Ancak sıkı maliye politikasını ısrarla sürdüren Thatcher hükümeti, gerek sermayenin üzerindeki vergi yükünü azaltarak gerekse deregülasyon ve özelleştirmeler yoluyla sermayeye yeni genişleme alanları açarak ekonominin büyümesini sağlarken, kamu harcamalarını kayda değer biçimde azaltmıştır. 1990 yılına gelindiğinde kamu harcamalarının GSYH'ye oranı %37,5'e inmiştir. 1991 yılındaki resesyona ile birlikte artış gösteren bu oranın 1997 yılına gelindiğinde tekrar %37'ye düştüğü

görülmektedir.

İşçi Partisi döneminde ise kamu harcamalarının büyüklüğü bakımından muhafazakar hükümete göre çok büyük bir farklılık yaşanmamış, kamu harcamalarının GSYH'ye oranı 2008 yılına kadar %35 ile %40 arasında seyretmiştir. Krizin etkisiyle bu oran 2009 yılında %48'e kadar yükselmiştir.

2010 yılında yeni sağ koalisyonun iktidara gelmesiyle uygulamaya giren kemer sıkma politikaları sonucunda, kamu harcamalarının GSYH'ye oranının 2014 yılına gelindiğinde %41,5'e kadar düştüğü görülmektedir.

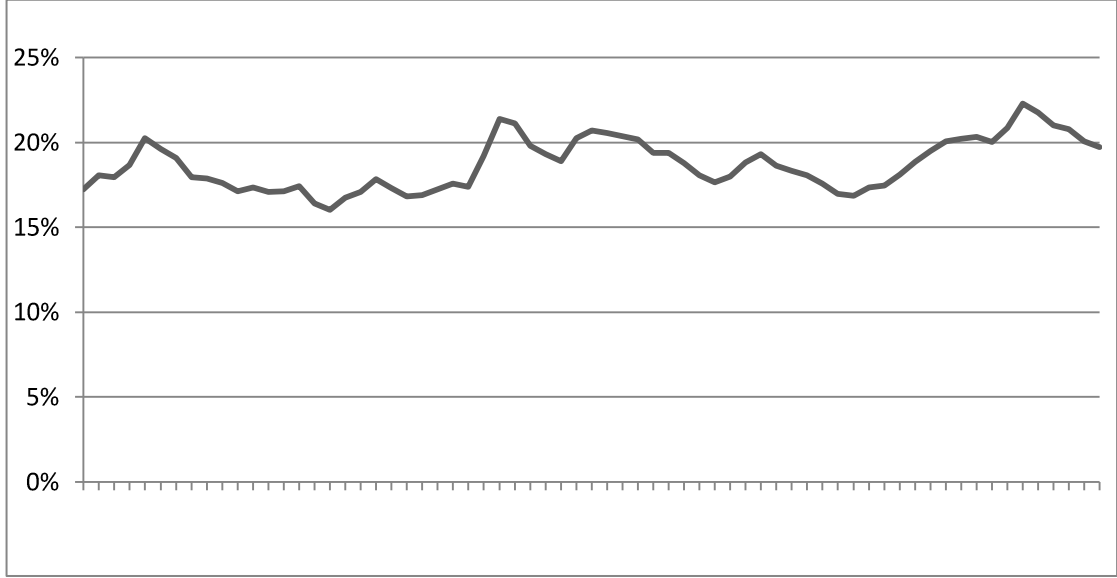
Kamu harcamalarının GSYH'ye oranı göz önünde bulundurulduğunda devlet müdahalesini azaltmayı ve devletin ekonomi içindeki büyüklüğünü düşürmeyi hedefleyen neoliberal politikaların bu konuda tam olarak “başarılı” olduğu söylenemez. Çünkü bu oranın ortalama büyüklüğü Keynesyen dönemden daha yüksektir. Ancak deregülasyon ve özelleştirme yoluyla devletin ekonomideki rolü ve müdahale yöntemleri değişmiştir. Buna bağlı olarak da kamu harcamalarının bileşimi değişmiştir. Bu değişimin ortaya çıkardığı birikim rejiminin yaratmış olduğu kriz sonucunda ise devletin sermayeyi kurtarmak adına yeniden göreve çağrıldığı görülmektedir. Çalışmanın devamında adı geçen hükümetler döneminde kamu harcamalarının bileşiminde ortaya çıkan değişimler, kamu harcamalarının ekonomik sınıflandırması esas alınarak açıklanacaktır.

3.2.2.1. Cari Harcamalar

Cari harcamalar, devletin rutin işlemlerini devam ettirmek için yaptığı mal ve hizmet alımları ile personel harcamalarından oluşmaktadır. Cari harcamaların büyüklüğü kamu harcamalarının hemen hemen yarısını oluşturmaktadır. GSYH'ye oranı ise 1948-2014 dönemi için ortalama %18,7'dir. Bu oran Keynesyen dönemde ortalama %18 iken, neoliberal dönemde ortalama %19,3'tür. Bu harcamaların belirli bir katılığı olduğu anlaşılmaktadır.

Cari harcamaların Muhafazakar Parti döneminde ortalama büyüklüğü GSYH'ye oranla %19,3 olarak gerçekleşmiştir. Bu oran 1979 yılında Muhafazakar Parti iktidara geldiğinde de yaklaşık %19 idi. Jackson (2005)'a göre Muhafazakar

Parti'nin uygulamaya koyduğu katı maliye politikası, özelleştirmeler ve dışa iş vermenin artması nedeniyle kamu istihdamı 1979'da 7,4 milyon iken bu sayı 1997 yılında 4,9 milyona düşmüştür. Bunun sonucunda ise cari harcamaların GSYH'ye oranı 1997 yılında %17'nin altına düşmüştür.

Şekil 17: Cari Harcamaların GSYH'ye Oranı

Kaynak: ONS, Public Sector Finances ve Quarterly National Accounts

1997 yılında iktidara gelen İşçi Partisi döneminde cari harcamaların büyüklüğü GSYH'ye oranla ortalama olarak %19,3 seviyesinde gerçekleşmiştir. Ortalama büyüklük olarak Muhafazakar Parti döneminden farklı olmadığı düşünülse de 2000'li yılların başlarında cari harcamaların GSYH'ye oranının %20 seviyelerine çıktığı görülmektedir. Bunun en önemli nedenlerinden biri kamu istihdamındaki artıştır. 1999'da 5,4 milyon olana kamu çalışanı sayısı 2007 yılında 6 milyona yükselmiştir. 2008 yılından sonraki sıçrama ise ekonomik krizle beraber hem ekonominin küçülmesinden hem de kamu istihdamının batık bankaların kurtarılması nedeniyle 6,3 milyona kadar yükselmesinden kaynaklanmaktadır. Bunun yanında kriz öncesi yapılmış toplu sözleşmelerin etkisini de unutmamak gerekir.

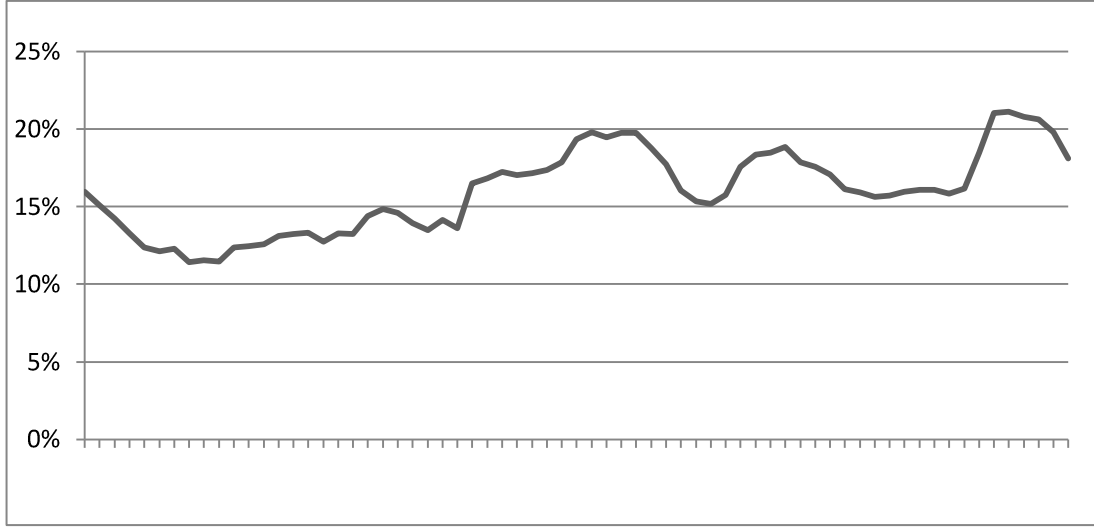
Krizin ardından iktidara gelen Yeni Sağ Koalisyon ise 2010 yılında kamuda yıllık 21.000£'un üstündeki ücretler için ücret artışlarını iki yıllığına dondurmıştır. Kamu istihdamını daraltma yoluna gitmiştir. 2010 yılında 6,3 milyon olan kamu istihdamı 2014 yılında 5,4 milyona inmiştir. Bu yolla cari harcamaların GSYH'ye

oranını 2010 yılında %21,7'den 2014 yılında %19,7'ye kadar düşmüştür. Yeni sağ koalisyonun krizle beraber bütçeye yüklenen batık bankaların yükünü kamu çalışanlarının sayısını azaltarak ve ücretlerini dondurarak hafifletmeye çalıştığı görülmektedir.

3.2.2.2. Transfer Harcamaları

1948-2014 yılları arasında İngiliz bütçesinin ortalama olarak yaklaşık %40'ını oluşturan transfer harcamalarını oluşturan üç ana kalem bulunmaktadır. Bunların en önemlisi ve en büyüğü sosyal transferlerdir. Ardından faiz harcamaları son olarak ise günümüzde önemini oldukça yitirmiş bulunan sübvansiyonlar gelmektedir.

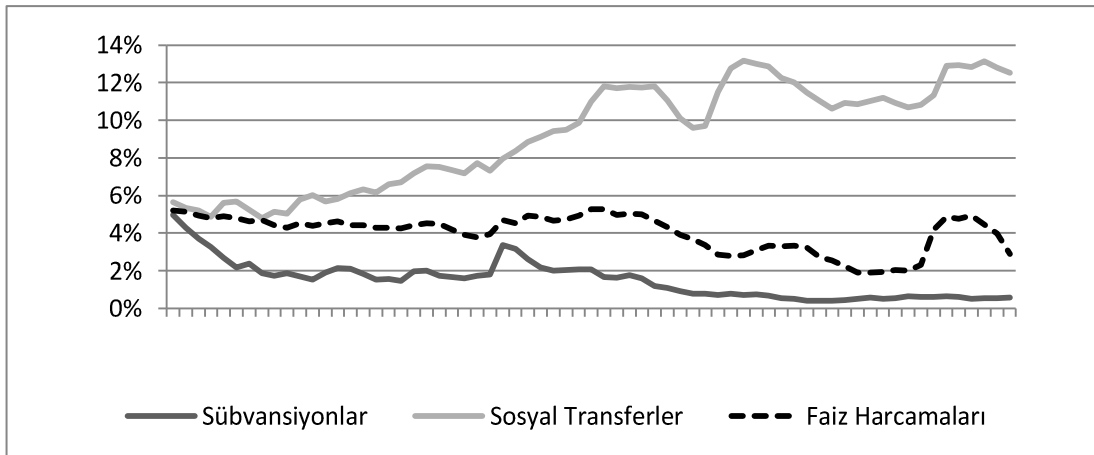
Savaş sonrası dönemde transfer harcamalarının ortalama büyüklüğü GSYH'ye oranla %15,9'dur. Bu oran Keynesyen dönemde %13,8 iken neoliberal dönemde %17,8'dir. İlgili alanımızı oluşturan neoliberal dönemi hükümetler bazında alt dönemlere ayırdığımızda ise Muhafazakar Parti, İşçi Partisi ve Yeni Sağ Koalisyon dönemlerinde bu oran ortalama olarak sırasıyla %17,9; %17 ve %19,8 şeklinde gerçekleşmiştir. Neoliberal dönem ile Keynesyen dönem arasındaki farkın bu kadar büyük olmasının nedeni sosyal transferlerin artmasından kaynaklanmaktadır. Refah devleti uygulamalarına karşı geniş bir saldırı içinde bulunan bir dönemde dahi sosyal transferlerin artmasının en önemli nedenlerinden biri ortalama yaşam süresinin artmasıyla beraber doğum oranının azalmasından kaynaklanmaktadır. Bir diğer neden ise artan işsizliktir.

Şekil 18: Transfer Harcamalarının GSYH'ye Oranı

Kaynak: ONS, Public Sector Finances ve Quarterly National Accounts

Şekil 18'den de görüldüğü üzere Muhafazakar Parti iktidarında 1985 yılına kadar transfer harcamalarının ağırlığının artmaya devam ettiği görülmektedir. 1979 yılında %17,3 olan transfer harcamalarının GSYH'ye oranı 1984 ve 1985 yıllarında %19,7'ye kadar çıkmıştır. Glennerster (1995) ve Lowe (1999) bu durumu hükümetin 80'li yılların başında uyguladığı sıkı maliye ve para politikası sonucunda ekonominin içine girmiş olduğu resesyondan dolayı işsizlik oranının yükselmesi ve sosyal yardıma ihtiyacı olanların artmasından kaynaklandığını ileri sürmektedir. Şekil 19'da görüldüğü üzere 1979 yılında %9,4 olan sosyal transferlerin GSYH'ye oranı 1985 yılında %11,7'ye kadar yükselmiştir.

Şekil 19: Alt Kalemler Bazında Önemli Transfer Harcamalarının GSYH'ye Oranı

Kaynak: ONS, Public Sector Finances ve Quarterly National Accounts

Ancak bu durum Muhafazakar Parti hükümetinin sosyal transferler konusunda hiçbir politika değişikliğine gitmediği anlamına gelmemektedir. Tam tersine, yaptığı değişikliklerin etkileri 1985 yılından sonra çok daha net biçimde görülmeye başladığını göstermektedir. Özellikle 1985 yılından sonra Muhafazakar Parti hükümetinin serbest piyasa yanlısı politikalarının sübvansiyonlarda da önemli bir azalışa yol açtığı görülmektedir. Özelleştirme ve sıkı maliye politikasının sonucunda ise faiz harcamalarında azalmaya yol açtığı da akılda tutulmalıdır. Muhafazakar Parti hükümetin yukarıdaki alanlarda özel olarak ne gibi düzenlemelere gittiğine bakılacak olursa, özellikle sosyal politika alanında, önemli müdahalelerde bulunduğu görülecektir. “1982 yılında Sosyal Güvenlik ve Konut Yardımı Yasası ile işverenlerin hastalık ödemesinin ilk sekiz haftasını ödemesi ve bu ödemenin işveren prim ödemesinden düşürülmesi sağlanmıştır. Böylece çalışanların hastalık nedeni ile işe gelmemeleri daha yakından denetlenmesi sağlanmış, kronik hastalığa sahip olanların da iş bulma olanakları daraltılmıştır” (Glennester, 1995:181). İşsizlik yardımları 1982 yılından itibaren vergiye tabi kılınmıştır (Glennester, 1995:180). “Savaş sonrası dönemde emekli maaşları artışları uygulamada genel kazanç seviyesindeki artışı karşılayacak seviyede belirlenmekteydi. 1982 yılından itibaren emekli maaşı artışları fiyat artışlarına endekslenmiştir. Bu durum emekli maaşlarının, ortalama ücretin daha düşük bir oranına denk gelmesine neden olmuştur” (Glennester, 1995:181-182). 1984 yılında madenci grevlerine karşı çıkarmış olduğu Sendika Yasası ile işçilerin örgütlenme gücünü zayıflatmıştır. 1979 yılında 13,2 milyon olan sendikalı çalışan sayısı 1997 yılında 7,9 milyona inmiştir. “1986 yılında ölüm ve annelik yardımları kaldırılmış, 25 yaş altında işsizlik yardımı alanların bu yardımdan faydalanması zorlaştırılmıştır. 16-18 yaş arasında bulunanların gelir desteği alma haklarını kaybetmişler, bu yaş aralığında olup tam zamanlı eğitim görmeyen çocukların anneleri çocuk yardımı alma hakkını yitirmişlerdir” (Lowe, 1999:322). “1987 yılında yapılan düzenlemeyle yerel yönetimlerin üniversite öğrencilerin harçlarını karşılamaya devam etmesi ancak öğrenci bakım yardımının dondurulması ve öğrenciler isterlerse kalan miktarın bankalardan kredi kullandırılarak tamamlanması amaçlanmıştır” (Glennester, 1995:201).

Yukarıda açıklanan düzenlemelerin sonucunda, Şekil 18'de görüldüğü üzere, 1985 yılında %12 olan sosyal transferlerin GSYH'ye oranı 1990 %9,5 seviyesine

düşmüştür. Devletin piyasalara müdahalesinin en az seviyeye indirilmesi politikasını benimseyen muhafazakar hükümet 1979 yılında %2 olan sübvansiyonların GSYH'ye oranını 1990 yılında %0,7'ye düşürmüştür. Gerek özelleştirmeler gerekse sıkı maliye politikası yoluyla borç stoklarını azaltmış, 1981 yılında %5,1'e kadar çıkmış olan faiz harcamalarının GSYH'ye oranını 1990 yılında %3,3'e düşürmüştür. Tüm bu gelişmelerin ışığında transfer harcamalarının GSYH'ye oranı 1990 yılında %15,1 ile neoliberal dönemin en düşük seviyesine inmiştir.

1991 ve 1992 yıllarında yaşanan resesyondan ardından transfer harcamalarının GSYH'ye oranı tekrar artmaya başlamış, 1995'te %18,8'e kadar yükselmiştir. Bu artışın esas nedeni sosyal transferlerde görülen artıştır. Sosyal transferlerin artış nedeni ise resesyondan beraber işsizliğin tekrar yükselmesi ve işsizlik desteği talep edenlerin artmasıdır.

Genel olarak değerlendirildiğinde devletin tam istihdam hedefinden vazgeçmesi, sosyal transferlerin artışına neden olmuştur. Sosyal yardımların bireyleri ataletle ittiğine inanan muhafazakar hükümet, özellikle 1980'li yılların ikinci yarısından sonra, sosyal yardımları azaltmaya yönelmiştir. Tam tersine bu durum özellikle gençleri ailelerine daha bağımlı kılmıştır. 1990'lı yılların başında yaşanan resesyondan yapılan bu kesintilerin etkisini ortadan kaldırdığı görülmektedir.

1997 yılında iktidara gelen İşçi Partisi döneminde ise transfer harcamalarının büyüklüğü çok büyük bir değişime uğramamıştır. Ortalama büyüklük GSYH'ye oranla %17 seviyesinde olmuştur. Bu harcamaların içinde en büyük kalemi olan sosyal transferlerin ortalama büyüklüğü GSYH'ye oranla %11,3 olmuştur. Faiz harcamalarının ortalama büyüklüğü ise GSYH'ye oranla %2,8 olmuştur. Sübvansiyonlar büyük oranda önemini yitirmiştir. Sübvansiyonların GSYH'ye oranı ortalama %0,5 olarak gerçekleşmiştir.

Sosyal politika alanında “İşçi Partisi daha çok vergi indirimleri enstrümanına başvurmuştur” (Kara, 2013:199). Kara (2013)'ya göre (Pratt 2005'te belirtildiği üzere) 2001 yılında çıkarılan Çocuklar Vergi İndirimi ile belirli bir seviyenin altında gelir elde eden ailenin vergi indirimi adı altında yardım alması öngörülmüştür. Bu tutar çocuk başına yıllık 442£'dir. 2003 tarihli düzenlemeyle

çocuk vergi kredisi her çocuk için yıllık 1.445£ yardım öngörmektedir. Bu düzenlemeyle yıllık geliri 13.230£'un altında olan aileler tam ödeme alacaklardır. Bu seviyenin üzerinde gelir elde edenler ise bu seviyenin üzerinde kazandıkları her pound için 0,37£ eksiltme ile bu yardımdan yararlanacaklardır. Yine aynı tarihli çalışanlar vergi indirimi ile yıllık geliri 5.060£'un altında olup, bakıma muhtaç çocuğu olmayan bekar kişiler her yıl 1.525£, çocuklu veya çocuksuz aileler ile yalnız ebeveynler yıllık 3.025£ yardım almaya hak kazanacaklardır. Haftada otuz saat veya daha fazla çalışanlar için ek olarak 620£ ödenecektir. Belirlenen seviyenin üzerindeki her pound için yine 0,37£ eksiltme yapılacaktır.

Yukarıdan da görüldüğü üzere, İşçi Partisi döneminde sosyal yardımlarda yeni düzenlemelere gidilmiştir. Muhafazakar Parti'nin getirmiş olduğu kısıtlayıcı bazı tedbirleri kaldırmıştır. Ancak emekli aylıklarının genel kazanç seviyesinde arttırılması gibi transfer harcamalarını daha derinden etkileyecek düzenlemelere kesinlikle gitmemiştir. Buna bağlı olarak da 2007 yılına kadar sosyal transfer harcamalarının büyüklüğünde önemli bir değişiklik olmamıştır. Hatta iki kez GSYH'nin %10,6'sına kadar düşmüştür. Bu oran Thatcher döneminde görülen büyüklüklere oldukça yakındır. Ancak 2008 yılındaki küresel finansal krizle beraber işsizlik oranı yükselmiş, bu durum sosyal transferler de yansımıştır. 2007 yılında %10,8 sosyal transferlerin GSYH'ye oranı 2009'da %12,9'a kadar çıkmıştır.

Faiz harcamaları ise dünya piyasalarındaki bolluktan kaynaklı olarak 2007 yılına kadar önemli bir azalış göstermiş, hatta 2002-2004 yılları arasında GSYH'ye oranla %2'nin altına düşmüştür. Ancak küresel krizle batık bankaların devletleştirilmesi nedeniyle kamunun borç yükü artmış, 2007 yılında %2,2 olan faiz harcamalarının GSYH'ye oranı, 2009 yılında %4,8 olarak gerçekleşmiştir.

İşçi Partisi dönemi genel olarak değerlendirildiğinde finansal krize kadar geçen dönemde transfer harcamalarını GSYH'ye oranla arttırmamış, tam tersine azaltmıştır. 1996 yılında %17,7 olan transfer harcamalarının GSYH'ye oranı 2001 yılında %15,6'e kadar düşmüştür. Finansal krizle beraber gerek ekonominin küçülmesi, gerek işsizliğin artması, gerekse kamunun batık bankaların yükünü yüklenerek faiz harcamalarını arttırması sonucunda transfer harcamalarının GSYH'ye oranı 2009 yılında %21'e yükselmiştir.

Krizin ardından 2010 yılında yeni sağ koalisyonun iktidara gelmesiyle beraber özellikle sosyal transfer harcamalarında önemli kesintilere gidilmiştir. Çocuk yardımı üç yıl için dondurulmuştur. 40.000£'un üzerindeki gelirler için vergi indirimleri azaltılmıştır. Konut yardımı azaltılmıştır. İşsizlik yardımı alıp da 1 yıldan fazla süredir iş bulmayanların konut yardımı %10 oranında azaltılmıştır. Aile büyüklüğünden daha büyük bir evde oturanların işsizlik yardımı kesilmiştir. Hamilelik yardımı kaldırılmıştır. İlk doğumlar dışında doğum yardımı kaldırılmıştır. Yalnız ebeveynlerin en küçük çocukları okula başladıktan sonra aktif olarak iş araması, yardımlar için şart koşulmuştur. Sosyal yardımlar, daha düşük oranda arttırılması amacıyla toptan eşya fiyatlarına değil tüketici fiyatlarına endekslenmeye başlanmıştır. 2011 yılından önce emekli aylıkları kişinin çalışırken almış olduğu son ücrete göre belirlenmekteydi. Bu yıldan itibaren emekli olacakların aylıkları emeklilerin çalışma süreleri boyunca aldıkları ortalama ücrete göre belirlenmeye başlanmıştır. 2012 yılında ise emeklilerin çalışanlardan daha yüksek miktarda asgari geçim indiriminden yararlanmaması amacıyla emekli aylıkları üzerindeki asgari geçim indirimi dondurulmuştur. Geliri 50.000£'dan yüksek olanların çocuk yardımı bu miktarı aşan her 100£ için %1 oranında eksiltilmeye başlanmıştır. Geliri 60.000£'un üzerinde olanlar çocuk yardımından yararlanamaması düzenlenmiştir. Ayrıca 2012 yılında çıkarılan Sosyal Refah Reformu Yasası ile çocuk yardımı, gelir yardımı, işsizlik yardımı, çalışanlar yardımı, belediye vergisi yardımı ve konut yardımı kaldırılarak genel yardım (Universal Credit) adı altında bir tek yardıma indirilmesi kararlaştırılmıştır (Bu yasa 2017 yılından itibaren tamamen yürürlüğe girecektir). 2013 yılında 72.000£'un üzerindeki yaşlı bakım maliyetlerinin karşılanmaması kararlaştırılmıştır. 2014 yılında, 2018 yılına kadar sosyal refah harcamalarının artışına, işsizlik yardımı ve emekli aylıkları dışında, sınır getirilmesi kararlaştırılmıştır. Harcama artışı enflasyon oranına bağlanmıştır.

Tüm bu politika değişiklikleri sonucunda sosyal transferlerin GSYH'ye oranı %12,9'dan %12,5'e düşmüştür. Bu düşüş ilk bakışta oldukça küçük görülebilir. Ancak yapılan kesintilerin ekonomin daraldığı bir dönemde – yani sosyal refah harcamalarının artması beklenen bir dönemde- yapıldığı akıld tutulursa refah politikalarına nasıl bir darbe vurulduğu anlaşılabilir. Bu kesintilerin etkisinin ilerleyen dönemde daha da artmasını beklemek gerekir. Çünkü sosyal transferler

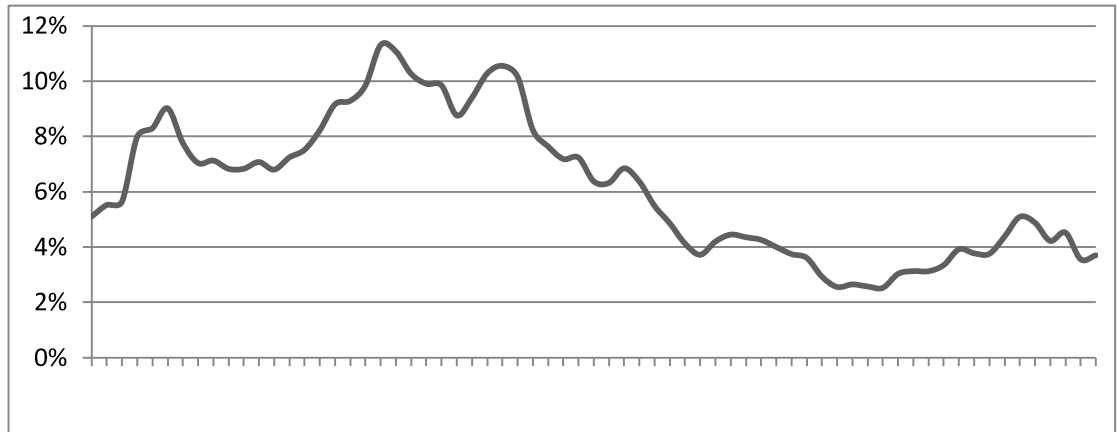
alanında alınan önlemler zaman içinde etkisini göstermektedir.

Yeni sağ koalisyon uyguladığı sıkı maliye politikası ve İngiltere Merkez Bankasının uygulamış olduğu miktarsal genişlemenin yarattığı düşük faiz oranlarına bağlı olarak faiz harcamalarının GSYH'ye oranı düşmüştür. 2011 yılında %4,9 olan bu oran 2014 yılına gelindiğinde %2,8'e düşmüştür. Bu dönemde birincil kamu dengesi GSYH'ye oranla ortalama olarak %4,4 fazla vermiştir. Bu ortalama neoliberal dönemde hiçbir hükümetin yanına dahi yaklaşmadığı bir büyüklüktür.

Yeni sağ koalisyon döneminde transfer harcamaları genel olarak değerlendirildiğinde, transfer harcamaları 2010 yılında GSYH'ye oranla %21,1 iken 2014 yılında %18,1'e düşürüldüğü görülmektedir. Bu düşüşün büyük bölümü faiz harcamalarındaki düşüşten kaynaklanmaktadır. Geri kalan kısmı ise sosyal transferlerdeki düşüşten kaynaklanmaktadır.

3.2.2.3. Yatırım Harcamaları

Yatırım harcamaları, aşağıdaki şekilden de görüldüğü gibi neoliberal dönemde giderek önemini yitirmiştir. Bu politikanın esas nedeni çalışmanın ilk bölümünde belirtildiği gibi kamu işletmelerinin verimsiz olduğu, kaynak tahsisini ve rekabeti bozduğu iddiasıdır.

Şekil 20: Yatırım Harcamalarının GSYH'ye Oranı

Kaynak: ONS, Public Sector Finances ve Quarterly National Accounts

1948-2014 döneminde yatırım harcamalarının GSYH'ye oranı ortalama olarak %6,1'dir. Keynesgil dönemde yatırım harcamalarının ortalama büyüklüğü

GSYH'ye oranla %8,3 iken, neoliberal dönemde %4,3'dür. Neoliberal dönemi hükümetler bazında inceleyecek olursak Muhafazakar Parti döneminde yatırım harcamalarının ortalama büyüklüğü GSYH'ye oranla %5'dir. İşçi Partisi döneminde ise %3,4'tür. Yeni Sağ Koalisyon döneminde ise %4'dür.

Şekil 20 incelendiğinde yatırım harcamalarında esas düşüşün ve devletin ekonomik faaliyet alanlarından çekilmesinin, daha önce de belirtildiği gibi, Muhafazakar Parti iktidara gelmeden başladığı anlaşılmaktadır. Muhafazakar Parti'nin de kendi programına uygun olarak yatırım harcamalarını önemli oranda kısıttığı görülmektedir. 1979 yılında iktidara geldiğinde %7,1 olan yatırım harcamalarının GSYH'ye oranını, iktidarındaki son yılı olan 1996'da %2,9'a kadar düşürmüştür. Bu düşüşün esas nedeni bu dönemde yapılmış olan özelleştirmelerdir.

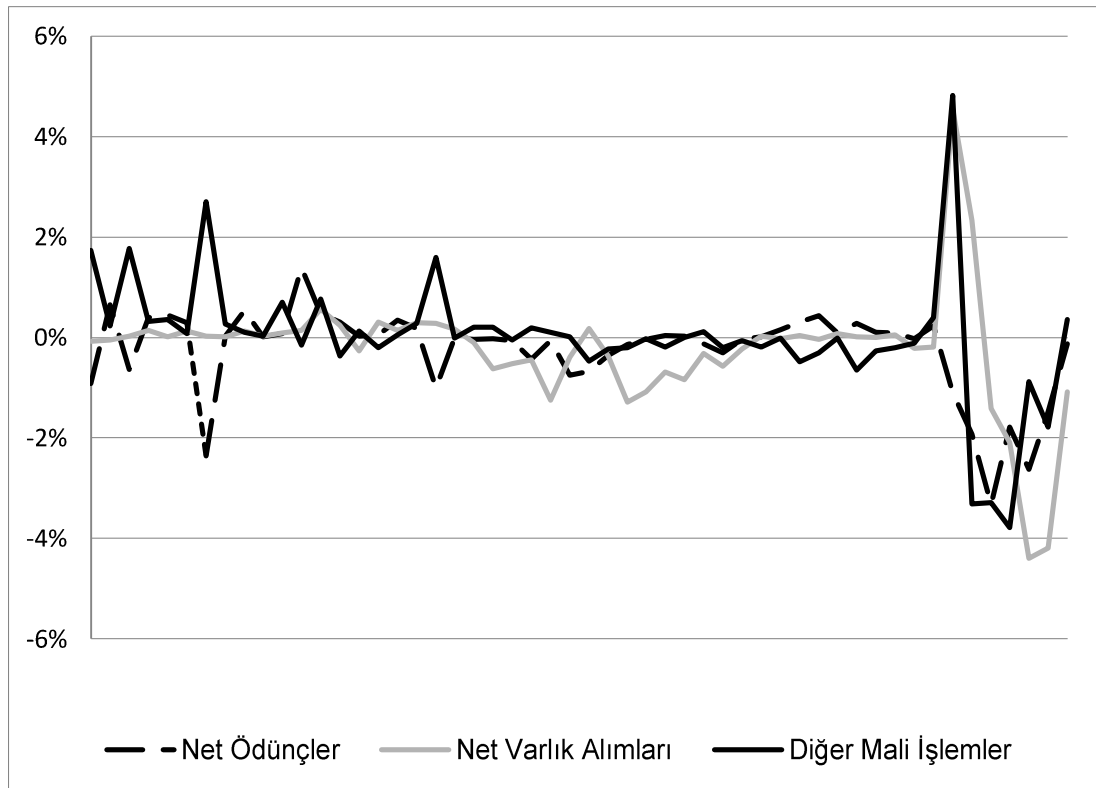
İşçi Partisi döneminde ise 1997 yılında %2,5 olan yatırım harcamalarının GSYH'ye oranı krizden önceki son yıl olan 2007 yılında %3,7 seviyesine kadar yükselmiştir. Krizin ardından yükselişin 2008-2010 yılları arasında devam etmesinin nedeni ise ekonomide yaşanan küçülmedir. İşçi Partisi her ne kadar yatırım harcamalarını arttırmış olsa da yatırım harcamalarının büyüklüğü keynesgil dönemdeki seviyelere erişememiştir. Bu durum Keynesgil dönemdeki İşçi Partisi ile neoliberal dönemdeki İşçi Partisi arasındaki ideolojik farklılığı ortaya koyması açısından dikkat çekicidir. Esas olarak, neoliberal dönemde İşçi Partisi'nin neoliberal paradigmayı kabul ettiği anlaşılmaktadır.

2010 yılında iktidara gelen Yeni Sağ Koalisyon ise uyguladığı sıkı maliye politikası sonucunda yatırım harcamalarında kısıntıya gitmiştir. Krizin etkisiyle GSYH'ye oranla %5 seviyesine çıkan yatırım harcamalarının büyüklüğünü 2014 yılında kriz öncesi seviyeye çekmiştir.

Yatırım harcamaları genel olarak değerlendirildiğinde 1970'li yılların ortasında başlayan birikim krizinin etkisiyle, devletin sermayeye yeni genişleme alanı açmak amacıyla üretim alanından çekilmesi sonucunda, yatırım harcamalarında çok büyük bir düşüş yaşandığı görülmektedir. Bu düşüş Keynesgil refah devleti ve neoliberal devlet arasındaki en önemli farklardan birini de ifade etmektedir.

3.2.3. Kamu Kesimi Borçlanma Gereğini Etkileyen Diğer Etmenler ve Maliye Politikasının Genel Değerlendirmesi

Kamu kesimi borçlanma gereğini etkileyen diğer büyüklüklerin içinde en önemlileri, özel kesime ve dış aleme verilen net ödünçler, net varlık alımları adı altında kamunun devraldığı şirket hisselerinin ve yapılan özelleştirmelerin net büyüklüğü ve diğer mali işlemler adı altında kamu şirketlerine verilen kredilerden oluşmaktadır. Yukarıda anılan kalemlerin pozitif olması kamu kesimi borçlanma gereğini arttırırken, negatif olması kamu kesimi borçlanma gereğini azaltmaktadır.

Şekil 21: Olağandışı Kamu Gelirlerinin ve Giderlerinin GSYH'ye Oranı

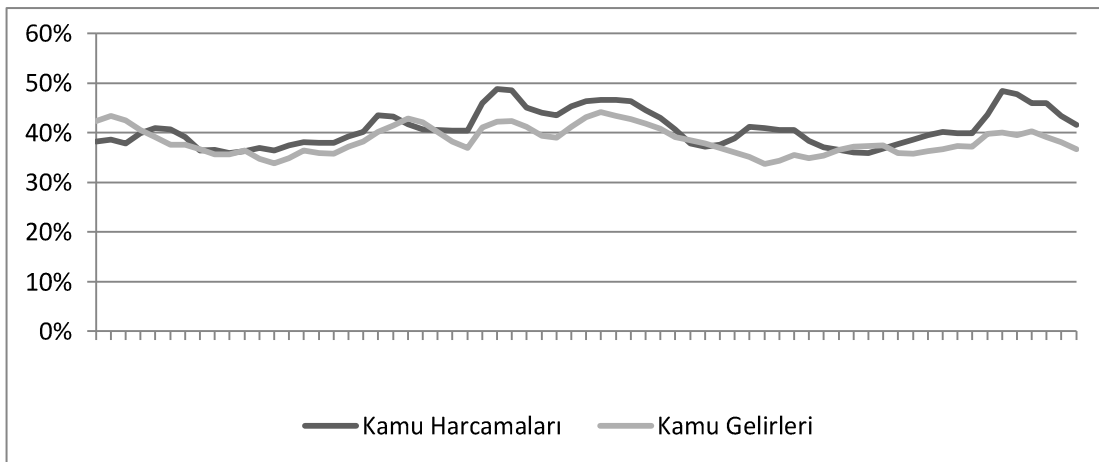
Kaynak: ONS, Public Sector Finances ve Quarterly National Accounts

Şekilden görüldüğü gibi neoliberal dönemde 2008 yılına kadar yukarıda anılan büyüklüklerin kamu kesimi borçlanma gereği üzerine etkisinin çok küçük olduğu söylenebilir. Net varlık alımlarının 1983-1997 döneminde negatif olması Muhafazakar Parti hükümetinin yaptığı özelleştirmeleri göstermektedir. 2008 yılında görülen büyük sıçrama ise küresel finansal krizde Lloyds Banking, Northern Rock, Bradford and Bingley ve The Royal Bank of Scotland'ın devlet tarafından

kamulaştırılmasıyla beraber bankaların bütün zararlarının da kamuya aktarılmasını ifade etmektedir. Sadece 2008 yılında bu bankaların kamulaştırılmasının ve kamulaştırılan bankalara verilen kredilerin toplam maliyeti GSYH'nin %9,3'üne denk gelmektedir. Bu büyüklüklerin daha sonra negatife dönmesi ise kamunun verdiği kredilerin bir kısmının bu bankalar tarafından geri ödendiğini göstermektedir. Bu durum Northern Rock ve Bradford and Bingley'nin 2010 yılında UK Asset Resolution adıyla yeni bir şirket olarak birleştirilmeleri ve ellerindeki bazı mortgage sözleşmelerinin bir kısmını varlık yönetim şirketlerine devretmelerinden kaynaklanmaktadır. Bunun yanında net varlık alımlarının 2013 yılında negatif olması Royal Mail'in özelleştirilmesini ifade etmektedir.

Kamu açıkları genel olarak değerlendirildiğinde ilk olarak kamu gelirleri ve giderleri arasındaki fark aklımıza gelmektedir. Ancak daha geniş bir çerçevede baktığımızda üç büyüklük kaşımıza çıkmaktadır: Bütçe açığı, kamu kesimi borçlanma gereği ve birincil denge.

Bütçe açığı kamunun olağan gelirleri ve giderleri arasındaki dengeyi ifade etmektedir. Kamu kesimi borçlanma gereği, bütçe açıkları ile beraber kamunun olağan dışı gelir ve giderleri (özelleştirme gelirleri, kamu işletmelerine verilen krediler vb.) dikkate alındığında ortaya çıkan kamu dengesini ifade eder. Birincil denge ise faiz harcamaları dışında genel kamu dengesini göstermektedir.

Şekil 22:Olağan Kamu Harcamalarının ve Kamu Gelirlerinin GSYH'ye Oranı

Kaynak: ONS, Public Sector Finances ve Quarterly National Accounts

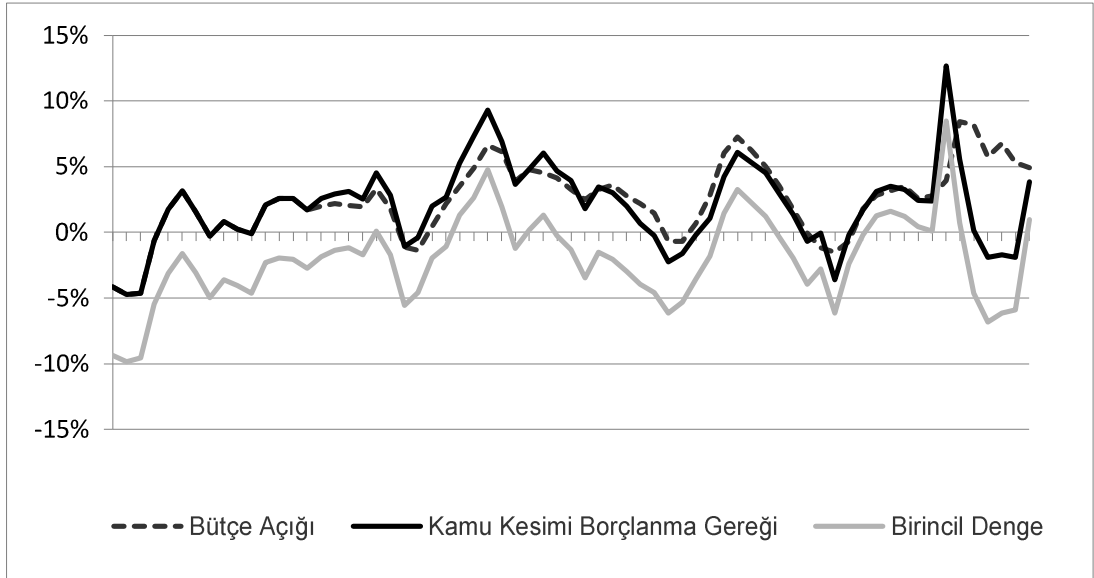
Neoliberal dönemde olağan kamu harcamaları ve kamu gelirleri genel olarak ele alındığında Şekil 22'de görüldüğü gibi, özellikle Muhafazakar Parti döneminde devletin piyasaya müdahalesinin azaltılması ve sermayenin karlılığın artırılması adına, hem kamu harcamalarının hem de kamu gelirlerinin azaltıldığını görmekteyiz. 1979 yılında %43,4 olan kamu harcamalarının GSYH'ye oranı özellikle yatırım harcamalarındaki azalış sonucunda 1996 yılında %38,3'e inmiştir. Aynı dönemde kamu gelirlerinin büyüklüğü ise GSYH'ye oranla %38,9'dan %34,8'e düşmüştür. Kamu gelirlerindeki bu azalışın en önemli nedeni, bu dönemde uygulanan yoğun özelleştirme programı sonucunda kamu girişimlerinin bütçeye aktardığı gelir miktarı azalmıştır. Bu azalma dolaylı vergilerin artırılmasıyla telafi edilmeye çalışılmıştır. Ancak 1991 yılında yaşanan resesyon hem vergi gelirlerini çok önemli oranda etkilemiş, hem de kamu harcamalarının, özellikle de transfer harcamalarının, GSYH'ye oranının artmasına neden olmuştur. Bu da 1990'lı yılların başında bütçe açığının artmasına neden olmuştur. Bu açık daha sonra uygulanan sıkı maliye politikası sonucunda tekrar azaltılmıştır.

İşçi Partisi döneminde ise 2008 yılına kadar ekonominin görece daha istikrarlı bir seyir izlemiş olması sebebiyle kamu gelirlerindeki aşınma durmuş görülmektedir. 2008 yılına kadar geçen dönemde kamu harcamalarındaki artışın ise daha çok cari harcamalardaki artıştan kaynaklanmaktadır. Krizden sonra kamu gelirlerinde bir azalış olmadığı gözükse de bu artış aldatıcıdır. Krizde devralınan bankaların elde etmiş oldukları faiz gelirlerinden kaynaklanmaktadır.

Yeni sağ koalisyon ise uyguladığı sıkı maliye politikası sonucunda 2010 yılında %47,7 olan kamu harcamalarının GSYH'ye oranını 2014 yılında %41,4'e indirmiştir. Bu dönemde kamu harcamalarının hemen hemen her kaleminde bir düşüş yaşandığını söylemek mümkündür. Kamu gelirleri tarafında ise 2010 yılında %39,5 olan kamu gelirlerinin GSYH'ye oranı 2014 yılında %36,6 olarak gerçekleşmiştir. Bu düşüşün temel nedeni diğer gelirler kalemi içinde yer alan kar payı ödemelerinin GSYH'ye oranının azalmış olmasından kaynaklanmaktadır. Hükümet, bu dönemde özellikle dolaylı vergilerde yapmış olduğu artış ile vergi gelirlerinin GSYH'ye oranını korumasını sağlamıştır.

Kamu kesimi genel dengesi dikkate alındığında, Şekil 23'de görüldüğü gibi,

özellikle Muhafazakar Parti dönemindeki özelleştirmelerin de etkisiyle kamu kesimi borçlanma gereğinin bütçe açıklarından daha küçük olduğu görülmektedir. Bu dönemde bütçe açıklarının GSYH'ye oranı ortalama %3,2 iken kamu kesimi borçlanma gereğinin ortalama %2,5'dir. Bu durum Muhafazakar Parti döneminde uygulanmış olan özelleştirme programının etkisini de açıklamaktadır. Birincil denge ise bu dönemde GSYH'ye oranla ortalama olarak %1,5 fazla vermiştir. Kamu 1979 yılında %1,3 oranında birincil açık verirken, bu yıldan sonra giderek artan oranda fazla vermeye başlamış; 1988 yılında bu büyüklük %6,1'e kadar çıkmıştır. 1991 yılındaki resesyondan sonra bir süre daha açık verilse de 1996 yılında kamu birincil dengesi denk duruma gelmiş görünmektedir.

Şekil 23: Kamu Kesimi Genel Dengesi Göstergeleri

Kaynak: ONS, Public Sector Finances ve Quarterly National Accounts

İşçi Partisi döneminde ise, Şekil 23'ten de görüldüğü gibi, 1997 yılında küçük oranda açık veren bir bütçe devralan İşçi Partisi 2001 yılına kadar giderek artan oranda bütçe fazlası vermiştir. 2001 yılından sonra bütçe açıkları artmıştır. Kriz öncesinde kamu kesimi borçlanma gereği bütçe açıklarına hemen hemen eşittir ve GSYH'ye oranla ortalama %1,3 bütçe açığı verilmektedir. Bu büyüklük kamu kesimi borçlanma gereği için de %1,2'dir. Bu durum Arestis ve Sawyer (2007)'in “satılacak bir şey kalmadı” savını doğrular niteliktedir.

Küresel krizle beraber İngiliz hükümetin batık bankaları kamulaştırması

sonucunda bütçe açığı ile kamu kesimi borçlanma gereği arasındaki denklik ortadan kalkmıştır. Bütçe 2008 yılında GSYH'ye oranla %3,9 oranında açık verirken kamu kesimi borçlanma gereği %12,6'ya yükselmiştir. KKBG bir önceki yıla göre GSYH'ye oranla yaklaşık 5,5 kat artmıştır. Savaş sonrası dönemin en yüksek oranıdır. 2009 yılında ise ekonomi %4,2 oranında küçülmüş bütçe açığı GSYH'ye oranla %8,4'e çıkarken KKBG %5,5 olmuştur. 2010 yılında ise bütçe açığı %8 seviyesinde seyrederken KKBG hemen hemen denk duruma gelmiştir. Bu fark kamunun verdiği kredilerin bir kısmının geri ödenmesinden kaynaklanmaktadır.

2010 yılında iktidara gelen Yeni Sağ Koalisyon ise uyguladığı sıkı maliye sonucunda %8,1 olan bütçe açıklarının GSYH'ye oranı %4,9'a düşmüştür. 2010 yılında hemen hemen denk durumda olan KKBG ise 2011-2013 yılları arasında GSYH'ye oranla ortalama %1,8 fazla vermiştir. Bu büyüklük tekrar negatife dönmüş KKBG 2014 yılında GSYH'ye oranla %3,8 açık vermiştir. Şekil 23'te de görüldüğü gibi KKBG bu dönemde bütçe açıklarının altında seyretmiştir. Bunun nedeni, kamunun vermiş olduğu kredilerin geri ödenmesi ve bankaların ellerindeki mortgage sözleşmelerinin bir kısmını varlık yönetim şirketlerine devretmeleridir.

Yeni sağ koalisyon döneminde birincil dengeye bakıldığında kamunun 2011-2013 yılları arasında GSYH'ye oranla ortalama olarak %6,2 oranında birincil fazla verdiği görülmektedir. 2014 yılında ise GSYH'ye oranla yaklaşık %1 oranında birincil açık verilmiştir. Bu büyüklükler kamunun özellikle 2011-2013 yılları arasında borç ödemeye odaklandığını ifade etmektedir.

Neoliberal devletin esas fonksiyonu da tam olarak burada ortaya çıkmaktadır. Devlet sürekli bir şekilde birincil fazla vererek sermayenin karlılığını bir anlamda garanti altına almıştır. Özel sektörün karlılık krizini aşması amacıyla 1980'li yıllardan başlayarak sürekli bir şekilde sermaye üzerinden alınan vergiler azaltılıp dolaylı vergiler artırılarak, doğal tekel konumundaki işletmeler özelleştirilerek bir anlamda karlar özelleştirilmiştir. Sermaye tekrar karlılık krizine girdiğinde ise devlet yeniden yardıma koşarak batık bankaları devralmış, özel sektörün zararlarını kamulaştırmış, kriz sonrasında uygulanan sıkı maliye politikası ile batık bankaların zararı toplumsallaştırılmıştır. Bu politikaların yarattığı sosyo-ekonomik sonuçlar çalışmanın önümüzdeki bölümünde incelenecektir.

3.3. İngiliz Ekonomisinde Finansallaşma ve Toplumsal Eşitsizlikler

Çalışmanın bu bölümünde maliye politikasında yaşanan dönüşüme ek olarak İngiltere'de gerçekleştirilen finansal deregülasyon düzenlemeleri açıklanacak ve bunun ışığında hanehalkı borçları, gelir dağılımı, istihdam ve yoksulluk göstergelerindeki değişim ortaya konmaya çalışılacaktır.

3.3.1. İngiltere'de Finansal Deregülasyon

İngiliz ekonomisinin finansal olarak dünyanın merkezlerinin arkasında yatan neden Londra eurodollar piyasasından kaynaklanmaktadır. Sermaye hareketlerinin katı bir şekilde düzenlendiği savaş sonrası dönemde böylesi esnek bir piyasanın bulunması önemli bir istisna oluşturmaktadır. Tüm dünya ile birlikte İngiliz ekonomisinde de kar oranlarının düşmesi nedeniyle 1970'li yıllarda önce ABD'de ardından Birleşik Krallık'ta neoliberal birikim rejimi gündeme gelmiş ve bu yeni birikim rejimi çerçevesinde sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi söz konusu olmuştur.

İngiliz ekonomisinde finansal serbestleşme konusunda ilk adım 1979 yılında döviz kontrollerinin kaldırılmasıyla atılmıştır. Böylece İngiliz ekonomisinde sermaye hareketleri serbestleştirilmiştir. Bunun bir uzantısı olarak 1986 yılında Finansal Hizmetler Yasası yürürlüğe girmiştir. Yasa yaptığı yatırım tanımıyla sadece hisse senedi, bono gibi varlıkları değil, hayat sigortası poliçelerini bile menkul kıymet kapsamı altına almıştır. Bu yasa ile Yatırımlar ve Menkul Kıymetler Kurulu (Securities and Investments Board - SIB) kurulmuştur. Bu yasanın yapılış şekli, SIB'in hukuki statüsü kullanmış olduğu yetkiler finansal deregülasyonun yapısını ortaya koymaktadır.

Moran (1991)'a göre, 1976 yılında yapılan bir düzenlemeyle Londra Menkul Kıymetler Borsası (London Stock Exchange), Adil Ticaret Dairesi (Office for Fair Trading - OFT) adlı piyasada rekabeti önleyici işlemlere karşı tedbirler alan düzenleyici bir kurumun denetimi altına alınmıştır. Bu düzenlemenin sonucu olarak Borsa düzenlemelerini OFT ile uyumlu hale getirmek zorundadır. Borsa düzenlemelerini OFT ile uyumlu hale getirmediği takdirde, hükümetin yaptığı

düzenlemenin iptali için yasal yollara başvurması gerekmektedir. Borsa, OFT'nin denetimine girmek istemediği için bir yandan düzenlemenin yasal yoldan iptalini sağlamaya çalışmış, bir yandan da lobi faaliyetleri yürütmüştür. Bu lobi faaliyetleri sonucunda 1983 yılında dönemin Sanayi ve Ticaret Bakanı Cecil Parkinson ve Borsa Başkanı Nicholas Goodison ortak bir anlaşmaya varmışlardır. -Bu anlaşma Parkinson-Goodison anlaşması olarak anılır.- Bu anlaşmayla Borsa, OFT'nin denetiminden muaf tutulmuştur. Anlaşma 1986 yılında yürürlüğe girecek olan Finansal Hizmetler Yasasının çerçevesini de çizmiştir.

Moran (1991)'a göre anlaşmanın en önemli sonuçları şunlardır:

- 1986 yılının Aralık ayından itibaren minimum işlem komisyonu düzenlemesi kaldırılacaktır. Böylece finansal piyasalarda fiyat rekabetinin önü açılmıştır.
- Borsa'da simsarlar ile alıcılar arasındaki kesin ayırım kaldırılacaktır. Böylece alıcıların aynı zamanda simsar olmasının önündeki engel kaldırılmıştır.
- Borsada işlem gören şirketlerin azınlık hisselerinden daha fazlasına sahip olanların borsada işlem yapması yasağı kaldırılmıştır (Moran, 1991:70-71).

Moran (1991)'a göre 1986 yılında yürürlüğe giren Finansal Hizmetler Yasası ile kurulmuş olan SIB'e özel şirket (Limited Company) statüsü verilmiştir. Çalışanları da özel şirket çalışanı statüsündedir. SIB'in görevleri menkul kıymet piyasalarını düzenleyen kuralları oluşturmak, bu kuralların uygulamasını denetlemek ve piyasada işlem yapacak kurumları lisanslamaktır. Kurul gelirlerini lisanslama faaliyetinden elde edecektir. Kurul isterse bu yetkilerini, kendi belirlediği sınırlar içinde, alt kurullara (Self-Regulatory Organisations - SRO) devretme yetkisine sahiptir. Bu kurullar, finansal piyasalarda faaliyet gösteren kurumların temsilcisi konumundaki kurullardır. Örneğin Finansal Aracılar, Yöneticiler ve Simsarlar Düzenleyici Birliği (Financial Intermediaries, Managers and Brokers Regulatory Association-FIMBRA).

Moran (1991)'a göre SRO'lar da özel şirket statüsündedir. Ancak SIB denetimi altındadırlar. Gelirlerini faaliyet gösterdikleri alandaki üyelerinin abonelik bedelinden elde etmektedirler. SIB piyasaları düzenleyen esasları belirlemekte ve

SRO'ları yetkilendirmektedir. SRO'lar ise bu esaslara uygun olarak özel düzenlemeler yapmaktadırlar. SIB Başkanı ve yönetim kurulu üyeleri, Sanayi ve Ticaret Bakanı ile İngiltere Merkez Bankası Başkanı tarafından atanmaktadırlar. SIB Bakanlığa yıllık rapor sunmakla yükümlüdür.

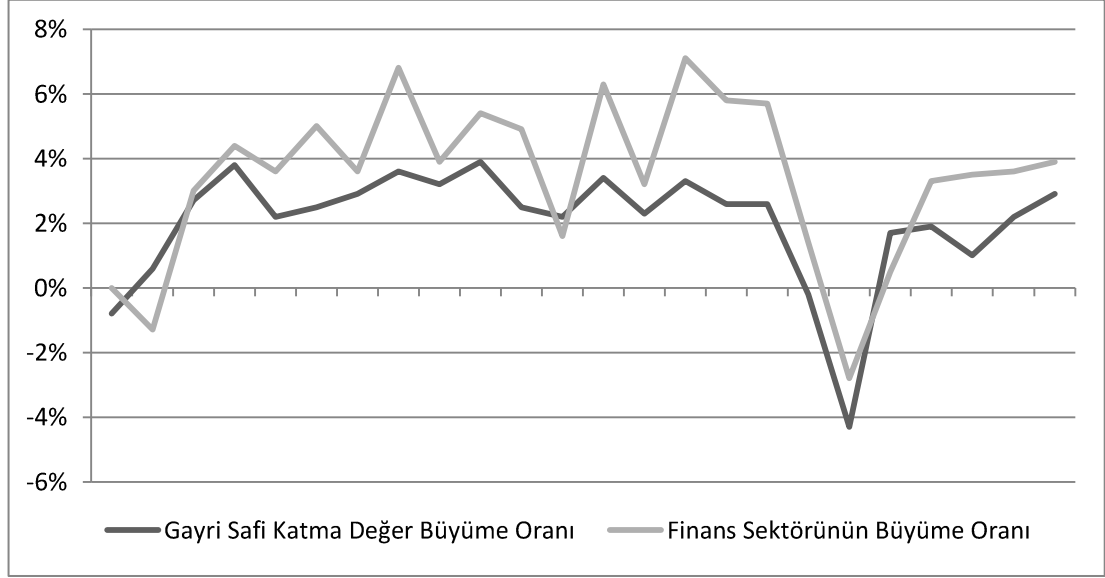
Yukarıda tarif edilen yönetim yapısı incelendiğinde SIB'nin tabi olduğu tek kamusal denetim Yönetim Kurulu Başkanının ve üyelerinin Bakan ve Merkez Bankası Başkanı tarafından atanmasıdır. Hem SIB'in hem de SRO'ların parlamentoya ya da hükümete karşı herhangi bir yasal sorumluluğu bulunmamaktadır. Bu yasa ile finansal piyasaların kamusal denetiminin tamamen özel bir şirkete devri söz konusudur. Kamusal denetim yapan bu şirket yetkilerini finansal kuruluşların oluşturduğu birliklere devretme yetkisine de sahiptir. Böylece finansal kuruluşlar hukuki çerçevenin dışına çıkarılmıştır. Yalnızca kendi yaptıkları düzenlemelere tabi hale gelmişlerdir.

SIB'in adı 1997 yılında Finansal Hizmetler Kurumu (Financial Services Authority – FSA) olarak değiştirilmiştir. 2000 yılında çıkarılan Finansal Hizmetler ve Piyasalar yasası ile SRO'lar tamamen FSA çatısı altına alınmıştır. FSA, yetki sorumlulukları ve hukuki statüsü bakımından SIB'den farksızdır. En önemli farklılık SRO'ların yetkilerinin merkezi olarak FSA çatısı altında toplanmasıdır. Bir başka önemli fark ise 2004 yılından itibaren mortgage piyasalarını da düzenlemeye başlamasıdır. SIB için yapılan eleştirilerin büyük çoğunluğu bu kurum için de geçerlidir.

Hanehalkı kredilerinin menkul kıymetleştirilmesi sonucunda çıkan 2008 finansal krizi sonrasında da bu kuruluş görevine devam etmiştir. 2012 yılında çıkarılan yeni Finansal Hizmetler Yasası ile ikiye ayrılmıştır. Finansal Yönetim Kurumu (Financial Conduct Authority – FCA) ve İhtiyati Düzenleme Kurumu (Prudential Regulatory Authority – PRA).

Jennings-Mares vd. (2013)'e göre FSA'in yetkileri büyük anlamda FCA'ya devredilmiştir. PRA ise finansal sistem için önem arz eden büyüklükteki kurumları denetleyen bir kurumdur. Doğrudan İngiltere Merkez Bankasına bağlı olarak çalışmaktadır. Özel şirket (Limited Company) statüsündedir. Bunun yanında Merkez

Bankası bünyesinde Finansal Politika Komitesi (The Financial Policy Comitee) kurulmuştur. Bu komitenin görevi finansal piyasaların makro-ihtiyati yönden düzenlenmesidir. Yani finansal sistemde yeni bir kredi balonunu yaratılmasının önüne geçilmesi amacı güdülmektedir.

Şekil 24: Gayri Safi Katma Değer ve Finans Sektörünün Reel Büyüme Oranları

Kaynak: ONS, Quarterly National Accounts

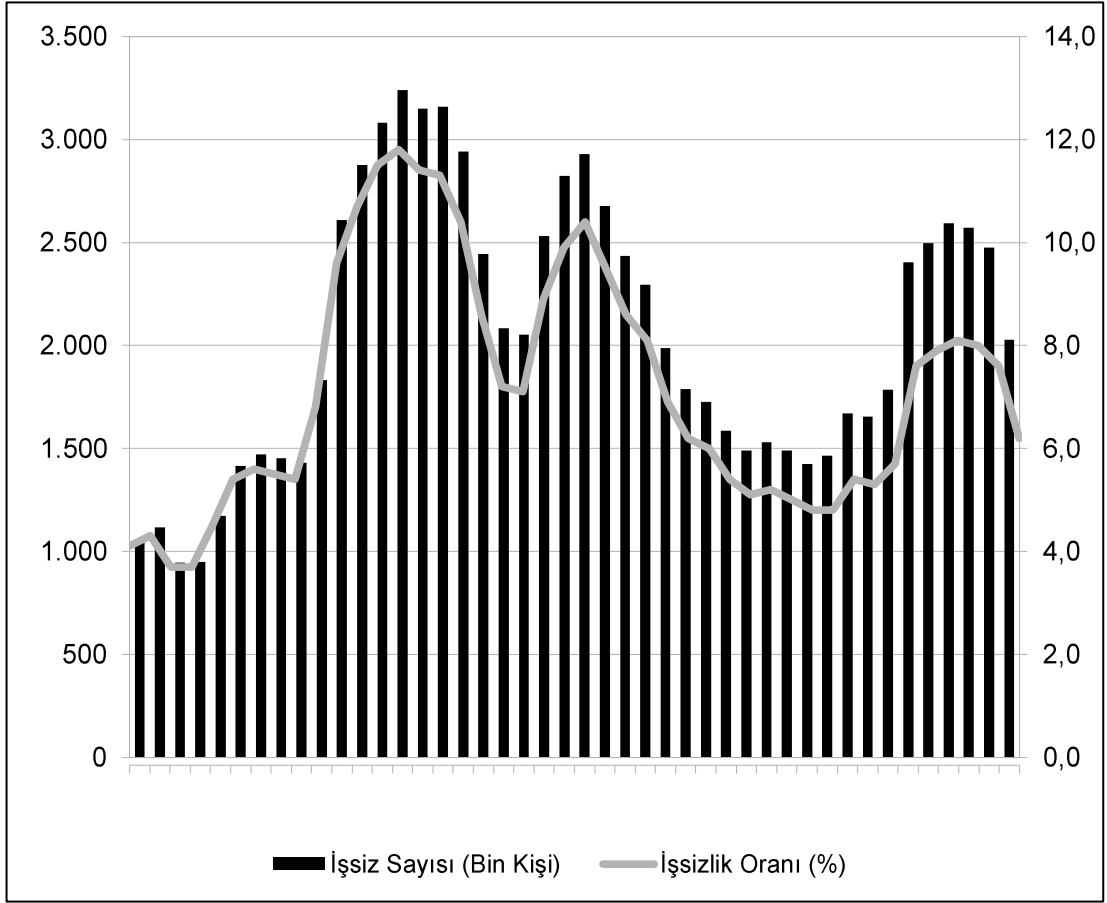
Şekil 24'ten anlaşıldığı üzere finans sektörünün sürekli olarak ekonominin genelinden daha yüksek bir oranda büyüdüğü görülmektedir. Yani finans sektörü diğer sektörlerin aleyhine genişlemektedir. Finansal deregülasyonlar ekonominin giderek finansallaşmasına hizmet etmektedir.

3.3.2. İngiltere'de Toplumsal Eşitsizlikler

3.3.2.1. İşsizlik

Neoliberal dönemde ortalama işsizlik oranı %7,7'dir Bu oran Muhafazakar Parti döneminde ortalama %9,2'dir. Aşağıdaki şekilden görüldüğü gibi Muhafazakar Parti'nin iktidara gelmesiyle beraber işsiz sayısı iki yıl içinde 1,2 milyon kişi artmıştır. İşsizlik oranı %5,4'den %9,6'ya yükselmiştir. Muhafazakar Parti'nin iktidarda olduğu on sekiz yılın on birinde işsiz sayısı 2,5 milyonun üzerindedir. Hatta bu on bir yılın dördünde işsiz sayısı 3 milyon kişinin üzerine çıkmıştır. Bu sayılar neoliberal dönemin en yüksek seviyelerini oluşturmaktadır.

İşçi Partisi döneminde ise finansal genişleme sayesinde sürdürülen büyüme oranları ve güler yüzlü neoliberalizm olarak adlandırılabilir, daha çok sosyal yardıma dayalı politikaları sonucunda işsiz sayısı ve işsizlik oranı azalmıştır. İşsizlik oranı ortalama olarak %5,7'dir. İşsiz sayısı 2005 yılında 1979 seviyesine yaklaşmıştır. Ancak finansal krizle beraber 2009 yılında işsizlik oranı %8 seviyesine yaklaşmış, işsiz sayısı ise Muhafazakar Parti dönemi ortalamasına yükselmiştir (2,5 milyon kişi).

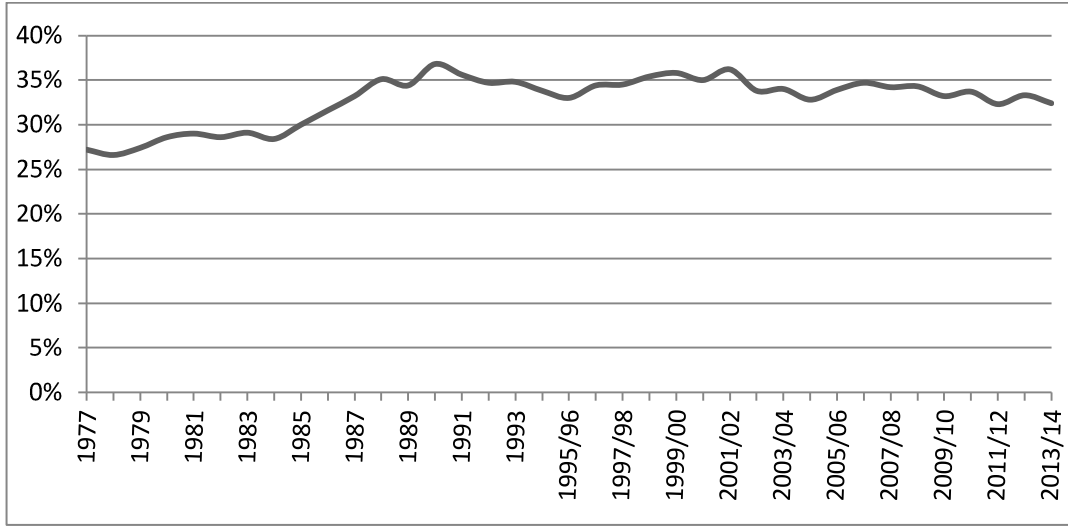

Şekil 25: Birleşik Krallık'ta İşsizlik Oranı ve İşsiz Sayısı

Kaynak: ONS, Labor Force Survey

Yeni sağ koalisyon döneminde ortalama işsizlik oranı %7,4'tür. İşsiz sayısının ise krizle gelen seviyeyi 2013 yılına kadar koruduğu görülmektedir. Koalisyonun uygulamış olduğu daraltıcı politikalar dikkate alınacak olursa bu durum şaşırtıcı değildir.

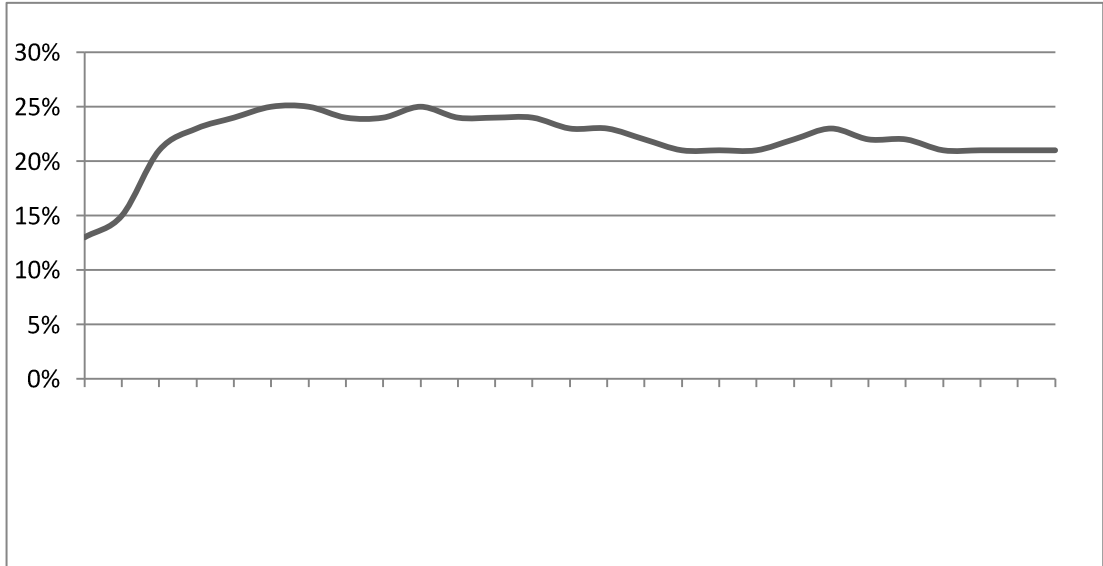
3.3.2.2. Gelir Dağılımı ve Yoksulluk

Şekil 26: Gini Katsayısı 1977-2013/14

Kaynak: ONS, Nowcasting Household Income in the UK

Yukarıda açıklanan gelişmeler ışığında hanehalkı gelir dağılımının özellikle 1979-1990 yılları arasında daha adaletsiz hale geldiği görülmektedir. 1977 yılında 0,27 olan Gini katsayısı 1990 yılında 0,36'ya kadar yükselmiş ve gelir dağılımı bir daha hiçbir zaman 1977 seviyesine yaklaşamamıştır (bkz. Şekil 26).

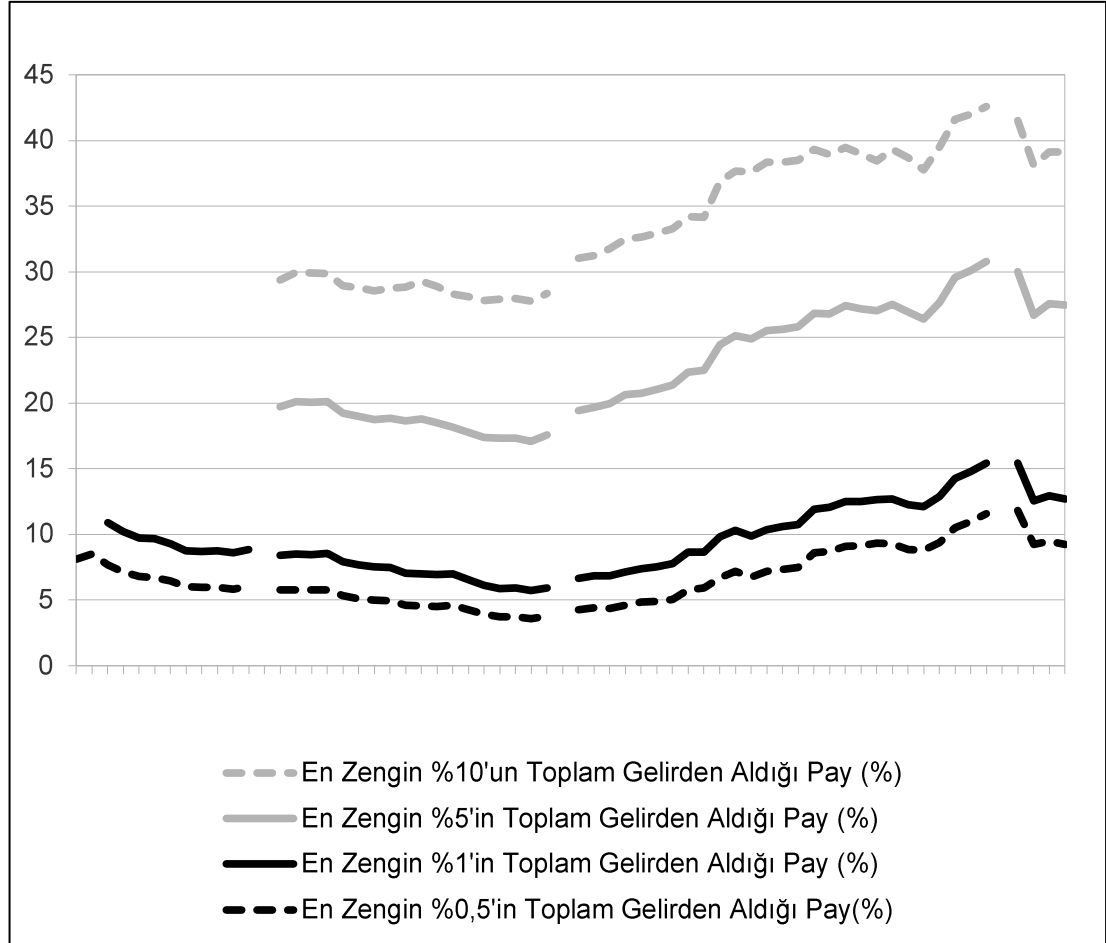

Şekil 27: Barınma Masrafları Sonrası Yoksulluk Oranı (Ortanca Gelirin %60'ı)

Kaynak: ONS, Households Below Average Income

1979 yılında %13 olan yoksulluk oranı Muhafazakar Parti döneminde yaklaşık bir kat artmıştır ve %25 olmuştur. Bu oran İşçi Partisi'nin sosyal politikaları sonucu %21 seviyesine kadar düşürülmüş olsa da bir daha asla 1979 seviyesine ulaşamamıştır. Bu durum İşçi Partisi'nin neoliberal politikaların sürdürücüsü olduğunun bir başka göstergesidir. Krizle beraber yoksulluk oranı %23'e kadar çıkmış, yeni sağ koalisyon döneminde tekrar %21'e düşmüştür.

Aşağıdaki şekillerden neoliberal dönemde yoksulluğun artışına paralel olarak gelir dağılımında adaletsizliğin ne kadar büyük bir oranda arttığını görmek mümkündür.

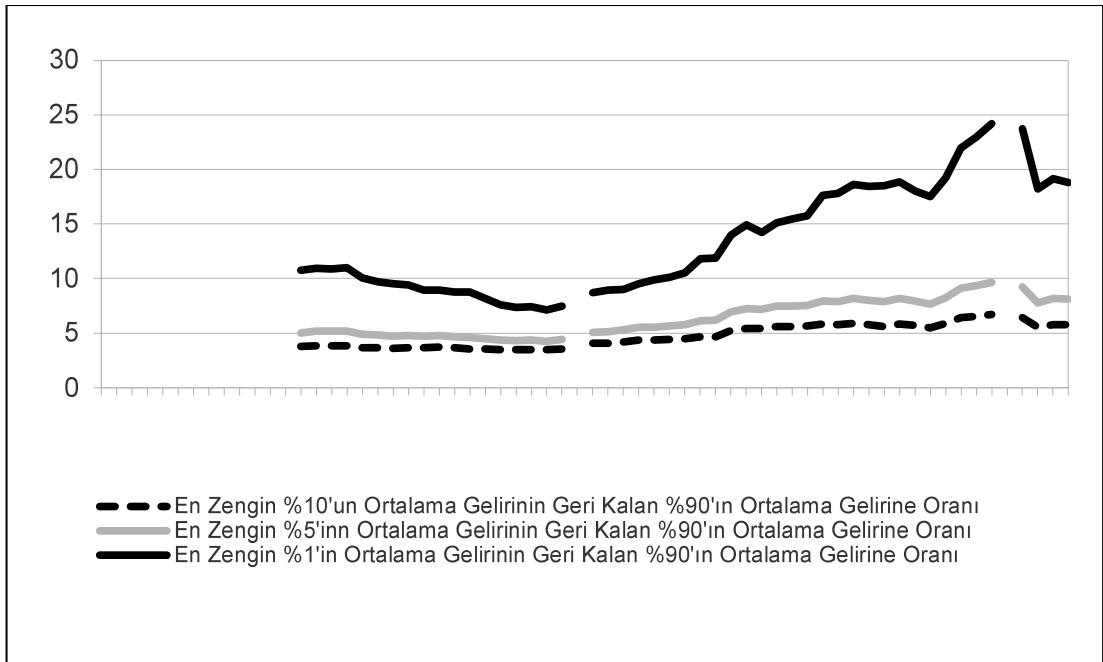
Şekil 28: Toplumun En Yüksek Gelirli Kesimlerinin Toplam Gelirden Aldığı Pay 1949-2012

Kaynak: The World Top Income Database, Kasım 2015

Şekil 28'de Keynesgil dönemde toplam gelirden aldığı pay düşen İngiliz toplumunun en zengin %1'nin ve %0,5'nin neoliberal dönemde payını yaklaşık olarak

1,5 kat arttırdığı görülmektedir. Bu artış oranı en zengin %5 için %50 iken en zengin %10 için %30'dur. Yani gelir diliminde aşağı inildikçe artış oranının azaldığı görülmektedir. Bu da gelirin giderek toplumun en zengin %1'inde ve %0,5'inde yoğunlaştığını göstermektedir.

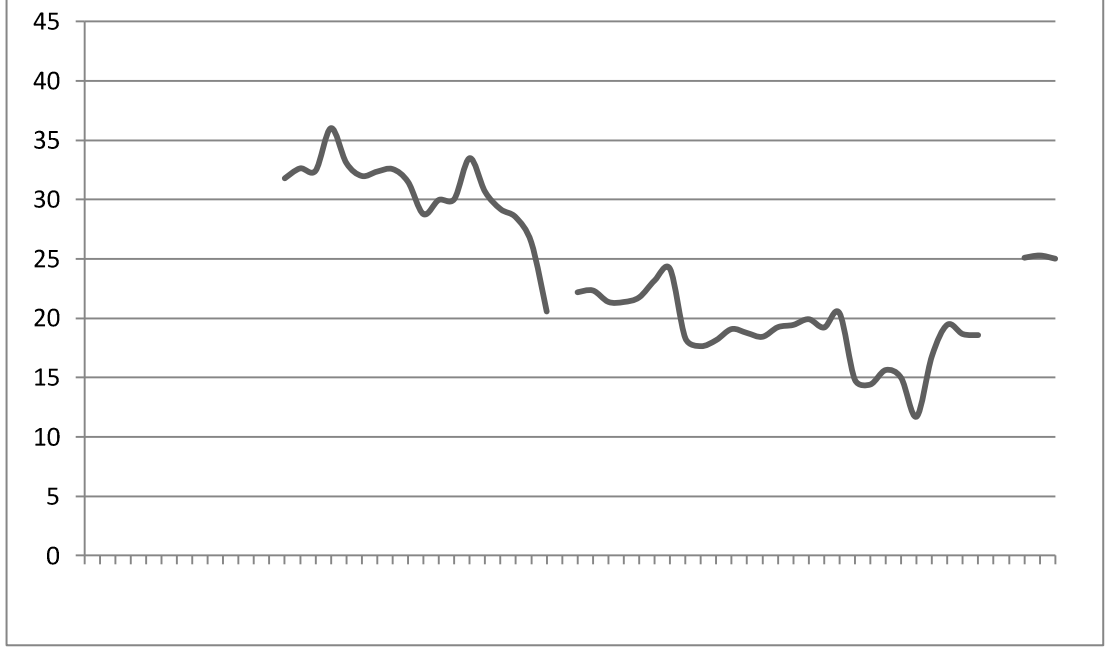
Bu yoğunlaşmaya dair bir başka gösterge de Şekil 29'da gösterilmiştir. En zengin %1'in ortalama gelirinin en düşük gelirli %90'ın ortalama gelinine oranı en zengin %5'ten ve %10'dan çok daha keskin bir şekilde artmaktadır. Bu artış özellikle 2003 yılından sonra oldukça daha da hızlandığı görülmektedir. Bu durum uluslararası piyasalarda yaşanan parasal genişlemenin en zengin %1'i daha da varlıklı hale getirdiğini ortaya koymaktadır.

Şekil 29: Toplumun En Zengin Kesimlerinin Ortalama Gelirlerinin Geri Kalan %90'ın Ortalama Gelinine Oranı

Kaynak: The World Top Income Database, Kasım 2015

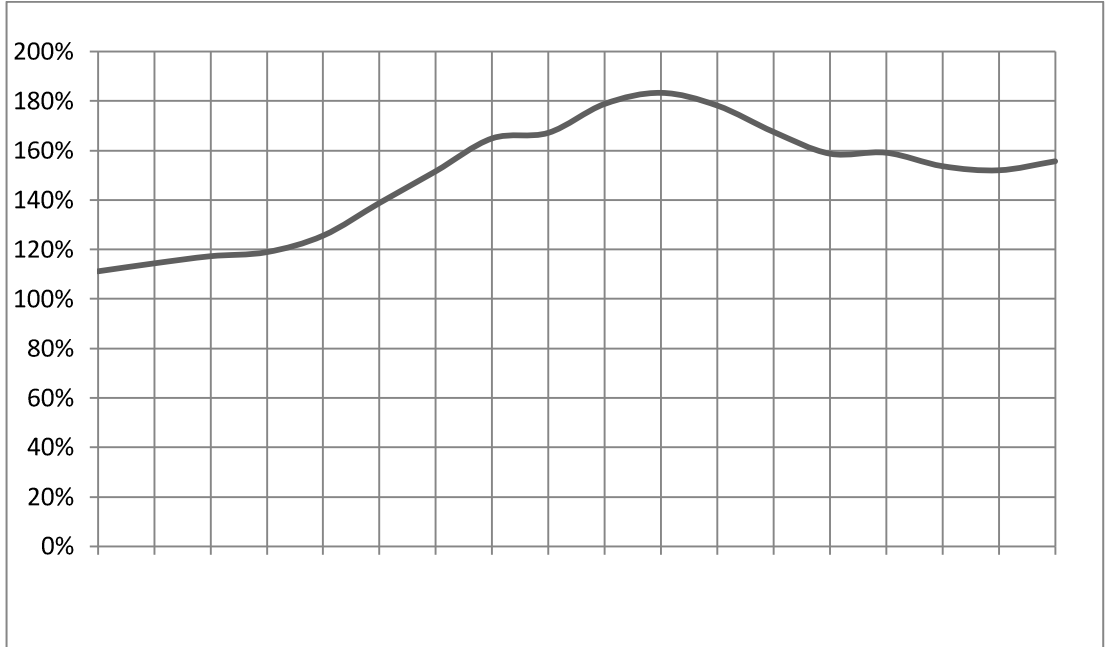
Bu yoğunlaşmanın bir başka kaynağı ise Şekil 30'da gösterilmektedir. En zengin %1'in gelir vergisi nedeniyle gelirinde yaşamış olduğu düşüş, 1970'li yılların ortalarından sürekli bir azalış içinde olduğu görülmektedir. Bu artış 1988-1998 yılları arasında bir süre dursa da 1998 yılında sonra yeniden devam etmiş, 2006 yılında 1998 seviyesine geri dönmüştür.

Şekil 30: En Yüksek Gelirli %1'in Gelir Vergisi Nedeniyle Gelirinde Yaşadığı Düşüş (%)

Kaynak: The World Top Income Database, Kasım 2015

3.3.2.3. Hanehalkı Borçlanması

Şekil 31: Hanehalkı Borçlarının Net Harcanabilir Gelire Oranı

Kaynak: OECD, Household Debts

Hanehalkı borçlanmasına dair ulaşılan veriler en geç 1997 yılına kadar gitmektedir. Şekil 31'den görüldüğü gibi 1997 yılında dahi hanehalkı borçlarının

harcanabilir gelirin üzerindedir. Bu durum hanehalkı gelirlerin finansallaşmaya başlamasının çok daha öncelere uzandığına işaret etmektedir. Dünya piyasalarındaki likidite bolluğunun bulunduğu 2000'li yılların başlarından itibaren ise hanehalkı borçlarının çok daha sert biçimde arttığı görülmektedir. Bu artışın en önemli nedeni gelirden aldığı pay gittikçe azalan alt ve orta gelirli kesimin, tüketim seviyesini koruyabilmek adına düşük faizle borçlanmaya gitmesinden kaynaklanmaktadır. Bu artış sonucunda 1997 yılında %117 olan hanehalkı borçlarının net harcanabilir gelire oranı 2007 yılında %183'e çıkmıştır.

Sonuç olarak, yukarıda açıklanan düzenlemeler sonucunda finansal sistem vahşi rekabete tabi kılınmıştır. Bu rekabet sonucunda hanehalkları giderek daha büyük oranda borçlandırılmıştır. Hanehalklarının borçlarını menkul kıymetleştiren finansal kuruluşlar hanehalkı borçları ödenemeyecek duruma geldiğinde ellerindeki borç senetlerine bağlı menkul kıymetler değerini yitirmiş ve bu kuruluşların işleyemez hale gelmesine neden olmuştur.

SONUÇ

Yaklaşık kırk yıllık bu süreç içerisinde uluslararası para sisteminin ve ticaretin serbestleştirilmesi sonucunda sermayenin dolaşımı önündeki engeller kaldırılmış, sermayeden alınan vergiler azaltılmıştır. Bir yandan yeryüzünde üretim mekan değiştirirken bir yandan da özelleştirmeler ve kamu harcamalarının azaltılması yoluyla sermayeye yeni genişleme alanları açılmış ve esnek istihdam pratikleri sonucunda da reel ücretlerdeki artış karlara oranla çok sınırlı kalmıştır. 1970'li yıllarda karların düşüşü sonucunda ortaya çıkan bu durumda sistemin sürekliliğinin sağlanması için özel tüketim harcamalarının düşmemesi gerekmektedir. Hanehalkları tüketimlerini devam ettirebilmek için tüketici ve konut kredilerine başvurmuşlardır. Harcamaları gelirlerinden daha fazla artan hanehalkları, her geçen gün gelirlerinin daha büyük bir kısmını faize ve finansal hizmet bedellerine ayırmak zorunda kalmaktadır. Bu durum, gelirin sınıflar arasında tek yönlü olarak transferine neden olmaktadır. Bundan dolayı toplumsal eşitsizlikler artmaktadır.

Thatcher önderliğindeki Muhafazakar Parti'nin işbaşına gelmesi, Birleşik Krallık ekonomisinde neoliberal politikaların dönüm noktasını oluşturmaktadır. Thatcher yönetiminin öncelikle kamu kesimi ücretlerinde, kamunun eğitim ve sosyal konut harcamalarında önemli kısıntılara gidilmiştir. Arz yanlısı politikalar sonucunda ücretler baskılanmış; bunun yanında geniş çaplı özelleştirme politikası uygulanmıştır. Tüm bu politika karması sonucunda ücretlerin ve kamu kesimi şirketlerinin GSYH'den aldığı pay azalırken özel şirketlerin aldığı pay artmıştır. Bunun yanında 1979-1997 döneminde ortalama işsizlik oranı %9,2 gibi yüksek bir oran olmuştur. Muhafazakar Parti iktidarı süresince (1979-1997) İngiltere'deki yoksulluk oranı yaklaşık bir kat artmış, İşsiz sayısı üç defa 3 milyonun üzerine çıkmıştır.

1997 yılında iktidara gelen yeni İşçi Partisi ise ekonomi politikalarında çok önemli değişiklikler yapmamıştır. Daha çok yoksulluğun azaltılmasına dair bazı politikalar dışında çok büyük değişikliğe gitmemiştir. Arestis ve Sawyer (2007)'a göre özelleştirmelerin azalmasının nedeni artık satacak bir şeyin kalmamasından kaynaklanmaktadır.

İşçi Partisi döneminde büyümenin kaynağını finansallaşma oluşturmuştur. Bu dönemin genel olarak neoliberal politikardan bir sapma görülmemesinin en önemli nedenlerinden biri de budur. 2000'li yıllarda konut fiyatlarında büyük

spekülatif artışlar gözlenmiştir. Fiyatlardaki artışlar ise konut kredilerinin menkul kıymetleştirilmesinden kaynaklanmıştır. 2007 yılında gayrimenkul fiyatlarının hızlı bir şekilde düşmesiyle Northern Rock bankası büyük sorunlar yaşamıştır. Bu olayların ardından 2008 yılında ise Northern Rock'ın ardından bir dizi banka daha kamulaştırılmıştır.

İşçi Partisi'nin ardından 2010 yılında iktidara gelen yeni sağ koalisyonun bu kamulaştırma sonucunda kamunun artan yükünü hafifletmek için yeni mali tedbirler almıştır. Dolaylı vergileri arttırmış, sermaye üzerinden vergilerini azaltmış, kamu hizmetlerinin fiyatlarında da artışa gitmiştir. Bu operasyon neoliberalizmin esas sonucunu ortaya koymuştur. Neoliberal politikalar kamunun küçülmesine değil, yeniden yapılanmasına yol açmaktadır. Karlar zelleştirilirken zararlar toplumsallaştırılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Altwater, E. (1988). "The Two Sides of the Coin." *International Journal Of Political Economy*, 18(2), 85-101.
- Arestis, P. ve M. Sawyer (2007). "İngiltere'nin Neoliberal Deneyimi", Çev: Başlı, Ş. vd. Ed: Saad-Filho, A. vd. *Neoliberalizm: Muhalif Bir Seçki* içinde, İstanbul: Yordam Kitap.
- Arrighi, G. (2000). *Uzun Yirminci Yüzyıl*, Çev: Recep Boztemur. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Arrighi, G. (2003). "The Social And Political Economy Of Global Turbulence" *New Left Review*, 20 (March–April), 5–71.
- Barro, R. J. (1974). "Are Government Bonds Net Wealth?" *Journal of Political Economy*, Vol:82, No:6, 1095-1111.
- Bentham, J. (1843a). "A Manual of Political Economy." Ed: John Bowring. *The Works of Jeremy Bentham Volume 3* içinde (s. 31-84). Online Library of Liberty Fund. http://lf-oll.s3.amazonaws.com/titles/1922/0872.03_Bk.pdf Erişim tarihi 24 Mart 2015.
- Bentham, J. (1843b). "Anarchical Fallacies" Ed: John Bowring. *The Works of Jeremy Bentham Volume 2* içinde (s. 489-534). Online Library of Liberty Fund. http://lf-oll.s3.amazonaws.com/titles/1921/0872.02_Bk.pdf Erişim tarihi 3 Şubat 2015.
- Bentham, J. (1907). *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*. Oxford at Clarendon Press: London. Online Library of Liberty, http://lf-oll.s3.amazonaws.com/titles/278/0175_Bk.pdf Erişim Tarihi: 30 Mart 2015.
- Bentham, J. (1983). "Article on Utilitarianism: Long Version" Ed: Amnon Goldworth. *Deontology; Together With A Table of The Springs of Action; And The Article on Utilitarianism*. The Collected works of Jeremy Bentham içinde (s. 289 – 318). New York: Oxford University Press.
- Bentham, J. (2005). "Institute of Political Economy " Ed: Werner Stark. *Jeremy Bentham's Economic Writings Volume III* içinde (s. 211-266). London: Routledge.

- Bernheim, B. D. (1989). "A Neoclassical Perspective on Budget Deficits". *The Journal of Economic Perspectives*, 3(2), 55–72.
- Brenner, R. (2007). *Ekonomide Hızlı Büyüme ve Balon: Dünya Ekonomisinde ABD'nin Yeri*. Çev: Bilge Akalın. İstanbul: İletişim.
- Dardot, P. ve C. Laval (2012). *Dünyanın Yeni Aklı: Neoliberal Toplum Üzerine Deneme*. Çev: Işık Ergüden. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Denord, F. (2009). "French Neoliberalism and Its Divisions From the Colloque Walter Lippmann to the Fifth Republic." Ed: Mirowski, P. vd. *The Road From Mont Pèlerin: The Making of the Neoliberal Thought Collective* içinde (s. 45-67). Massachusetts: Harvard University Press.
- Eon-Seon, R. ve F. Koray (2004). "Average Marginal Tax Rates in the UK Economy." *Applied Economics*, 36(21), 2369-2372.
- Epstein, A.G. (2005). "Introduction: Financialization and the World Economy", Ed: A. Gerald Epstein. *Financialization and the World Economy* içinde, Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- Foucault, M. (2008). *Discipline and Punish: The Birth of the Prison, 1777-1954*, 1978-79. Çev: Graham Burchell, New York: Palgrave Macmillan.
- Friedman, M. (1962). *Capitalism and Freedom*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Friedman, M. ve R. Friedman (1981). *Free to Choose*. New York: Avon Books.
- Glennerster, H. (1995). *British Social Policy Since 1945*. Making Contemporary Britain. Oxford; Cambridge, Mass: Blackwell.
- Harvey, D. (2004). *Yeni Emperyalizm*. Çev: Hür Güldü. İstanbul: Everest.
- Harvey, D. (2005). *A Brief History of Neoliberalism*. Oxford: Oxford University Press.
- Hayek, F. A. (1995). *Kölelik Yolu*. Çev: Turhan Feyzioğlu ve Yıldırım Arsan, Ankara: Liberal Düşünce Topluluğu.
- Hilferding, R. (1995). *Finans Kapital*. Çev: Yılmaz Öner. İstanbul: Belge Yayınları.

- Jackson, P. M. (2005). "Public Expenditure" Ed: Malcolm Sawyer. *The UK Economy*. içinde (s. 90-115). Oxford: Oxford University Press.
- Jennings-Mares, J., P. Green, L. Lee ve R. Jerman. (2013). *The UK's Financial Services Act 2012: Some Key Features*. Morrison-Foerster News Release <http://media.mofo.com/files/Uploads/Images/130415-The-Uks-Financial-Services-Act-2012.pdf>, (Erişim Tarihi: 3 Aralık 2015).
- Kara, U. (2013). *Sosyal Devletin Yükselişi ve Düşüşü* (2. Baskı). Adana: Karahan Kitabevi.
- Karahanogulları, Y. (2010). "Birleşik Krallık'ta Siyasi-İktisadi Dönüşüm ve Kamu Mali Krizi". *Ekonomik Yaklaşım*, 21(77), 143-170.
- Karasu, K. (2004). "İngiltere". *Kamu Yönetimi Ülke İncelemeleri* içinde (s.85-181). Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Keynes, J. M. (1936). *The General Theory of Employment Interest and Money*. London: Palgrave.
- Lapavitsas, C. (2010). "Finansallaşmış Kapitalizm: Kriz ve Finansal Müsadere" Ed: Costas Lapavitsas. *Finansallasma ve Kapitalizmin Krizi*. içinde (s.25-74). Çev: Tuncel Öncel, İstanbul: Yordam Kitap.
- Leader's Speech Blackpool 1976, British Political Speech, <http://www.britishpoliticalspeech.org/speech-archive.htm?speech=174>, Erişim Tarihi 19 Eylül 2015
- Lenin, V. I. (2014). *Kapitalizmin En Yüksek Asaması Emperyalizm* (6.Basım). Çev: Olcay Gerigönmez. İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Lippmann, W. (1938). *The Good Society*. Boston: Little, Brown and Company.
- Locke, J. (2012). *Yönetim Üzerine İkinci İnceleme*. Çev: Fahri Bakırcı, Ankara: Ebabil Yayınları.
- Lowe, R. (1999). *The Welfare State in Britain Since 1945* (2nd ed.). New York: St. Martin's Press.
- Maito, E. E. (2014). "Piketty against Piketty: the tendency of the rate of profit to fall in United Kingdom and Germany since XIX century confirmed by Piketty' s

- data”, Munich Personal RePEc Archive. MPRA Paper No. 55839.
- McKinnon, R. I. (1973). *Money and Capital in Economic Development*. Washington: Brookings Institution.
- Mont Pelerin Society, Statement of Aims, <https://www.montpelerin.org/montpelerin/mpsGoals.html>, (Erişim Tarihi 5 Nisan 2014).
- Moran, M. (1991). *The Politics of the Financial Services Revolution: The USA, UK, and Japan*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire: Macmillan.
- Orhangazi, Ö. (2008). *Financialization and the US Economy*. Cheltenham, UK; Northampton, MA: Edward Elgar.
- Pope, T. ve B. Roantree. (2014). *A Survey of the UK Tax System*. London: Institute for Fiscal Studies.
- Sawyer, M. (2005). “The Structure of the Economy” Ed: Malcolm Sawyer. *The UK Economy*. içinde (s. 23-41). Oxford: Oxford University Press.
- Stiglitz, J. (2008). “Is There A Post-Washington Consensus Consensus?” Ed: Serra, N. vd. *The Washington Consensus Reconsidered: Towards A New Global Governance* içinde (s. 41-56). Oxford: Oxford University Press.
- Swank, D. ve Steinmo, S. (2002). “The New Political Economy of Taxation in Advanced Capitalist Democracies.” *American Journal of Political Science*, 46(3), 642-655.
- Williamson, J. (1990). “What Washington Means by Policy Reform.” Ed: John Williamson. *Latin American Adjustment: How Much Has Happened?* içinde (s.7-20). Washington: Institute for International Economics.